

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาทัศนคติต่อการสอนธรรมศึกษาของพระสงฆ์ในโรงเรียนชุมชนวัดบ้านระกาศ อำเภอบางป๋อ จังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ที่เกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัย เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๓ สภาพลักษณะของการเรียนการสอนธรรมศึกษา

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ “ทัศนคติ”

ความหมายของทัศนคติ ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของทัศนคติ จากนักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยา ที่ให้คำนิยามความหมายของทัศนคติในลักษณะต่างกัน ดังนี้

โสภา ชูพิกุลชัย^๑ กล่าวว่า ทัศนคติเป็นการรวบรวมความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความคิดเห็น และความจริง รวมทั้งความรู้สึกซึ่งเราเรียกเป็นการประเมินค่าทั้งในทางบวกและทางลบ ซึ่งทั้งหมดจะเกี่ยวพันกัน และจะบรรยายให้ทราบถึงจุดแกนกลางของวัตถุ ความรู้ และความรู้สึก เหล่านี้มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมชนิดใดชนิดหนึ่งขึ้น

นิพนธ์ แจ้งเอี่ยม^๒ กล่าวว่า ทัศนคติเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจของบุคคลที่จะตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ซึ่งเราไม่สามารถสังเกตหรือวัดได้โดยตรงแต่เราสามารถรู้ได้โดยดูจากพฤติกรรมของบุคคลว่าจะตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างไร

---

^๑โสภา ชูพิกุลชัย, ความเห็นของครูสังคัมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในวิทยาลัยเทคนิค สังกัดกรมอาชีวศึกษาในคู่มือพัฒนาจริยศึกษาระบบศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔๐.

^๒นิพนธ์ แจ้งเอี่ยม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : เอกมัยการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓๐.

อ้อมเดือน สดมณี^๙ กล่าวว่า ทศนคติเป็นความรู้สึกทางด้านบวกและลบของแต่ละบุคคล ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ทำให้บุคคลพร้อมที่จะได้ตอบออกมาเป็นพฤติกรรม

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า ทศนคติเป็นความรู้สึกที่แสดงออกของบุคคลต่อปรากฏการณ์ที่เป็นการแสดงความรู้สึกทั้งในทางบวกและในทางลบ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ ส่งผลให้บุคคลพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมออกมาให้สังเกตได้ และนอกจากนี้ยังสามารถสรุปความหมายที่ได้ศึกษาเพื่ออธิบายคุณลักษณะของทศนคติที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล คือ ทศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ มีคุณลักษณะของการประเมินคุณภาพ ดังนั้น การศึกษาและทำความเข้าใจทศนคติจำเป็นต้องอธิบายด้วยทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อคุณลักษณะสำคัญที่ทำให้ทศนคติแตกต่างกันอย่างแท้จริงจากแรงผลักดันภายใน และสิ่งที่ได้จากการประเมินเมื่อบุคคลแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ผลก็อาจมีทศนคติทางบวก (ความรู้สึกชอบ) หรือทศนคติทางลบ (ความรู้สึกไม่ชอบ) ส่วนความเข้มของทศนคติจะบ่งบอกถึงความมากน้อยของทศนคติทางบวกหรือลบ

ความสำคัญของทศนคติ ทศนคติเป็นฐานของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคลและระหว่างบุคคลต่อสังคม เมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์ติดต่อกับคนอื่น เขาจะเรียนรู้ไปด้วยว่าทศนคติของผู้ที่ติดต่อยู่ด้วยนั้น เหมือนหรือต่างไปจากทศนคติของเขาเอง การประเมินทศนคติระหว่างกันในลักษณะนี้ ช่วยกำหนดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคมด้วย เช่น ทศนคติที่บุคคลมีต่อประเด็นต่าง ๆ ในสังคมจะทำให้เขามีแนวโน้มที่จะเลือกหรือไม่เลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งที่มีนโยบายสนับสนุน ทศนคติสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือพยากรณ์ทางสังคมได้ เช่น ทศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาในระบบและนอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อสำรวจคนในสังคมมีทำที่ต่อการจัดการศึกษาอย่างไรที่จะเป็นแนวทางเลือกศึกษาให้สอดคล้องตามความต้องการของตนเอง

อาจกล่าวได้ว่า ทศนคติกับพฤติกรรมถือว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกกับความพร้อมที่จะมีความสัมพันธ์กันอย่างสอดคล้อง สามารถสังเกตหรือสะท้อนให้ทราบถึงทศนคติของบุคคลต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น การแสดงออกของบุคคลหรือพฤติกรรม พฤติกรรมนี้เป็นส่วนที่ต่อเนื่องจากความพร้อมที่จะกระทำ และคาดหมายว่าพฤติกรรมของบุคคลน่าจะสอดคล้องกับทศนคติ

---

^๙อ้อมเดือน สดมณี, เอกสารประกอบการสอนวิชาจิตวิทยาสังคม, (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๙), หน้า ๒๑๓.

วุฒิชัย จานง^๕ กล่าวว่า ทักษะมีความสำคัญในความเป็นพฤติกรรมประเภทหนึ่งและในกรณีที่ไม่มีอิทธิพลจากทักษะอื่น ๆ ประกอบกับบุคคลนั้นอยู่ในเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับทักษะคตินั้นแล้ว ก็จะสามารถคาดพฤติกรรมได้ เพราะว่าพฤติกรรมเป็นผลที่แสดงออกโดยตรงของมนุษย์

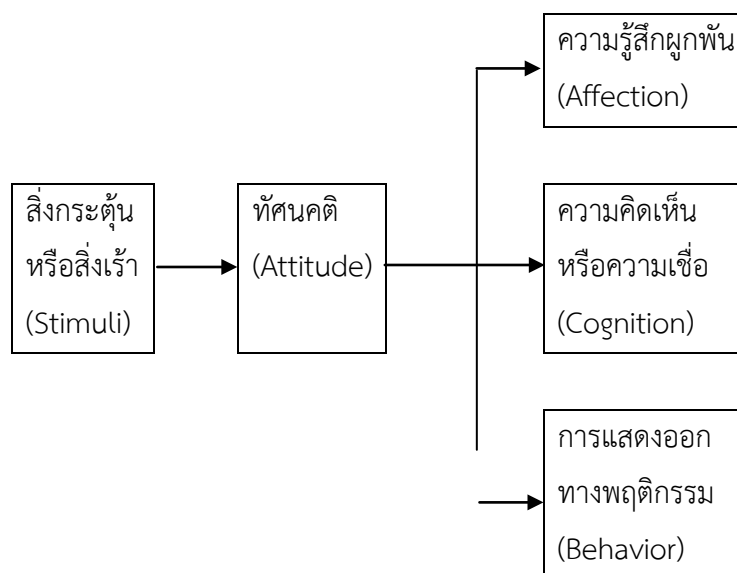
ปรมะ สตะเวทิน^๕ ได้กล่าวถึง การศึกษาหรือความรู้ว่าเป็นลักษณะอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อผู้รับสาร ดังนั้น คนที่ได้รับการศึกษาต่างกันในยุคสมัยที่ต่างกันจึงย่อมมีความรู้สึกรู้คิด อุดมการณ์และความต้องการที่แตกต่างกันไป คนที่มีการศึกษาสูงหรือมีความรู้ดีจะได้เปรียบอย่างมากในการที่จะเป็นผู้รับสารที่ดี เพราะคนเหล่านี้มีความรู้กว้างขวางในหลายเรื่อง มีความเข้าใจ ศัพท์มาก และมีความเข้าใจสารได้ดี แต่คนเหล่านี้มักจะเป็นคนที่ไม่ค่อยเชื่ออะไรง่าย ๆ การเกิดความรู้ไม่ว่าระดับใดก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกรู้คิด ซึ่งเชื่อมโยงกับการเปิดรับข่าวสารของบุคคลนั่นเอง รวมไปถึงประสบการณ์และลักษณะทางประชากร (การศึกษา เพศ อายุ ฯลฯ) ของแต่ละคนที่เป็นผู้รับข่าวสาร ถ้าประกอบกับการที่บุคคลมีความพร้อมในด้านต่าง ๆ เช่น มีการศึกษาหรือมีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับกฎจราจร ก็มีโอกาที่จะมีความรู้ในเรื่องนี้ และสามารถเชื่อมโยงความรู้นั้นเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ สามารถระลึกได้ รวบรวมสาระสำคัญเกี่ยวกับกฎจราจร รวมทั้งสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวมทั้งประเมินผลได้ต่อไป และเมื่อประชาชนเกิดความรู้เกี่ยวกับกฎจราจร ไม่ว่าจะในระดับใดก็ตามสิ่งที่เกิดตามมาก็คือทัศนคติความคิดเห็นในลักษณะต่าง ๆ

องค์ประกอบและหลักการวัดหรือการสำรวจทัศนคติ กรอบแนวความคิดในการวัดหรือการสำรวจทัศนคติมีหลายทฤษฎีที่เป็นที่ยอมรับและนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน คือ ทัศนคติที่มีองค์ประกอบเดียว และทัศนคติที่มีหลายองค์ประกอบ

ทัศนคติที่มีองค์ประกอบเดียว ได้แก่ การวัดความรู้หรือการประเมินค่า การวัดทัศนคติตามทฤษฎีนี้นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายมากในอดีต นักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงบางคนถือว่าเป็นการวัดความรู้สึกรู้คิดหรือประเมินค่าของบุคคลเพียงอย่างเดียว ซึ่งเรียกว่าเป็นทัศนคติของบุคคลนั้น ส่วนทัศนคติที่มีหลายองค์ประกอบนั้น เกิดจากการที่การวัดทัศนคติที่มีองค์ประกอบเดียวมักจะไม่ได้ผล ในกรณีที่ทัศนคตินั้นมีกรอบแนวคิดที่ค่อนข้างยุ่งยากและซับซ้อน ฉะนั้น การวัดทัศนคติในปัจจุบันจึงนิยมใช้การวัดทัศนคติที่มีหลายองค์ประกอบ ดังแสดงในแผนภาพที่ ๑

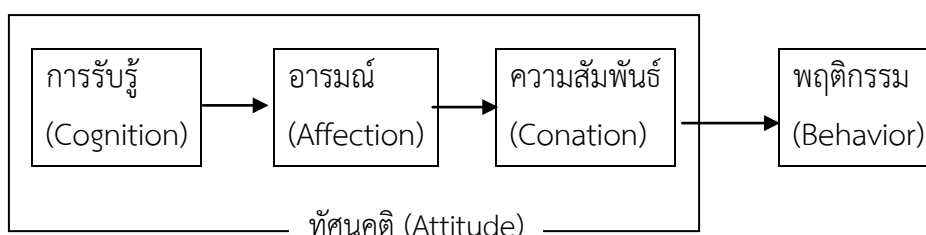
^๕วุฒิชัย จานง, พฤติกรรมการตัดสินใจ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒๑.

^๕ปรมะ สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

แผนภาพที่ ๑ องค์ประกอบของทัศนคติ^๖

นักวิชาการบางท่านได้เสนอองค์ประกอบของทัศนคติ คือ ความตระหนักรู้ ความรู้สึกผูกพันหรือการประเมินค่าเจตนาต่าง ๆ ทั้งทางด้านพฤติกรรมและการกระทำ ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กันเองและมีผลต่อการแสดงออกของตัวบุคคล ดังแผนภาพที่ ๒

แผนภาพที่ ๒ แสดงสัมพันธ์ภาพองค์ประกอบของทัศนคติ^๗

จากแผนภาพที่ ๒ แสดงให้เห็นได้ว่า การรับรู้มีอิทธิพลต่ออารมณ์ และอารมณ์ก็มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ และความสัมพันธ์จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและการแสดงออกของบุคคล เว้นแต่จะมีสิ่งอื่นเข้ามาขัดขวาง ดังนั้น จึงสามารถแยกองค์ประกอบของทัศนคติได้ ๓ ประการ คือ

^๖ ปรเม สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๑๒๐.

^๗ ปรเม สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๑๒๕.

๑. องค์ประกอบด้านความรู้ คือ ส่วนที่เป็นความเชื่อของบุคคล ทั้งในเรื่องทั่วไปที่ชอบและไม่ชอบ หากบุคคลมีความรู้หรือคิดว่าสิ่งใดดี ก็มักจะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่หากมีความรู้มาก่อนว่าสิ่งใดไม่ดีก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น

๒. องค์ประกอบด้านความรู้สึก คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ซึ่งมีผลแตกต่างกันไปตามบุคลิกภาพของคนนั้น เป็นลักษณะที่เป็นค่านิยมของแต่ละบุคคล

๓. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม คือ การแสดงออกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งหรือบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบด้านความรู้ ความคิด และความรู้สึก จะเห็นได้ว่าการที่บุคคลมีทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดต่างกัน ก็เนื่องมาจากบุคคลมีความเข้าใจ มีความรู้สึก หรือมีแนวความคิดแตกต่างกัน

ดังนั้น ส่วนประกอบทางด้านความคิดหรือความรู้ความเข้าใจ จึงนับได้ว่าเป็นส่วนประกอบขั้นพื้นฐานของทัศนคติ และส่วนประกอบนี้จะเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกของบุคคล ซึ่งอาจแสดงออกมาในรูปแบบที่แตกต่างกันทั้งในทางบวกและทางลบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการเรียนรู้ของบุคคล

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (Attitude Change)

โคลเบอร์ก ลอว์เรนซ์ (Kohlberg Lawrence)^๕ ได้อธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติโดยแบ่งออกเป็น ๓ กระบวนการ คือ

๑. การยินยอม กระบวนการนี้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อบุคคลยอมรับสิ่งที่มีอิทธิพลต่อตัวเขาและมุ่งหวังจะได้รับความพอใจจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลนั้น การที่บุคคลยอมกระทำตามในสิ่งที่อยากให้เขาได้กระทำนั้นไม่ใช่เพราะบุคคลเห็นด้วยกับสิ่งนั้น แต่เป็นเพราะเขาคาดหวังว่าจะได้รับรางวัล หรือการยอมรับจากผู้อื่นในการเห็นด้วยและกระทำตาม ดังนั้น ความพอใจที่ได้รับจากการยอมกระทำตามนั้น เป็นผลมาจากอิทธิพลทางสังคมหรืออิทธิพลของสิ่งที่ก่อให้เกิดการยอมรับ กล่าวได้ว่า การยอมกระทำตามนี้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่งจะมีพลังผลักดันให้บุคคลยอมกระทำตามมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนหรือความรุนแรงของรางวัลและการลงโทษ

---

^๕Kohlberg Lawrence, *Moral Development and Behavior*, (New York : Kolt Rinehart and Winston Co; ๑๙๖๕), p. ๔๖๙.

๒. การเลียนแบบ กระบวนการนี้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อบุคคลยอมรับสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นซึ่งการยอมรับนี้เป็นผลมาจากการที่บุคคลต้องการจะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีหรือความพอใจระหว่างตนเองกับผู้อื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่น จากการเลียนแบบนี้ทัศนคติของบุคคลจะเปลี่ยนไปมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสิ่งเร้าให้เกิดการเลียนแบบ กล่าวได้ว่า การเลียนแบบเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่งพลังผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความโน้มน้าวใจของสิ่งเร้าที่มีต่อบุคคล การเลียนแบบจึงขึ้นอยู่กับพลังของผู้ส่งสารที่จะทำให้บุคคลรับเอาบทบาททั้งหมดของคนอื่นมาเป็นของตนเองหรือแลกเปลี่ยนบทบาทซึ่งกันและกัน โดยที่บุคคลนั้นจะเชื่อในสิ่งที่ตัวเองเลียนแบบเท่านั้นแต่ไม่รวมถึงเนื้อหาและรายละเอียดในการเลียนแบบ ทัศนคติของบุคคลจะเปลี่ยนไปมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสิ่งเร้าที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

๓. ความต้องการที่อยากจะเปลี่ยน กระบวนการนี้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อบุคคลยอมรับสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือกว่าซึ่งตรงกับความต้องการภายในค่านิยมของเขา พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปในลักษณะนี้จะสอดคล้องกับค่านิยมที่บุคคลมีอยู่เดิม ความพึงพอใจที่ได้จะขึ้นอยู่กับเนื้อหารายละเอียดของพฤติกรรมนั้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถ้าความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมถูกกระทบไม่ว่าจะในระดับใดก็ตามจะมีผลต่อการเปลี่ยนทัศนคติทั้งสิ้น นอกจากนี้องค์ประกอบต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสาร เช่น คุณสมบัติของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ลักษณะของข่าวสาร ตลอดจนช่องทางในการสื่อสารล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ทั้งสิ้น

ทัศนคติของบุคคลที่เกิดขึ้นแล้วย่อมจะคงทนแต่ก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยตัวบุคคล สถานการณ์ ข่าวสาร การชวนเชื่อ และสิ่งทำให้เกิดการยอมรับในสิ่งใหม่ แต่จะต้องมีความสัมพันธ์กับค่านิยมของบุคคลนั้น นอกจากนี้อาจเกิดจากการยอมรับโดยการบังคับ เช่น กฎหมาย ข้อบังคับ เป็นต้น แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติโดยใช้อิทธิพลทางสังคมเกิดจากความเชื่อที่ว่าบุคคลจะพัฒนาทัศนคติของตนเองในลักษณะใดนั้นขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ได้รับจากผู้อื่นในสังคม หรือจากสิ่งที่มีอิทธิพลทางสังคม ซึ่งเราใช้เป็นมาตรฐานเพื่อประเมินทัศนคติความสามารถของเราหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น อิทธิพลของผู้อื่นที่มีต่อทัศนคติของบุคคลตรงกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เรียกว่า การเลียนแบบซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคลรับเอาคุณสมบัติของผู้อื่น เช่น ความคิด ทัศนคติ พฤติกรรม เป็นต้น นำมาเป็นของตนเอง ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของทัศนคติในส่วนของการรับรู้เชิงแนวคิด และเมื่อองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบส่วนอื่นจะมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงด้วย บุคลากรทางการแพทย์ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารต้องมีความเชี่ยวชาญและความน่าไว้วางใจ จึงจะทำให้มีความน่าเชื่อถือสูง สามารถชักจูงใจได้ดี อีกทั้งมีบุคลิกภาพดีก็จะมีผลสำคัญต่อการยอมรับ นอกจากนี้หากข้อมูลข่าวสารมีการเตรียมมาเป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นเนื้อหา การเรียงลำดับ

ความชัดเจน ตลอดจนมีความกระชับ และมีช่องทางในการส่งที่เหมาะสม ผู้ใช้บริการซึ่งเป็นผู้รับสารก็อยากฟังและมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมตามคำแนะนำหรือการชักจูงนั้น^๙

๔. การเปลี่ยนทัศนคติของบุคคล โดยทั่วไปมี ๒ ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงทางตรง ซึ่งมีลักษณะที่เป็นไปในทางเดียวกัน คือ เมื่อบุคคลมีทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นบวกก็จะมีการแสดงออกเพิ่มมากขึ้นในทางบวก ในขณะที่เมื่อมีทัศนคติในทางลบก็จะมีการแสดงออกในทางลบด้วย ส่วนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติอีกลักษณะหนึ่ง คือ บุคคลมีทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางบวก แต่จะแสดงออกไปในทางลบ เมื่อพิจารณาแหล่งที่มาของทัศนคติแล้ว จะเห็นว่า องค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงให้บุคคลเกิดทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ ก็คือ การสื่อสาร ทั้งนี้เพราะทัศนคติจะเกิดจากประสบการณ์เฉพาะอย่าง

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติย่อมมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้และพฤติกรรมของบุคคลในลักษณะที่ต่อเนื่องกัน กล่าวคือเมื่อบุคคลได้รับข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนั้น และการเกิดความรู้ความเข้าใจนี้ มีผลทำให้เกิดทัศนคติต่อเรื่องนั้น และสุดท้ายจะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่กระทำต่อเรื่องนั้นตามมา ดังนั้น จึงกล่าวว่าทัศนคติของบุคคลสามารถถูกทำให้เปลี่ยนแปลง โดยการได้รับข้อมูลจากบุคคลหรือจากแหล่งข้อมูลข่าวสารที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในส่วนของการรับรู้ และเมื่อองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบส่วนอื่นจะมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ เมื่อองค์ประกอบของทัศนคติเปลี่ยนแปลงจะทำให้องค์ประกอบของอารมณ์และพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงด้วย^{๑๐}

จากกรอบแนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติพบว่า ทัศนคตินั้นเป็นการรวบรวมเอาความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความคิดเห็นที่จะตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ขณะเดียวกันทัศนคดียังเป็นฐานของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือบุคคลต่อสังคมทั้งทางด้านบวกและทางด้านลบของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและพร้อมที่จะโต้ตอบออกมาเป็นพฤติกรรมได้ ผู้วิจัยจึงได้นำเอามากำหนดเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

๒.๑.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ “การสอนธรรมศึกษา”

^๙เจ็ดศักดิ์ โฆวสินธุ์, *การวัดทัศนคติและบุคลิกภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๐), หน้า ๘๐.

^{๑๐}ประภาเพ็ญ สุวรรณ, *พฤติกรรมศาสตร์ พฤติกรรมสุขภาพ และสุขศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๒), หน้า ๑๔๒.

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า **นักธรรม** เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าพระภิกษุผู้มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย จึงเป็นเหตุให้สังคมทลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการทางพระพุทธศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้นสำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาทั้งทางด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดจนหัตถ์แต่งกระทั้ธรรม เมื่อทรงเห็นว่าการเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้นเพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้นส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้พระสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรมขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรสามเณรรู้ธรรมนั้นเป็น “องค์นักธรรม” สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งแรกนี้ มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งความแก้กระทั้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นทานในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่าง คือ อย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทั้ธรรม และอย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทที่มีแก้รรถบาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งได้เพิ่มหลักธรรมหมวดคิปปิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุ

สามเณรรูปนั้นๆมีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า นักธรรมชั้นตรี การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปอย่างรวดเร็วเพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานักธรรมอำนวยคุณประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมาจึงทรงพระดำริขยายการศึกษานักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตร นักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัธยมศึกษา คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือ มีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ สืบมาตราบถึงทุกวันนี้

ต่อมาพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธฯ ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครอง ฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า “ธรรมศึกษา” มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้นตราบจนถึงทุกวันนี้^{๑๑}

บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ และเป็นภารกิจคณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติ อันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนามี ๖ ประการ ดังนี้

๑. บทบาทด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การควบคุม และส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตการปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า “การปกครอง” แปลว่า การควบคุม ดูแล รักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ท่านควรอยู่ ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ

^{๑๑} สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, “ธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ปัจจุบัน”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓-๑๔.

มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนั้นพระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมตลอดทั้งควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในเขตปกครองของตน ชี้แจงแนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดีงาม

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า งานการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม เป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัด ให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เรียบร้อยและดีงาม

๒. บทบาทด้านการสาธารณูปการ การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ สำหรับสาธารณูปการที่จัดเป็น ระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง

๑) การก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
๒) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓) กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔) การศาสนสมบัติของวัด

การสาธารณูปการทั้ง ๔ ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๓๗ (๑) ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี การสาธารณูปการ ตามความหมายที่กล่าวมานี้ จะมีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน ๓ ประการ คือ

๑) การกระทำด้วยแรงความคิด แรงงาน และทุนทรัพย์ รวมถึงการควบคุม

๒) การกระทำด้วยเอกสารรายงาน

๓) การทำโดยการจัดประโยชน์

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานระดับবারมีเจ้าอาวาสและเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาสและเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น แต่ก็มักเป็นเหตุก่อปัญหา เช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลูกกลามใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัด ตรวจตรา ชี้แจง แนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัคสมานสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดก็จะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น^{๑๒}

๓. บทบาทด้านการศาสนศึกษา บทบาทการศาสนศึกษา มีองค์ประกอบของการศึกษา พระพุทธศาสนาที่สำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ

๑) ปริยัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นับเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยความเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ และการศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมนั้น เป็นการศึกษาคาทฤษฎี คือ การศึกษาธรรมวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งว่าคำสอนของพระพุทธองค์ที่จัดเป็นธรรมในบทนั้นบทนี้ว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิต เมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไรเป็นต้น

๒) ปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้จากการเรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติ คือ นำมาประพฤติปฏิบัติจริงๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา ใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นำเอาหลักธรรมที่เรียนรู้แล้วนั้นมาเป็นแนวทางหรือปทัฏฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะของตน

๓) ปฏิเวธ ได้แก่ ผลของการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคล เป็นต้น ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุธรรมขั้นนั้นๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัติานั้น ไม่มีใครมายกย่องหรือมาแต่งตั้งให้ แต่การยกฐานะดังกล่าวเป็นไปโดยอัตโนมัติหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ฐานะหรือตำแหน่งแห่งอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้แต่จะรู้ได้เฉพาะตนเอง

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า บทบาทด้านการศาสนศึกษา ประกอบด้วย แนวทาง ๓ ประการ ได้แก่ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ปริยัติ คือ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ส่วนปฏิบัติ คือ การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนำมาสู่ภาคปฏิบัติ และปฏิเวธ คือ ผลของการปฏิบัติธรรมนั้นๆ

๔. บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การสงเคราะห์ให้คนหรือประชาชนได้รับการศึกษา ยังไม่มีครูฝ่ายฆราวาสเพียงพอก็ได้อาศัยศาลาหรือเสนาสนะใดๆ ของวัดเป็นโรงเรียน พระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะต้อง

^{๑๒} พระปลัดเกียรติกศักดิ์ สันทวีวรกุล, “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัด กระบี่”, ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า๓๔-๕๑.

มีโรงเรียนให้เรียน ก็ช่วยชักชวนนำประชาชนช่วยสร้างโรงเรียนขึ้นในวัด เพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียน รัฐก็เผด็จสงฆ์ให้ช่วยรับภาระจัดโรงเรียนและเป็นครูสอน นับเป็นการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ ตั้งแต่แรกที่รัฐเริ่มจัดการศึกษาเองในรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้นมา สรุปกิจกรรมด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ต่อการศึกษารัฐ ตามความหมายและความมุ่งหมายที่กล่าวมาเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑) การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติให้นักเรียนและพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ การจัดโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนราษฎร์ การกุศลของวัด โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์ ฯลฯ

๒) การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐ หรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้การอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

๓) การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม การใช้หน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชน และการสอนศีลธรรมแก่นักเรียนในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เป็นบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่สำคัญของพระสงฆ์ไทย

๕. บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก เพื่อความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนาและปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ หน้าที่ในการเผยแผ่ของวัดหรือพระสงฆ์ คือ การจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ องค์การเผยแผ่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ ได้กำหนดหน้าที่ของวัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ คณะสงฆ์จังหวัด เกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้ดังนี้ คือ

๑) อบรมภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาทตลอดถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่างๆ

๒) อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

- ๓) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาทคำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์
  - ๔) แนะนำสั่งสอนประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ
  - ๕) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยถูกต้อง
  - ๖) หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ชอบ
  - ๗) ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระพุทธศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระ สวดมนต์ เป็นต้น
  - ๘) ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุดเพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาธรรม-บาลี หรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือที่เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับพุทธประวัติบ้าง เพื่อให้ผู้ศึกษาศีลฟังธรรมตามวัดต่างๆ ได้ท่องได้อ่านได้ฟังตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส
  - ๙) ขวนขวายการจัดหาอุปกรณ์ในการเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมศึกษาขึ้นไป เพื่อให้เด็กที่ขัดสนยืมใช้ในการเรียน กิจกรรมเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณีและปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเฉพาะขึ้นดำเนินการ
- ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการเทศนาอบรมสั่งสอนในรูปแบบของการบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในสถานที่ต่างๆ เช่น ที่วัด โรงเรียน สถานที่ราชการ บ้านเรือน สถานีวิทยุกระจ่ายเสียง เป็นต้น ตามแต่มีผู้อาราธนา เหล่านี้จัดเป็นบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางตรง ส่วนทางอ้อม ได้แก่ การจัดตั้งห้องสมุด จัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาระบบและภาษาบาลี เป็นต้น

๖. บทบาทการสังคมสงเคราะห์ หน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

- ๑) การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เริ่มต้องเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ในเรื่องปัจจัย ๔
  - ๒) สภาวะและเหตุการณ์ในสังคม เรียกร้องต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี
  - ๓) คุณธรรม เมตตาธรรม กรุณาธรรม ของพระสงฆ์ ที่ต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์
- บทบาททางสังคมที่พระสงฆ์ทำได้ดีที่สุด คือ บทบาทด้านการศึกษา การสาธารณสุข การพัฒนาจิตใจประชาชน การสงเคราะห์ทางจิต และการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งทั้งหมดนี้หากพิจารณาถึงจุดมุ่งหมาย

ว่าทำไปเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา เพื่อแก้ปัญหาเมื่อเกิดขึ้นแล้ว และเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ก็คือ การสังคมสงเคราะห์นั่นเอง^{๑๓}

หลักสูตรธรรมศึกษา

- โครงสร้างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ในชั้นนี้ กำหนดขอบข่ายการออกข้อสอบไว้ ๕ หมวด คือ ๑) ทานวรรค ๒) ปาปวรรค ๓) ปุญญวรรค ๔) สติวรรค ๕) สีลวรรค และกำหนดให้นักเรียนแต่งอธิบายให้สมเหตุสมผล อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบด้วย ๑ สุภาษิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๒ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒. วิชาธรรม ใช้หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิปปิปฏิบัติ ชั้นนี้กำหนดให้เรียนหมวด “ธรรม” มีดังต่อไปนี้ คือ

ทุกะ หมวด ๒ คือ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ธรรมเป็นโลกบาล ๒ ธรรมอันทำให้งาม ๒ บุคคลหาได้ยาก ๒

ติกะ หมวด ๓ คือ รัตนะ ๓ คุณของรัตนะ ๓ โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ ทุจจิต ๓ สุจจิต ๓ อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓ สัมปยุตตญาณ ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๓

จตุกกะ หมวด ๔ คือ วุฑฒิ ๔ จักร ๔ อคติ ๔ ปธาน ๔ อธิษฐานธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ อริยสัจ ๔ ควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน

ปัญจกะ หมวด ๕ คือ อนันตริยกรรม ๕ อภินิหารปัจจเวกขณะ ๕ ัมมัสสวนานิสงส์ ๕ พละ ๕ ชั้น ๕

ฉกกะ หมวด ๖ คือ คารวะ ๖ สาราณียธรรม ๖

สัตตกะ หมวด ๗ คือ อริยทรัพย์ ๗ สัมปยุตธรรม ๗

อัฐกะ หมวด ๘ คือ โลกธรรม ๘

ทศกะ หมวด ๑๐ คือ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

ในส่วนหมวด “คิปปิปฏิบัติ” มีดังต่อไปนี้ คือ

^{๑๓} พระสุภาววัฒน์ หนูพริก, “ทัศนะและความคาดหวังของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาต่อการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉพาะกรณี : ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขต กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๘), หน้า ๔๑-๔๒

จตุกกะ หมวด ๔ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔ มิตรปฏิรูป ๔ มิตรแท้ ๔ สังคหวัตถุ ๔ ธรรมของฆราวาส ๔

ปัญจกะ หมวด ๕ คือ มิจฉาวณิชา ๕ สมบัติของอุบาสก ๕

ฉกกะ หมวด ๖ คือ ทิศ ๖ อุบายมุข ๖

๓. วิชาพุทธ หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๑ ขององค์การศึกษา

๔. วิชาวินัย หลักสูตร ใช้หนังสือเบญจศีลเบญจธรรมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรเถร)^{๑๔}

- โครงสร้างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒ ในชั้นนี้ กำหนดขอบข่ายการออกข้อสอบไว้ ๕ หมวด คือ ๑) อัตตวรรค ๒) กัมมวรรค ๓) ชันติวรรค ๔) ปัญญาวรรค ๕) เสวนาวรรค ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร อ้างสุภาษิตอื่น มาประกอบไม่น้อยกว่า ๒ สุภาษิต และบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาษิตซ้ำ ซ้ำกัน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ไม่ห้าม สุภาษิตที่อ้างมานั้น ต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๓ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒. วิชาธรรม ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒ ชั้นนี้ กำหนดให้เรียนหมวดธรรม ดังนี้

ทุกะ หมวด ๒ คือ กัมมัญฐาน ๒ กาม ๒ บุชา ๒ ปฏิสันถาร ๒ สุข ๒ (กายิกสุข-เจตสิก สุข)

ติกะ หมวด ๓ คือ อกุศลวิตก ๓ กุศลวิตก ๓ อัคคี(ไฟ) ๓ อธิปเตยยะ ๓ ญาณ ๓ ตัณหา ๓ ปาฏิหาริย์ ๓ ปิฎก ๓ พุทธจริยา ๓ วัฏฏะ (วน) ๓ สิกขา ๓

จตุกกะ หมวด ๔ คือ อปัสเสนธรรม ๔ อัปมัญญา ๔ พระอริยบุคคล ๔ โอฆะ ๔ กิจใน อริยสัจ ๔ บริษัท ๔ บุคคล ๔ มรรค ๔ ผล ๔

ปัญจกะ หมวด ๕ คือ อนุปพุททิกถา ๕ มัจฉริยะ ๕ มาร ๕ เวทนา ๕

ฉกกะ หมวด ๖ คือ จริต (จริยา) ๖ ธรรมคุณ ๖

สัตตกะ หมวด ๗ คือ วิสุทธิ ๗

อัฐกกะ หมวด ๘ คือ อวิชชา ๘

นวกะ หมวด ๙ คือ พุทธคุณ ๙ สังฆคุณ ๙

^{๑๔} กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓-๓๔.

ทสกะ หมวด ๑๐ คือ บารมี ๑๐

ทวาทสกะ หมวด ๑๒ คือ กรรม ๑๒

๓. วิชาพุทธ ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติและพุทธานุพุทธประวัติ อันกล่าวเฉพาะประวัติ พระสาวก สังคีตึกถา ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๒ ขององค์การศึกษา ชั้นนี้กำหนดให้เรียนประวัติของพระสาวกจำนวน ๔๐ รูป

๔. วิชาวินัย ใช้หนังสืออุโบสถศีลของพระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ) ผู้จะเข้าสอบ ประโยคธรรมศึกษาชั้นโท ต้องได้ประโยคธรรมศึกษาชั้นตรีในสนามหลวงมาแล้ว^{๓๕}

- โครงสร้างหลักสูตรธรรมศึกษาธรรมศึกษาชั้นเอก

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓ ในชั้นนี้ กำหนดขอบข่ายการออกข้อสอบไว้ ๕ หมวด คือ ๑) อัปมาทวรรค ๒) จิตตวรรค ๓) ธรรมวรรค ๔) วิริยวรรค ๕) สามัคคีวรรค ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร อ่างสุภาษิต อื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๓ สุภาษิต และบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย ห้ามอ่างสุภาษิต ซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ ไม่ห้ามสุภาษิตที่อ่างมานั้น ต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับ กระทู้ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดให้เขียนลงในใบตอบตั้งแต่ ๔ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒. วิชาธรรม ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิบัติ นิพพิทา ปฏิบัติแห่ง นิพพิทา สังขาร อนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ อนัตตลักษณะ

วิราคะ ไวพจน์แห่งวิราคะ วิมุตติ วิมุตติ ๒ วิมุตติ ๕ วิสุทธิ วิปัสสนาญาณ ๙ วิสุทธิ อีก บรรยายหนึ่ง วิสุทธิ ๗ สันติ ปฏิบัติ แห่งสันติ

นิพพาน มติแห่งลัทธิภายนอก มติข้างพระพุทธศาสนา นิพพาน ชาติ ๒ บาลีแสดง ปฏิบัติแห่งนิพพาน บาลีแสดงสุปาติเสสนิพพาน บาลีแสดงอนุปาติเสสนิพพาน บาลีแสดง นิพพานทั้ง ๒ บรรยาย บาลีใช้ปรินิพพาน หมายอนุปาติเสส บาลีใช้ ปรีณิพพุต แทนปรินิพพาน มติ ปรรวาทพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ หนังสือสมถกัมมัฏฐาน หัวใจสมถกัมมัฏฐาน กายคตาสติ เมตตา พุทธานุสสติ กสิณ จตุธาตุววัตถานะ สมถภาวนา พระพุทธคุณ หมวดที่ ๑๐ วิปัสสนา กัมมัฏฐาน

๓. วิชาพุทธ แก้ปัญหาพุทธานุพุทธประวัติ กับข้อธรรมในท้องเรื่องนั้น หลักสูตร ใช้ หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) พุทธานุ

^{๓๕} กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ธรรมศึกษาชั้นโท ฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘-๒๙.

พุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

๔. วิชาวินัย ใช้หนังสือหลักสูตรกรรมบท ของพระราชรัตนนิ (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ) ผู้จะเข้าสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นเอก ต้องได้ประโยคธรรมศึกษาชั้นโทในสนามหลวงมาแล้ว^{๑๖}

แนวคิดสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้พระปริยัติธรรม

ในการจัดการเรียนรู้พระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี พบปัญหา ๓ ด้านใหญ่ที่สำคัญ คือ ๑) ด้านหลักสูตร ๒) ด้านกระบวนการเรียนการสอน และ ๓) ด้านวัดและประเมินผล

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้นำเสนอสภาพปัญหา/อุปสรรคโดยเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นพระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และสามเณร พบว่ามี ปัญหา/อุปสรรคในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ดังนี้^{๑๗}

- ด้านหลักสูตร

๑. เนื้อหา มีการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่า พระสังฆาธิการมีความ คิดเห็นว่า สภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เกิดจากพระ เณรไม่สนใจและไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม อีกทั้งเนื้อหาสาระ ของหลักสูตรมากเกินไปและยากต่อการทำความเข้าใจ ควรมีการปรับปรุงแก้ไข ในส่วนของ ผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน และให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า หลักสูตรมีความครอบคลุม ชีวิตเกือบทุกด้านยกเว้นภาคปฏิบัติ ในรายวิชาการพุทธธรรมควรเปลี่ยนเป็นการเขียนบทความธรรมะ เพื่อให้การจัดการเรียนรู้ทันต่อยุคสมัย ซึ่งในเรื่องการปรับปรุงหลักสูตรให้ทันต่อยุคสมัยนั้นทั้งครู พระผู้สอน พระที่เคยเรียน และพระตลอดจนสามเณรที่เป็นผู้เรียนในปัจจุบันต่างก็มีความคิดเห็น ตรงกันว่าควรมีการปรับปรุงหลักสูตรให้ทันต่อยุคสมัย เช่น การเรียนกฎหมายคณะสงฆ์ เป็น ต้น โดยพระผู้สอนได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่าหลักสูตรที่ใช้เป็นเพียงการรวบรวมเอกสารหมวดธรรม มิใช่เป็นหลักสูตรตามหลักวิชาการไม่มีการประยุกต์ให้เข้ากับปัจจุบัน และที่สำคัญควรออกแบบ หลักสูตรให้เอื้อต่อการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบมิใช่เพียงการท่องจำรูปแบบเดียว

๒. เวลาเรียน ในส่วนของประเด็นเวลาเรียน พระสังฆาธิการผู้เกี่ยวข้องให้ความคิดเห็นว่า การเรียนการสอนไม่มีความต่อเนื่อง มีสาเหตุมาจากเวลาเรียนไม่มีระบบที่ชัดเจนแน่นอน ควรจัด

^{๑๖} กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ธรรมศึกษาชั้นเอก ฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓-๓๔.

^{๑๗} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๐-๔๙.

เวลาเรียนให้เป็นระบบ จากเดิมเวลาเรียนน้อยเกินไปเมื่อเทียบกับเนื้อหาที่ควรมีการขยายเวลาเรียนให้มากขึ้น ซึ่งในประเด็นดังกล่าว ผู้ทรงคุณวุฒิ พระผู้สอน พระและสามเณรทั้งที่เคยศึกษาและกำลังศึกษามีความเห็นสอดคล้องกัน ด้านผู้ทรงคุณวุฒิ ให้ข้อคิดเห็นว่า ผู้สอนให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนน้อยเกินไป มักขาดสอนด้วยสาเหตุต่างๆ เช่น ติดกิจนิมนต์ หรือใช้สถานที่ทำกิจกรรมอย่างอื่น

๓. วิธีการเรียนการสอน ด้านวิธีการเรียนการสอน ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความคิดเห็นว่า วิธีการเรียนการสอนในหลักสูตรนี้ ส่วนใหญ่มุ่งสอนโดยเน้นบรรยายและท่องจำ ไม่มีการคิดวิเคราะห์ ขาดกิจกรรมเสริมในการเรียนการสอน สอดคล้องกับพระสังฆาธิการที่เสนอความคิดเห็นว่า วิธีการเรียนการสอนเป็นการบรรยายข้อธรรมล้วนๆ ไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ นอกจากนี้พระผู้สอนเองยอมรับว่าการสอนนั้นขาดการเชื่อมโยงกับความเป็นจริงของชีวิต ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม ไม่สามารถนำความรู้มาเชื่อมโยงได้อย่างเหมาะสม เน้นการท่องจำมากกว่าความรู้ ความเข้าใจและการนำไปใช้ ด้านพระและสามเณรที่เคยศึกษาและกำลังศึกษา ให้ความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าควรปรับการสอนให้น่าสนใจเกิดความศรัทธาในการเรียน สอนแบบยึดตำราเป็นหลัก ไม่ค่อยมีเทคนิคใหม่ๆ ที่เข้ากับยุคสมัยที่สามารถสื่อความเข้าใจง่าย มักสอนเพื่อให้สอบได้ อย่างเดียวควรจะอธิบายให้เข้าใจ

- ด้านกระบวนการเรียนการสอน

๑. ผู้สอน ปัญหาที่พบในกระบวนการเรียนการสอนในด้านผู้สอน ผู้ให้ข้อมูลทุกกลุ่มมีความเห็นพ้องกัน กล่าวคือ ผู้สอนไม่ค่อยมีประสบการณ์ทางโลกไม่สามารถประยุกต์กับสภาพความเป็นจริง ควรมีความรู้และมีประสบการณ์ทางโลกเพื่อจะได้เปรียบเทียบ อธิบายและประยุกต์ใช้ได้ ครูไม่ชำนาญการสอนเน้นการท่องจำ ขาดการอบรมศึกษาวิชาครู แม้มีความรู้และความตั้งใจสอนแต่ก็สอนได้ไม่ดีเท่าที่ควร ครูบางคนเป็นบุคคลที่มีวิทยฐานะดี ได้เปรียญธรรมสูง แต่วิธีการสอนไม่ค่อยดี เพราะผู้สอนไม่ได้เรียนวิธีการสอนมาโดยตรง

๒. หนังสือตำราประกอบการเรียน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกัน เนื้อหาในตำรามีจำนวนมากเกินความจำเป็น ภาษาที่ใช้เป็นภาษาที่เข้าใจยาก ควรมีการปรับปรุงภาษาให้เข้าใจง่ายขึ้น ปรับปรุงรูปแบบของตำรา ใช้จิตวิทยาเข้ามาช่วยในการออกแบบ เช่น ออกแบบให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ควรมีรูปภาพต่างๆ เพื่อเป็นแรงดึงดูดใจในการเรียน ตำราไม่ได้มาตรฐานเนื่องจากเป็นตำราต่างคนต่างเขียนขึ้นมา น่าจะมีตำรากลาง เป็นตำรากลางที่มีการตรวจสอบกลั่นกรอง และรับรองเป็นมาตรฐานของคณะสงฆ์ที่ถูกต้อง

๓. สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการสอน จากการสัมภาษณ์ พระสังฆาธิการที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีการใช้สื่อการสอนน้อย เหตุผลประการหนึ่ง คือ เนื่องจากผู้สอนไม่มีทักษะในการจัดทำสื่อ

ประกอบการสอนด้วยตนเอง พระผู้สอนมีการชี้แจงในประเด็นดังกล่าวว่า ผู้สอนขาดการสนับสนุนให้เข้ารับการฝึกอบรมการใช้และผลิตสื่อการสอน ด้านพระและสามเณร ทั้งที่เคยศึกษาและกำลังศึกษาอยู่ต่างให้ข้อคิดเห็นตรงกันว่า ไม่ค่อยมีการใช้สื่อประกอบการสอน มีแต่กระดานและชอล์กสำหรับเรียนขาดสื่อการเรียนการสอน ถ้ามีก็มีแต่ชำรุดหรือเสียหายขาดการซ่อมแซม

๔. อาคารสถานที่ ถึงแม้ว่าการเรียนการสอนจะจัดขึ้นภายในวัดแต่ยังพบปัญหาอยู่ ตามข้อคิดเห็นของพระสังฆาธิการ พบว่า ไม่มีการจัดห้องเรียนให้เป็นสัดส่วนที่แน่นอน มักใช้ศาลาการเปรียญ ระเบียบ กุฏิ หอฉัน เป็นสถานที่เรียน เมื่อมีการใช้สถานที่นั้นปฏิบัติศาสนกิจจึงต้องหยุดเรียนโดยปริยาย อีกทั้งสถานที่ดังกล่าวเป็นสถานที่เปิด ทำให้ผู้เรียนขาดสมาธิในการเรียน ควรมีสถานที่สำหรับการเรียนการสอนโดยเฉพาะ

- ด้านการวัดและประเมินผล

๑. เกณฑ์ในการวัดและการประเมินผล การวัดและประเมินผลนั้นถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการศึกษาทุกระดับ พระสังฆาธิการที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ข้อคิดเห็นว่ แม้ว่าปัจจุบันมีการพยายามเปลี่ยนแบบทดสอบให้เป็นแบบปรนัยจากแบบเดิมที่เป็นแบบอัตนัย แต่นั่นอาจมิใช่แนวทางที่ดีเสมอไปเนื่องจากแบบทดสอบแบบอัตนัยนั้นช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการฝึกการใช้ภาษาไทย ฝึกการเขียน ฝึกให้แสดงความคิดเห็นไปด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นว่า ควรมีเกณฑ์มาตรฐานในการวัดและประเมินผล การทดสอบควรเน้นการคิดวิเคราะห์มากกว่าความจำ พระผู้สอนกล่าวเพิ่มเติมเรื่องคุณธรรมจริยธรรมและระเบียบข้อบังคับในการสอบยังไม่เป็นระบบระเบียบที่ชัดเจนส่งผลให้เกิดการทุจริตอยู่บ่อยครั้ง

๒. ความยาก-ง่ายของข้อสอบ จากการศึกษาข้อเสนอแนะของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่าข้อสอบที่นำมาใช้ไม่มีการตรวจคุณภาพของข้อสอบ เช่น การหาค่าความยาก ความเป็นปรนัย และอื่นๆ ผู้จัดทำข้อสอบอาจขาดทักษะในการวิเคราะห์ข้อสอบ แยกระดับการทดสอบ ความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทำให้ข้อสอบที่นำมาใช้ ไม่สามารถวัดความรู้ความสามารถผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา^{๑๘} กล่าวว่า สภาพปัญหาที่สำคัญของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เพื่อฆราวาส (การศึกษาสงเคราะห์) มีรายละเอียดดังนี้

^{๑๘} สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดอนงคาราม, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน จำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

- ด้านบริหารจัดการ การบริหารจัดการขึ้นกับความสามารถของผู้อำนวยการศูนย์ ซึ่งบางแห่งขาดประสบการณ์ ทำให้รูปแบบการดำเนินงานไม่แน่นอน ขาดระบบการติดตามงานและการประสานงานระหว่างศูนย์ นอกจากนี้ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านธุรการเป็นอีกปัญหาหนึ่งซึ่งพบได้บ่อยครั้ง ทั้งนี้ อาจมีสาเหตุมาจากความจำกัดของงบประมาณ และการดูแลที่ไม่ทั่วถึงจากกรมการศาสนา

- ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน

๑. หลักสูตร ไม่ตอบสนองความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และไม่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาในระบบ เช่น ไม่สามารถเทียบโอนผลการเรียนได้

๒. การจัดการเรียนการสอน มักไม่เป็นไปตามที่กำหนดในหลักสูตร

๓. ผู้สอน ขาดแคลนผู้สอนที่มีคุณภาพ

๔. สื่อการเรียนการสอน ตำราเรียนไม่เพียงพอและขาดแคลนสื่ออุปกรณ์สื่อการเรียนการสอน

๕. อาคารสถานที่ ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

พระมหาไพโรจน์ กนโก (นวลสาส์)^{๑๙} กล่าวว่า ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา มีรายละเอียดดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร พบว่า ครูอาจารย์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดนครราชสีมา มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาประเด็นคำถามเป็นรายข้อ พบว่า ครูอาจารย์มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก ๒ ข้อและระดับปานกลาง ๑๐ ข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยเรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับแรกคือ คู่มือครูในแต่ละรายวิชามีไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้สอน คู่มือประกอบการใช้หลักสูตรมีไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้สอน และครูไม่ได้รับการนิเทศความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ครูไม่สามารถกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร

๒. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า ครูอาจารย์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาประเด็นคำถามเป็นรายข้อ พบว่า มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก ๑ ข้อ ระดับปานกลาง ๑๒ ข้อ และระดับน้อย ๑ ข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยเรียงจากมากไปหาน้อย

^{๑๙} พระมหาไพโรจน์ กนโก (นวลสาส์), “การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา,” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

๓ อันดับแรกคือ ขาดห้องปฏิบัติการสำหรับใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเฉพาะวิชาครูไม่ได้รับการนิเทศความรู้เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและครูไม่ได้รับการสนับสนุนในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมหลักสูตร ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้เรียนในแต่ละห้องเรียนมีเป็นจำนวนมากทำให้เป็นอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า ครูอาจารย์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาประเด็นคำถามเป็นรายข้อ พบว่า มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก ๗ ข้อ และระดับปานกลาง ๖ ข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยเรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับแรก คือ ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์มีไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้สอน และสื่อการสอนประเภทวัสดุมีไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้สอน ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ครูขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ครูอาจารย์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาประเด็นคำถามเป็นรายข้อ พบว่า มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยเรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับแรก คือ ขาดข้อสอบกลางที่จะนำไปใช้ในการวัดผลการเรียนการสอนในแต่ละรายวิชา โรงเรียนขาดการส่งเสริมให้ครูนำผลการวัดมาใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนและครูขาดความรู้และทักษะการสร้างเครื่องมือการวัดผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ โรงเรียนใช้เกณฑ์การประเมินผลการเรียนการสอนสูงเกินไป

พระมหาสุทร ฌณฐภูมิ (จงไกรจักร)^{๒๐} กล่าวว่า ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดนครราชสีมา มีดังนี้

- ด้านการวางแผนการสอน พบปัญหาสำคัญในประเด็นต่าง ดังนี้

๑. การออกแบบหรือการวางแผนการสอน มีปัญหา คือ ครูไม่มีความรู้เกี่ยวกับการวางแผนการใช้ทักษะ เทคนิค และกลยุทธ์การสอนอย่างหลากหลาย รองลงมา คือ ครูไม่มีความรู้

^{๒๐} พระมหาสุทร ฌณฐภูมิ (จงไกรจักร), “ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาจัดการเรียนการสอนของผู้สอนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดนครราชสีมา,” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๗.

เกี่ยวกับการออกแบบหรือการวางแผนการใช้รูปแบบการสอนอย่างหลากหลาย และครูไม่มีความรู้เกี่ยวกับการออกแบบหรือการวางแผนการสอน ตามลำดับ

๒. การจัดทำแผนการสอน มีปัญหา คือ ครูไม่มีเวลาจัดทำแผนการสอน รองลงมา คือ ครูไม่เห็นความสำคัญในการจัดทำแผนการสอน และครูไม่มีความรู้ในการจัดทำแผนการสอน ตามลำดับ

๓. การกำหนดวัตถุประสงค์ในแผนการสอน มีปัญหา คือ กำหนดวัตถุประสงค์กว้างเกินไป รองลงมา คือ ครูไม่เข้าใจวิธีการเขียนวัตถุประสงค์ในแผนการสอน และกำหนดวัตถุประสงค์ไม่ชัดเจน ตามลำดับ

๔. การกำหนดเนื้อหาในแผนการสอน มีปัญหา คือ เนื้อหาไม่สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน รองลงมา คือ เนื้อหาไม่สอดคล้องกับวัยของผู้เรียน และเนื้อหาไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาไม่สอดคล้องกับหลักสูตรของศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนา ตามลำดับ

๕. การกำหนดหลักการหรือความคิดรวบยอดในแผนการสอน มีปัญหา คือ ครูไม่เข้าใจการเขียนหลักการหรือความคิดรวบยอด รองลงมา คือ หลักการหรือความคิดรวบยอดไม่สอดคล้องกับหลักสูตร และหลักการหรือความคิดรวบยอดไม่ชัดเจน หลักการหรือความคิดรวบยอดไม่สอดคล้องกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ ตามลำดับ

๖. การกำหนดกิจกรรมในแผนการสอน มีปัญหา คือ กิจกรรมเน้นการบรรยายมากเกินไปให้ผู้เรียนเบื่อหน่าย รองลงมา คือ กิจกรรมไม่มีความหลากหลายและกิจกรรมไม่สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน มีปัญหาเท่ากัน คือ กิจกรรมไม่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กิจกรรมไม่สอดคล้องกับวัยของผู้เรียน กิจกรรมไม่เป็นไปตามลำดับขั้นตอนการสอนทั่วไป กิจกรรมขาดการนำเข้าสู่บทเรียน กิจกรรมขาดการสรุปบทเรียน และกิจกรรมไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ตามลำดับ

๗. การกำหนดวิธีการวัดผลในแผนการสอน มีปัญหา คือ วิธีการวัดไม่มีความหลากหลาย รองลงมา คือ วิธีการวัดผลไม่ชัดเจน และวิธีการวัดผลไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ครูไม่เข้าใจในวิธีการวัดผล วิธีการวัดผลไม่สอดคล้องกับเนื้อหา ตามลำดับ

- ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบปัญหาสำคัญในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. การนำเข้าสู่บทเรียน มีปัญหา คือ ครูขาดการเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในบทเรียน รองลงมา คือ กิจกรรมการนำเข้าสู่บทเรียนไม่มีความหลากหลาย และครูขาดการใช้กิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน ใช้เวลาในการนำเข้าสู่บทเรียนไม่เหมาะสม ผู้เรียนไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน กิจกรรมการนำเข้าสู่บทเรียนไม่เหมาะสมกับบทเรียน ตามลำดับ

๒. กิจกรรมและวิธีการเรียนการสอน มีปัญหา คือ ขาดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สร้างความสนใจ รองลงมาคือ กิจกรรมการเรียนการสอนเน้นแบบบรรยาย และกิจกรรมการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับวัยผู้เรียน กิจกรรมการเรียนการสอนไม่เป็นไปตามแผนการสอน และครูขาดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กิจกรรมการเรียนการสอนไม่มีความหลากหลาย ตามลำดับ

๓. ทักษะและเทคนิคการสอน มีปัญหา คือ ครูขาดทักษะและเทคนิคการสร้างความสนใจ รองลงมา คือ ครูขาดทักษะและเทคนิคการสอนที่หลากหลาย และครูขาดความรู้ความสามารถด้านทักษะและเทคนิคการสอน ครูขาดทักษะและเทคนิคการอธิบายและการยกตัวอย่าง ครูขาดทักษะการใช้ทักษะให้เหมาะสมกับวัยผู้เรียน ครูขาดทักษะการแต่งทำทางประกอบ ตามลำดับ

๔. การปกครองชั้นเรียน มีปัญหา คือ ครูขาดการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน รองลงมา คือ ครูขาดการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียน และครูขาดการใช้หลักการจิตวิทยาในการปกครองชั้นเรียน ครูขาดทักษะในการควบคุมชั้นเรียน ตามลำดับ

๕. การสอนซ่อมเสริม มีปัญหา คือ ขาดการวิเคราะห์จำแนกผู้เรียนก่อนการสอนซ่อมหรือเสริมให้กับผู้เรียน รองลงมา คือ ครูไม่มีเวลาในการจัดการสอนซ่อมเสริม และการสอนซ่อมเสริมไม่สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น ครูไม่เห็นความสำคัญของการสอนซ่อมเสริม ครูไม่ให้ความสำคัญในการสอนซ่อมเสริม ตามลำดับ

- ด้านการผลิตสื่อ และการใช้สื่อการเรียนการสอน พบปัญหาสำคัญ ในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. การเตรียมสื่อ มีปัญหา คือ ครูขาดความรู้ในการเตรียมสื่อ รองลงมา คือ ครูขาดการวิเคราะห์ในการเตรียมสื่อการสอน และครูขาดการเตรียมการผลิตและการใช้สื่อการสอนไม่มีความหลากหลาย ครูขาดการวางแผนในการใช้สื่ออย่างเหมาะสม ตามลำดับ

๒. การผลิตและการพัฒนาสื่อ มีปัญหา คือ ขาดวัสดุอุปกรณ์สนับสนุนการผลิตสื่อ รองลงมา คือ ครูไม่เห็นความสำคัญในการผลิตสื่อและขาดการมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อจากผู้เรียน ครูไม่มีความรู้ความสามารถในการผลิตและพัฒนาสื่อ ขาดการมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อจากเพื่อนครู ขาดการมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และครูขาดการผลิตเอกสารประกอบการใช้สื่อ ตามลำดับ

๓. การใช้สื่อ มีปัญหา คือ สื่อไม่สร้างความสนใจผู้เรียน รองลงมา คือ ครูขาดการทดลองใช้สื่อก่อนใช้จริง และครูขาดความสามารถและทักษะการใช้สื่อที่ทันสมัย สื่อไม่เหมาะกับจำนวนนักเรียนในห้อง ครูขาดการวิเคราะห์การใช้สื่อ ครูไม่เห็นความสำคัญของการใช้สื่อ สื่อไม่สอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์ ตามลำดับ

๔. การประเมินสื่อ มีปัญหา คือ ครูไม่มีการประเมินการใช้สื่อ รองลงมา คือ ครูไม่มีความรู้ความสามารถในการประเมินสื่อ และครูไม่เห็นความสำคัญในการประเมินสื่อ ตามลำดับ

- ด้านการวัดผลและประเมินผล พบปัญหาสำคัญในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. การสร้างหรือการพัฒนาเครื่องมือวัดผล มีปัญหา คือ ครูไม่มีการสร้างเครื่องมือวัดผลระหว่างเรียน รองลงมา คือ เครื่องมือวัดผลไม่ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และครูไม่มีการสร้างเครื่องมือการวัดผลก่อนเรียน ครูไม่มีความรู้ความเข้าใจในการสร้างหรือพัฒนาเครื่องมือวัดผล ตามลำดับ

๒. การใช้เครื่องมือวัดผล มีปัญหา คือ ครูขาดการใช้เครื่องมือวัดผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน รองลงมา คือ ครูใช้เครื่องมือวัดผลไม่เหมาะสมหรือไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและผู้เรียน และครูขาดการใช้เครื่องมือวัดผลที่หลากหลาย ครูขาดเทคนิคในการใช้เครื่องมือวัดผล ครูขาดการวิเคราะห์ในการใช้เครื่องมือที่ชัดเจน ตามลำดับ

๓. การประเมิน/ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดผล มีปัญหา คือ ครูไม่เห็นความสำคัญของการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือการวัดผล รองลงมา คือ ครูไม่มีความรู้ใน การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดผล และเครื่องมือวัดผลไม่มีความเป็นมาตรฐาน ครูขาดการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดผล ตามลำดับ

๔. กระบวนการวัดผล มีปัญหา คือ ครูขาดการวัดผลระหว่างเรียน รองลงมา คือ ครูขาดการวัดผลห้องเรียน และครูขาดการวัดผลการเรียนที่หลากหลาย ครูขาดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการวัดผล ครูขาดการวัดผลก่อนเรียน ตามลำดับ

๕. การนำผลการประเมินไปใช้ มีปัญหา คือ นำผลการประเมินไปใช้ในเฉพาะการตัดสินผลการเรียน รองลงมา คือ ไม่มีการนำผลการประเมินไปใช้พัฒนาการจัดการเรียนการสอน และไม่มีการนำผลการประเมินไปใช้พัฒนานักเรียน ตามลำดับ

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้พระปริยัติธรรม แผนกธรรม ที่ผ่านมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการจัดการกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ทั้งทางด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล จึงส่งผลกระทบต่อผู้เรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งทำให้การเรียนรู้ไม่เป็นไปตามความมุ่งหมายและจุดประสงค์ของหลักกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่กำหนดไว้

๒.๑.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ “การจัดการเรียนการสอน”

ความหมายของการเรียนการสอน

เอกศักดิ์ บุตรลับ^{๒๑} กล่าวว่า ความหมายของการเรียนการสอนเป็นคำที่มีความหมายกว้างกว่าคำว่า การสอน มีผู้กล่าวว่า การเรียนการสอน หมายถึง ผลรวมของการสอนทั้งหลายทั้งปวง นั่นคือ การเรียนการสอนมีความหมายครอบคลุมถึงเหตุการณ์ทุกอย่างที่มีผลต่อการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เช่น การใช้อุปกรณ์และสื่อต่างๆ ตลอดจนการสนทนา การอภิปราย และการไปศึกษานอกสถานที่ ฯลฯ ซึ่งสรุปได้ว่า กิจกรรมใดๆ ที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ถือว่าเป็นการเรียนการสอนทั้งสิ้น

ปัญญา ผิวเกลี้ยง^{๒๒} กล่าวว่า การเรียนการสอน หมายถึง การดำเนินการหรือการบริหารในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาตามหลักสูตร ผู้เรียนและการจัดชั้นเรียน ผู้สอนและวิธีสอน สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล

อรทัย มูลคำและสุวิทย์ มูลคำ^{๒๓} กล่าวว่า การเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมประสบการณ์ หรือสถานการณ์ใดๆ ที่มีความหมายกับผู้เรียนให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ และปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้ด้วยตนเองโดยการสังเกต วิเคราะห์ ปฏิบัติ สรุป เพื่อสร้างนิยามความหมายและผลิตองค์ความรู้ด้วยตนเอง ทำให้เกิดการเรียนรู้ทุกด้านอย่างสมดุล

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การเรียนการสอน หมายถึง การจัดมวลงประสบการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย เหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยครูหรือผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญนอกเหนือจากการถ่ายทอดความรู้แล้ว ยังต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวก กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งต้องมีการวางแผนในการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างดี

ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน

^{๒๑} เอกศักดิ์ บุตรลับ, ครูและการสอน (Teacher and teaching), (เพชรบุรี : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๘. ๒๘

^{๒๒} ปัญญา ผิวเกลี้ยง, “ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนอาชีวศึกษา”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๓๘), หน้า ๖๘.

^{๒๓} อรทัย มูลคำและสุวิทย์ มูลคำ, การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

สมคิด สร้อยน้ำ^{๒๔} กล่าวว่า การเรียนการสอนเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งนี้ การสอน คือ หัวใจสำคัญที่สุดของหลักสูตร เพราะการเรียนการสอนเป็นปัจจัยที่จะทำให้จุดมุ่งหมายของหลักสูตรสัมฤทธิ์ผล ความสำคัญของการเรียนการสอนสามารถแยกกล่าวเป็นข้อๆได้ดังนี้

๑. การเรียนการสอนที่ดีจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง การเรียนการสอนที่ดีที่เหมาะสมย่อมทำให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังนี้ คือ

๑) ได้รับความรู้และความเข้าใจในบทเรียน หรือเนื้อหาวิชาที่ครูสอน

๒) มีทักษะและความสามารถในการพัฒนาความรู้ที่ได้เรียนรู้

๓) มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนรู้นั้น

๔) มีความสามารถนำวิชาการความรู้ไปใช้ได้ รวมถึงการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๕) สามารถนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมต่อไปได้

๒. การสอนเป็นการจัดระบบการให้ความรู้ การเรียนการสอนเป็นการจัดระบบของตัวผู้สอนเอง เพื่อให้ความรู้แก่ผู้เรียนโดยเริ่มจากการวางแผนการสอน การปฏิบัติการสอนในชั้นเรียน ตลอดจนการติดตามผลหลังการสอน และผู้เรียนก็รับมอบหมายงานจากครูไปปฏิบัติ อาจจะเป็นทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการเรียนการสอนเป็นการจัดระบบการให้ความรู้ของผู้สอนแก่ผู้เรียน

๓. การสอนทำให้จุดมุ่งหมายของการเรียนบรรลุผล การสอนหรือรูปแบบการสอนนั้นไม่มีวิธีใดที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุดกับทุกจุดมุ่งหมายหรือกับทุกวิชา จุดมุ่งหมายหนึ่งก็เหมาะสมกับรูปแบบการสอนหนึ่ง ดังนั้น ในการสอนครูจึงควรเลือกสรรหารูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายแต่ละเรื่อง จึงจะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุผล

๔. การสอนเป็นการเสริมสร้างความรู้ให้สมบูรณ์ ความรู้นั้นผู้เรียนอาจศึกษาค้นคว้า หรือเรียนรู้ได้จากสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัว แต่การสอนของครูจะช่วยให้แนวทางให้การสนับสนุน ให้กำลังใจ ตลอดจนครอบคลุมการเรียนการสอน อันจะช่วยเสริมสร้างความรู้ของผู้เรียนให้สมบูรณ์ขึ้น

๕. การสอนช่วยในการพัฒนาหลักสูตร การสอนเป็นขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร คือ ในขั้นการนำหลักสูตรไปใช้นั้น ถ้าผู้บริหารเข้าใจและเจตคติที่ดีต่อหลักสูตร และจะส่งผลดีต่อการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของ

^{๒๔} สมคิด สร้อยน้ำ, หลักการสอน, (อุดรธานี : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๔๒), หน้า ๕-๖.

หลักสูตรที่กำหนดไว้อย่างดี ตลอดจนผลกระทบทางด้านอื่นที่จะเป็นไปได้ด้วยดีเช่นกัน ฉะนั้น ควรเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนของครูก่อนเป็นอันดับแรก เมื่อพฤติกรรมการสอนของครูเปลี่ยนไปก็นับได้ว่า การเรียนการสอนช่วยพัฒนาหลักสูตรแล้ว

๖. การสอนเป็นกระบวนการแนะแนวอย่างหนึ่ง เพราะการแนะแนวเป็นกระบวนการที่ให้ความช่วยเหลือแก่บุคคล ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและสมควรจัดให้ตามระดับความต้องการ ซึ่งกระบวนการให้ความช่วยเหลือนั้นมีจุดมุ่งหมายสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อช่วยป้องกัน ๒) เพื่อช่วยแก้ไข และ ๓) เพื่อช่วยพัฒนาบุคคล ทำนองเดียวกับการสอนที่ต้องการช่วยสร้างปัญญาให้กับเด็ก

๗. การสอนเป็นการนำแผนงานไปปฏิบัติ แผนการสอนที่ครูวางไว้เปรียบเทียบกับพิมพ์เขียวที่กำลังจะสร้างบ้าน หากไม่นำไปสร้างก็จะมีประโยชน์อะไร ทำนองเดียวกัน แผนการสอนของครูก็จะมีค่าถ้าไม่นำไปปฏิบัติ และผู้ปฏิบัติก็จะได้รับความสะดวกเนื่องจากมีแนวทางของการปฏิบัติไว้พร้อมแล้ว

ละออ การณยะวนิช และคณะ^{๒๕} กล่าวว่า ความสำคัญของการเรียนการสอน วิธีสอนเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งส่วนหนึ่งของการศึกษา เป็นกระบวนการในการให้การศึกษา การเรียนการสอนเป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน ซึ่งผู้สอนจัดให้แก่ผู้เรียนเพื่อให้เรียนรู้ได้โดยสะดวก ถ้าผู้สอนรู้จักใช้วิธีการสอนที่ดีที่เหมาะสมแล้ว ย่อมทำให้ผู้เรียนได้รับสิ่งต่อไปนี้

๑. ได้รับความรู้และความเข้าใจในบทเรียนในวิชาการที่ครูสอน
๒. มีทักษะและความชำนาญในวิชาการที่เรียนรู้นั้น
๓. มีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่เรียนรู้นั้น
๔. มีความสามารถนำสิ่งต่างๆไปใช้ได้
๕. สามารถนำความรู้ไปแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวันได้
๖. สามารถนำความรู้ไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมต่อไปได้

อรทัย มูลคำและสุวิทย์ มูลคำ^{๒๖} กล่าวว่า การเรียนรู้ของผู้เรียนจะเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพราะการเรียนการสอนเป็นการจัดกิจกรรมประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน โดยคำนึงถึงองค์ประกอบหลายด้าน เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ลักษณะของกิจกรรม วัยของผู้เรียน เทคนิค บรรยากาศ สื่อการเรียนการสอน

^{๒๕} ละออ การณยะวนิช และคณะ, วิธีสอนทั่วไป (General methods of teaching), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๔๔.

^{๒๖} อรทัย มูลคำและสุวิทย์ มูลคำ, การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เล่ม ๒, หน้า ๑.

แหล่งเรียนรู้ สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ และถือว่าการเรียนการสอนเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดในกระบวนการใช้หลักสูตร เพราะเป็นกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติมากที่สุด นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ศาสตร์และศิลป์เป็นอย่างดี จึงจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียนซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาผู้เรียน และผลการเรียนรู้จะต้องเป็นเชื้อหรือเป็นชนวนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่ศึกษาหาความรู้ตลอดชีวิตหรือเรียกว่า เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ความสำคัญของการเรียนการสอนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้จุดมุ่งหมายของหลักสูตรสัมฤทธิ์ผล การเรียนรู้ของผู้เรียนจะเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับ การเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญ แม้ว่าความรู้ที่ผู้เรียนอาจศึกษาค้นคว้า หรือเรียนรู้ได้จากสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว แต่การสอนของครูจะช่วยให้แนวทางให้การสนับสนุน ให้กำลังใจ ตลอดจนครอบคลุมการเรียนการสอน อันจะช่วยเสริมสร้างความรู้ของผู้เรียนให้สมบูรณ์ขึ้น

องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอน การเรียนการสอนเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญ ที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งในการเรียนการสอนนั้นก็มีองค์ประกอบที่สำคัญ โดยมีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนการสอนไว้ดังนี้

จำเนียร ศิลปะวานิช^{๒๗} กล่าวว่า ในกระบวนการเรียนการสอนทุกระดับจะประกอบด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ ๕ องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ ๑.ผู้สอน องค์ประกอบที่ ๒.ผู้เรียน องค์ประกอบที่ ๓.หลักสูตร องค์ประกอบที่ ๔.สื่อการเรียนการสอน องค์ประกอบที่ ๕.การวัดและประเมินผล

วัฒนาพร ระจับทุกซ์^{๒๘} กล่าวว่า ในการจัดการเรียนการสอนที่ผู้สอนต้องให้ความสนใจ เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนประกอบด้วย

๑. ผู้เรียน ผู้เรียนเป็นส่วนสำคัญของการจัดการเรียนการสอน เพราะหากไม่มีผู้เรียนแล้ว การเรียนการสอนก็จะไม่เกิดขึ้น ผู้สอนจำเป็นต้องรู้พื้นฐานของนักเรียนที่ตนจะสอนก่อนว่าเป็นอย่างไร เมื่อกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนก็ต้องคำนึงว่าต้องการให้ผู้เรียน เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใด การคัดเลือกเนื้อหาตลอดจนการคัดเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนก็จำเป็น ต้อง คำนึงว่าจะจัดอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียนเป็นส่วนรวม และ ขณะเดียวกันจะต้องสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนด้วย และในขั้นสุดท้าย คือ ผล

^{๒๗} จำเนียร ศิลปะวานิช, หลักและวิธีการสอน, (กรุงเทพมหานคร : เจริญรุ่งเรืองการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๖๘-๗๐.

^{๒๘} วัฒนาพร ระจับทุกซ์, การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร : เลิฟ แอนด์ลิฟเพรส, ๒๕๔๑), หน้า ๔๘-๕๑.

การสอน ซึ่งผู้สอนจะต้องประเมินผลการเรียนการสอนที่จัดขึ้นว่าได้ทำให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลง มีความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะตามจุดประสงค์ที่วางไว้หรือไม่เพียงใด ผู้เรียนจึงมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนโดยตลอดตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการเรียนการสอน

๒. จุดประสงค์การเรียนการสอน จุดประสงค์การเรียนการสอน คือ ความคาดหวังของการจัดกระบวนการเรียนการสอน ที่ต้องการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น จุดประสงค์การเรียนการสอนจึงมีความชัดเจนกว่าจุดประสงค์ของหลักสูตรและรายวิชา จุดประสงค์จะระบุให้ผู้เรียนบรรลุถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ในระดับใดเพื่อที่จะสามารถทำการประเมินตรวจสอบได้ว่า กระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามเป้าหมายจริงหรือไม่ ถ้าไม่เป็นไปตามเป้าหมายจะมีวิธีการตรวจสอบปรับแก้กระบวนการเรียนการสอนอย่างไร

๓. เนื้อหาสาระ เนื้อหาสาระเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การเลือกเนื้อหาสาระที่จะนำมาสอนนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงความยากง่ายให้พอเหมาะกับความสามารถของผู้เรียน และขณะเดียวกันต้องให้มีความต่อเนื่องกับความรู้พื้นฐานเดิมของผู้เรียนด้วย ซึ่งเนื้อหาสาระสามารถจำแนกเป็น ๓ ประเภทหลัก ได้แก่ ๑) ข้อเท็จจริง ๒) ความคิดรวบยอด และ ๓) หลักการหรือเหตุผล

วิลเลียม ดี. จิตสมคิด^{๒๙} กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอน คือ ผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตร วิธีสอน วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล องค์ประกอบดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

สมคิด สร้อยน้ำ^{๓๐} กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอนไว้ดังนี้

๑. ครูหรือผู้สอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการสอน เพราะจะทำให้การสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การเตรียมการสอนของครูจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง คุณภาพของผู้เรียนนั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับคุณภาพในการสอนของครูโดยตรง ดังนั้น ครูจะต้องรู้จักปรับปรุงเทคนิคการสอนและวิธีการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหาในแต่ละเรื่องที่จะสอนเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้มากที่สุด

๒. นักเรียนหรือผู้เรียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสอนและจะขาดไม่ได้ เพราะถ้าหากไม่มีผู้เรียนการเรียนการสอนจะไม่เกิดขึ้น ครูจำเป็นต้องรู้จักผู้เรียนก่อนและองค์ประกอบที่

^{๒๙} วิลเลียม ดี. จิตสมคิด, การศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาต่อกระบวนการเรียนการสอนของสถาบันราชภัฏธนบุรี, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

^{๓๐} สมคิด สร้อยน้ำ, หลักการสอน, หน้า ๔-๕.

เกี่ยวกับผู้เรียน คือ ความถนัดทางการเรียน ความสามารถทางสติปัญญาที่จะทำให้เข้าใจในสิ่งที่ครูสอน และมีความมานะพยายามในการเรียน

๓. หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายปลายทางที่ต้องการ ส่วนสำคัญของหลักสูตร ได้แก่ จุดประสงค์ของการเรียนการสอน เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล

๔. วิธีสอน หมายถึง วิธีการที่ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งใช้เทคนิคการสอน เนื้อหาวิชา และสื่อการสอน เพื่อที่จะให้บรรลุจุดประสงค์ของการสอน ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้สอนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีสอนแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ เพราะเทคนิควิธีการสอนแต่ละอย่างจะเหมาะสมและใช้ได้ดีเฉพาะเนื้อหาวิชาหนึ่ง หรือกลุ่มผู้เรียนกลุ่มหนึ่งเท่านั้นซึ่งอาจได้ผลไม่ดีเท่าที่ควรกับวิชาอื่น หรือกับผู้เรียนอีกกลุ่มก็ได้ ดังนั้น ผู้สอนจะต้องศึกษาผู้เรียนเพื่อให้ทราบถึงธรรมชาติของผู้เรียน เพื่อที่จะเลือกใช้วิธีสอนได้อย่างเหมาะสมกับวิชาและสภาพกลุ่มของผู้เรียน

๕. สื่อการสอน สื่อการสอนจัดว่าเป็นองค์ประกอบของการเรียนการสอนเป็นตัวกลางที่ช่วยให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จตามจุดประสงค์ของการสอนได้รวดเร็วขึ้น ปัจจุบันสื่อการสอน หมายถึง วัตถุ สิ่งของ บุคคล ตลอดจนเทคนิคและวิธีการ ซึ่งสามารถเป็นตัวกลางทำให้การเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งเอาไว้เป็นอย่างดี

๖. การประเมินผล การเรียนการสอนจะบรรลุจุดประสงค์ของการสอนหรือไม่ ผู้สอนสามารถทราบได้จากการประเมินผล ซึ่งการประเมินผลจะต้องประเมินผลทั้งผู้เรียนและระบบการสอนของครูว่าเป็นอย่างไร มีข้อบกพร่องตรงไหน เพื่อที่จะได้ทำการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งใช้วิธีการต่างๆ หลายวิธีการ เพื่อให้การเรียนการสอนได้ผลสมบูรณ์ตรงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

ดังนั้นจึงพบสรุปได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอน มีองค์ประกอบดังนี้ ครู นักเรียน หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลและประเมินผล ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวมีความสอดคล้องและสัมพันธ์กัน

๒.๑.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ “หลักสูตร”

หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา เพราะเป็นการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาของประเทศให้กับผู้เรียนโดยเฉพาะเยาวชนและนักเรียน เพราะเป็นผลโดยตรงต่อผู้เรียน สังคม และประเทศชาติ นอกจากนี้หลักสูตรเป็นตัวนำในการที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ ความรู้ใน

การถ่ายทอดวัฒนธรรม การเสริมสร้างทักษะ และการเสริมสร้างความเจริญให้กับนักเรียนไปทุกๆ ด้าน

ความหมายของหลักสูตร

กรมวิชาการ^{๓๑} กล่าวว่า หลักสูตรเป็นแผนแม่บทในการกำหนดขอบข่ายความรู้ ความสามารถ และประมวลประสบการณ์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาแก่เยาวชนของชาติ ในวัยต่างๆ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^{๓๒} กล่าวว่า หลักสูตร มีความหมาย ๓ ประการ คือ ๑) หลักสูตรเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎี หลักการ และการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ๒) หลักสูตรเป็นระบบในการจัดการศึกษาโดยมีปัจจัยนำเข้า กระบวนการผลิต และ ๓) หลักสูตรเป็นแผนการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝนผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ

กิติมา ปรีดีดิลก^{๓๓} กล่าวว่า หลักสูตร คือ โครงการศึกษาของผู้สอนโดยกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา เนื้อหาของความรู้ และประสบการณ์ที่จะจัดให้กับผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล

แรมสมร อยู่สถาพร^{๓๔} กล่าวว่า หลักสูตร คือ โครงการศึกษาที่จัดขึ้นสำหรับนักเรียน ประถมศึกษาโดยมุ่งสร้างนักเรียนให้มีความรู้ คุณธรรม เจตคติ และจริยธรรม มีเจตคติที่ดีต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อสังคม และให้มีทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตตามสภาพของสังคมในขณะนั้นๆ

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์^{๓๕} กล่าวว่า ความหมายของหลักสูตรที่มีผู้กล่าวถึงและใช้กันมากมี ๕ ประการคือ

๑. หลักสูตร คือ รายวิชาหรือเนื้อหาวิชาที่เรียน (Curriculum as subject and subject matter)

^{๓๑} กรมวิชาการ, คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑, ฉบับปรับปรุง, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๑. ๓๔

^{๓๒} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดีดจำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

^{๓๓} กิติมา ปรีดีดิลก, การบริหารและการนิเทศเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, ๒๕๓๒), หน้า ๖๐.

^{๓๔} แรมสมร อยู่สถาพร, การสร้างและการใช้หลักสูตรประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คณะครู ศาสตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔.

^{๓๕} ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, การพัฒนาหลักสูตร : หลักและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, ๒๕๓๙), หน้า ๓.

๒. หลักสูตร คือ จุดมุ่งหมายที่ผู้เรียนพึงบรรลุ (Curriculum as objectives)

๓. หลักสูตร คือ แผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ (Curriculum as plans)

๔. หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทั้งปวงของผู้เรียนที่จัดโดยโรงเรียน (Curriculum as learners experiences)

๕. หลักสูตร คือ กิจกรรมทางการศึกษา (Curriculum as educational activities)

สมพงษ์ สิงหะพล^{๓๖} กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนการเรียนรู้ ประกอบด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์เฉพาะที่จะนำเสนอและจัดการเนื้อหา ซึ่งจะรวมถึงแบบของการเรียนตามจุดประสงค์ และท้ายที่สุดจะต้องมีการประเมินผลลัพธ์ของการเรียน

สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์^{๓๗} กล่าวว่า หลักสูตรเป็นสิ่งที่ครบถ้วนสมบูรณ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตัวหลักสูตรทั้งหมดในการจัดการศึกษาของประเทศต่างๆ จึงต้องรับเอาความหมายทั้ง ๔ ประการ คือ ๑) รายวิชาหรือเนื้อหาวิชา ๒) แผนสำหรับการปฏิบัติ ๓) มวลประสบการณ์ และ ๔) จุดหมายที่ผู้เรียนพึงบรรลุ

อึ้ง บัศรี^{๓๘} กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมายการจัดเนื้อหากิจกรรมและประมวลประสบการณ์ ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีการพัฒนาในด้านต่างๆตามจุดหมายที่กำหนดไว้

สุนีย์ ภูพันธ์^{๓๙} กล่าวว่า หลักสูตรในฐานะที่เป็นวิชาและเนื้อหาสาระที่จัดให้แก่ผู้เรียน และในฐานะที่เป็นเอกสารหลักสูตร

บิวแชมป์ (Beauchamp)^{๔๐} กล่าวว่า ความหมายของหลักสูตรไว้ ๓ สถานะ คือ

๑. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตของศาสตร์สาขาหนึ่ง ในที่นี้ หมายถึง สาขาวิชาหลักสูตรซึ่งเป็นศาสตร์ที่สอนกันในระดับอุดมศึกษา ผู้ที่ศึกษาในสาขานี้จะต้องศึกษาถึง

^{๓๖} สมพงษ์ สิงหะพล, ศัพท์หลักสูตร เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (นครราชสีมา : สมบูรณ์การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^{๓๗} สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์, หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร, (นครราชสีมา : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

^{๓๘} อึ้ง บัศรี, ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการการศึกษา, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

^{๓๙} สุนีย์ ภูพันธ์, แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

^{๔๐} Beauchamp George A, A Curriculum theory, ๔ th (ed Itasca, Ill : F.E. Peacock, ๑๙๘๑), P ๖๑-๖๒.

กระบวนการ พัฒนาหลักสูตร ศึกษาถึงวิธีการใช้หลักสูตรและศึกษาถึงวิธีการประเมินผลหลักสูตร ว่าควรทำแบบใดและจะอย่างไร

๒. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตของข้อกำหนดเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ ความหมายนี้หลักสูตรจะหมายถึงเอกสารที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการในเอกสารนั้น จะประกอบด้วยรายละเอียดของจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนรายละเอียดของเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนการสอน ข้อกำหนดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลหลักสูตร ตลอดจนผลผลิตต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับหลักสูตร

๓. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตทางระบบการทำงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรซึ่งความหมายของหลักสูตรในลักษณะนี้จะหมายถึงกิจกรรมทั้งหมดที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักสูตร ได้แก่ การจัดบุคลากร กระบวนการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตรกระบวนการประเมินผลหลักสูตร ตลอดจนผลผลิตต่างๆที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับหลักสูตร

กู๊ด (Good)^{๔๑} กล่าวว่า ความหมายของหลักสูตรมี ๓ ประการ คือ

๑. หลักสูตร คือ เนื้อหาที่จัดให้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษา

๒. หลักสูตร คือ คำโครงทั่วไปของเนื้อหา หรือสิ่งที่เฉพาะที่จะต้องสอนโดยโรงเรียนเป็นผู้จัดให้กับเด็ก เพื่อให้ความรู้จนจบชั้น หรือรับใบประกาศนียบัตร

๓. หลักสูตร คือ กลุ่มวิชาและการจัดประสบการณ์ที่กำหนดไว้ ซึ่งนักเรียนได้เล่าเรียนภายใต้คำแนะนำของโรงเรียนและสถานศึกษา

ทาบ (Taba)^{๔๒} กล่าวว่า หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ต่างๆ ที่โรงเรียนและครูสอนจัดขึ้น เพื่อให้ให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงตามลักษณะที่เป็นจุดมุ่งหมาย

ดังนั้นพอสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง แผนแม่บทในการกำหนดขอบข่ายความรู้ความสามารถและประมวลประสบการณ์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา และยังหมายรวมถึงกิจกรรมทั้งหมดทั้งการจัดบุคลากร กระบวนการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตร กระบวนการประเมินผลหลักสูตร ตลอดจนผลผลิตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เจตคติ ทั้งทางร่างกายและอารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ตามจุดหมายที่กำหนดไว้

ความสำคัญของหลักสูตร

^{๔๑} Good.c.v, Dictionary of education, (New York : Mcgraw-Hill, ๑๙๗๓), P ๑๕๗.

^{๔๒} Taba Hilda, Curriculum development : Theory and practice, (New York : Mcgraw-Hill, ๑๙๖๒), P ๑๒.

อมรา เล็กเริงสินธุ์^{๔๓} กล่าวว่า หลักสูตรเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่จะทำให้การจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมายและเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษาของแต่ละประเทศเน้นหนักไปในทางใด

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์^{๔๔} กล่าวว่า หลักสูตรเป็นแม่บทสำคัญต่อการจัดการศึกษาในระดับทุกสาขาวิชา หลักสูตรจะระบุสิ่งที่คาดหวังจะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนและแนวทางในการจัดให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ตามความต้องการ หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนกับพิมพ์เขียวของแปลนบ้าน ที่ใช้ในการสร้างบ้าน มีการแสดงโครงสร้างหรือองค์ประกอบของบ้าน เช่น พื้นเสา หน้าต่าง ประตู โครงหลังคา รูปแบบของบ้านในพิมพ์เขียวจึงเป็นการรวบรวมภาพของสิ่งที่เรามุ่งหวังหรือจุดหมายปลายทางของสิ่งที่เราต้องการ ส่วนการสอนเป็นกระบวนการหรือวิธีการที่ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้และเนื้อหาวิชา ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมายหรือจุดประสงค์ตามที่หลักสูตรได้ระบุเอาไว้ ผู้สอนต้องอาศัยหลักสูตรเพื่อการช่วยสอนโดยศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจแล้วนำไปแปลงเป็นภาคปฏิบัติหรือการสอนเพื่อให้ได้ผลการเรียนรู้ตามที่คาดหวังไว้เป็นขั้นตอนของการนำหลักสูตรไปใช้ การสอนจึงเปรียบได้กับกระบวนการก่อสร้างบ้าน ช่างก่อสร้างเปรียบได้กับครูต้องอาศัยแปลนบ้านในการก่อสร้าง เราอาจเปรียบเทียบหลักสูตรเสมือนกับแผนที่เรือ ซึ่งแสดงเส้นทางและทิศทางที่จะให้ไปถึงจุดหมายปลายทางที่เราต้องการ ผู้สอนเปรียบเสมือนกับต้นที่จะนำพาผู้เรียนซึ่งเปรียบเสมือนผู้โดยสารให้ไปถึงที่หมาย กับต้นเรือต้องอาศัยแผนที่เดินเรือเพื่อช่วยในการขับเรือและนำทางตามที่เราต้องการ

อรัญ บัวศรี^{๔๕} กล่าวว่า ความสำคัญของหลักสูตรมีอยู่ ๒ ประเด็น คือ

๑. ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาส่วนรวม มีผู้กล่าวว่าถ้าต้องการทราบว่าประชาชนของประเทศใดมีลักษณะอย่างไร มีศักยภาพในการพัฒนาประเทศมากน้อยเพียงใด ประเทศมีความเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ ให้ดูจากการศึกษาของประเทศนั้น ทั้งนี้เพราะความสามารถในการจัดการศึกษาได้ทั่วถึงความเสมอภาค ระดับการศึกษาของประชาชนส่วนรวม สัดส่วนและปริมาณของผู้ได้รับการศึกษาสาขาต่าง ๆ ย่อมสะท้อนถึงความเป็นประชาธิปไตย และชี้ให้เห็นศักยภาพของประชากรของประเทศในด้านต่างๆ การที่สามารถจัดการศึกษาได้ทั่วถึงและเสมอภาคโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยได้มีสิทธิในการศึกษาเล่าเรียนทัดเทียมกัน ย่อมแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตย ทำนองเดียวกัน สัดส่วนของผู้สำเร็จการศึกษาสาขาต่างๆ เช่น วิทยาศาสตร์

^{๔๓} อมรา เล็กเริงสินธุ์, การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายเอกสารตำราทางวิชาการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๗), หน้า ๒๓.

^{๔๔} ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, การพัฒนาหลักสูตร : หลักและแนวปฏิบัติ, หน้า ๑๑-๑๒.

^{๔๕} อรัญ บัวศรี, ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา, หน้า ๙-๑๑.

วิศวกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ย่อมชี้ให้เห็นศักยภาพในด้านต่าง ๆ ว่ามีอยู่มากน้อยเพียงไร อย่างไรก็ตามยังมีผู้กล่าวอีกว่าถ้าต้องการทราบและรู้ให้ลึกซึ้งลงไปอีก ก็จำเป็นต้องศึกษาหลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ของประเทศนั้น เพราะหลักสูตรจะชี้วัดลงไปว่ามีการสอนอะไรเน้นอะไร เช่น เน้นในด้านภาษาศิลปกรรม หรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น การเน้นหนักด้านใดก็ตามย่อมแสดงถึงความรู้และศักยภาพของประชากรในด้านต่างๆ เมื่อครั้งที่ประเทศรัสเซียสามารถปล่อยดาวเทียม สปุตนิก (Sputnik) ขึ้นไปโคจรในอวกาศเป็นครั้งแรกก่อนประเทศใด ๆ ทั้งหมด ประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นคู่แข่งได้รับปรับการศึกษาของตนโดยปรับปรุงหลักสูตรให้มุ่งเน้นในด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีอย่างเต็มที่ เป็นผลให้สามารถแข่งขันกับสหภาพโซเวียตได้ในเวลาต่อมา จากนั้นยามที่กล่าวมาเราคงจะเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีหลักสูตรเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าประสงค์ของการศึกษาของชาติลงสู่การปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่าหลักสูตร คือ สิ่งที่น่าเอาความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษาไปแปลงเป็นการกระทำขั้นพื้นฐานในโรงเรียนหรือสถานศึกษา ถ้าจะกล่าวว่าหลักสูตร คือ หัวใจของการศึกษาก็ไม่ผิดเพราะถ้าปราศจากหลักสูตรเสียแล้วการศึกษาก็ย่อมดำเนินไปไม่ได้

๒. ความสำคัญต่อการเรียนการสอน หลักสูตรเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นแนวทางในการจัดประสบการณ์แก่ผู้เรียน หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนแผนที่เดินเรือซึ่งบอกให้กับต้นหรือผู้สอนว่าต้องตั้งเข็มทิศไปทางใด และจุดมุ่งหมายปลายทางของการเรียนการสอนคืออะไรและระหว่างที่จะต้องทำอะไรบ้าง เป็นต้น ว่าต้องใช้สื่ออุปกรณ์ช่วย หรือต้องมีการตรวจสอบประเมินผลหรือต้องปรับปรุงวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการเรียนการสอนนั้นตัวผู้เรียนเองก็จำเป็นต้องทราบล่วงหน้าว่าจะได้เรียนรู้อะไร และจะได้รับผลอย่างไร นอกจากนี้จะต้องเตรียมการอย่างไรจึงจะสามารถเรียนรู้ได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย การเรียนการสอนจะบรรลุผลได้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องมีส่วนช่วยกำหนดแนวทาง เพื่อให้แต่ละฝ่ายปฏิบัติหน้าที่ได้สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน และสิ่งที่กล่าวนั้นก็คือหลักสูตร ถ้าหากไม่มีหลักสูตรก็สอนอะไรไม่ได้ เพราะไม่รู้ว่าจะสอนอะไรหรือถ้าสอนโดยคิดเอาเองก็จะเกิดความสับสนโดยอาจสอนซ้ำไปซ้ำมาไม่เรียงตามลำดับที่ควรจะเป็น ผลการเรียนรู้อาจไม่เป็นไปตามที่คาดเอาไว้ ผู้เรียนเองก็จะลำบากใจเพราะไม่ทราบว่าสิ่งที่เรียนไปนั้นสามารถนำไปเปรียบเทียบกับระดับชั้นใด อนึ่งพึงเข้าใจว่าการเรียนการสอนนั้น คือ การนำหลักสูตรไปแปลงเป็นภาคปฏิบัติจริง ๆ เหมือนกับการที่ช่างลงมือสร้างบ้านโดยการตอกเสาเข็มทำฐานรากก่อสร้างและส่วนอื่น ๆ จนเป็นบ้านขึ้นมา ในที่สุดช่างต้องอาศัยแบบแปลนช่วยในการก่อสร้างฉนั้น ผู้เรียนผู้สอนก็จำเป็นต้องอาศัยหลักสูตรเพื่อช่วยในการเรียนการสอนฉนั้น หลักสูตรมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน ฉนั้นครูจำเป็นที่จะต้องศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ พร้อมช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจด้วย

สมพงษ์ สิงหะพล^{๔๖} กล่าวว่า ความสำคัญของหลักสูตรถือเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาของชาติที่นำมาเป็นกรอบและแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน จุดมุ่งหมายของหลักสูตรถือเป็นความจำเป็นและข้อบังคับที่ทุกส่วนของระบบการศึกษาต้องจัดดำเนินการให้เป็นไปตามจุดหมายนั้น

สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์^{๔๗} กล่าวว่า ความสำคัญของหลักสูตรมี ๒ ประการ คือ

๑. ความสำคัญต่อการศึกษา การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและแก้ไขปัญหาต่างๆในสังคมได้ เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนพัฒนาด้านต่างๆ ตลอดชีวิต ในการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการจำเป็นต้องมีหลักสูตรเพื่อเป็นแนวทางและมาตรฐานการศึกษา สำหรับควบคุมการจัดการศึกษาของประเทศ

๒. ความสำคัญต่อการเรียนการสอน หลักสูตรเป็นเอกสารที่ชี้ให้เห็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน หลักสูตร จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นแผนสำหรับการจัดการเรียนการสอน

สุนีย์ ภูพันธ์^{๔๘} กล่าวว่า ความสำคัญของการศึกษาหลักสูตรเป็นองค์ประกอบอันสำคัญอย่างหนึ่งของการจัดการศึกษาการจัดการศึกษาประเภทใด และระดับใดก็ตีจะขาดหลักสูตรเสียมิได้ เพราะหลักสูตรเป็นโครงร่างกำหนดไว้ว่าจะให้เด็กได้รับประสบการณ์อะไรบ้างจึงจะเป็นประโยชน์ต่อเด็ก และสังคม หลักสูตรเป็นแนวทางที่สร้างความเจริญเติบโตให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้หลักสูตรยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นโฉมหน้าของสังคมในอนาคตที่จะเป็นไปอย่างไรอีกด้วย ความสำคัญของหลักสูตร พอสรุปได้ดังนี้

๑. หลักสูตรเป็นเสมือนเบ้าหลอมพลเมืองให้มีคุณภาพ
๒. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา
๓. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษา
๔. ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู
๕. หลักสูตรเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
๖. หลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ว่า ผู้เรียนและสังคมควรจะได้รับสิ่งใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์โดยตรงแก่เด็ก

^{๔๖} สมพงษ์ สิงหะพล, ศัพท์หลักสูตร เล่ม ๑, หน้า ๒๕.

^{๔๗} สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์, หลักสูตรและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (นครราชสีมา : สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๕), หน้า ๘-๙.

^{๔๘} สุนีย์ ภูพันธ์, แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร, หน้า ๑๖-๑๗.

๗. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า เนื้อหาวิชาอะไรบ้างที่จะช่วยให้เด็กมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างราบรื่นเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติและบำเพ็ญตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่สังคม

๘. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า วิธีการดำเนินชีวิตของเด็กให้เป็นไปด้วยความราบรื่นผาสุกเป็นอย่างไร

๙. หลักสูตรย่อมทำนายลักษณะของสังคมในอนาคตว่าจะเป็นเช่นไร

๑๐. หลักสูตรย่อมกำหนดแนวทางความรู้ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะและเจตคติของผู้เรียนในอันที่จะอยู่ร่วมในสังคม บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และชาติบ้านเมือง

ดังนั้นพอสรุปได้ว่า หลักสูตร คือ หัวใจสำคัญของการศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าประสงค์ของการศึกษาของชาติลงสู่การปฏิบัติเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่กำหนดโครงสร้างในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการให้กับผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

องค์ประกอบของหลักสูตร

กระทรวงศึกษาธิการ^{๔๙} กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรจะประกอบด้วยหัวข้อและรายละเอียดดังนี้

๑. หลักการ คือ หลักสูตรเป็นทิศทางหรือแนวทางในการจัดการศึกษาของประเทศซึ่งหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดไว้

๒. จุดมุ่งหมาย คือ ความประสงค์หรือความต้องการทางการศึกษาที่จะนำไปสู่หลักการของหลักสูตร

๓. โครงสร้าง คือ ข้อกำหนดหรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับระดับช่วงชั้น สารการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ และเวลาเรียน

๔. การจัดการหลักสูตร การจัดเวลาเรียน การจัดการสอน

๕. สื่อการเรียนรู้

๖. การวัดผลและประเมินผล

๗. เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

บุญชม ศรีสะอาด^{๕๐} กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบพื้นฐาน ๔ ส่วน ดังนี้

๑. จุดประสงค์

^{๔๙} กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๑๓๔.

^{๕๐} บุญชม ศรีสะอาด, การพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

๒. สารความรู้และประสบการณ์

๓. กระบวนการเรียนการสอน

๔. การประเมินผล

นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ อีกที่ทำให้ได้มีรูปแบบของหลักสูตร ได้แก่ จุดหมาย หลักการ โครงสร้าง มาตรฐานการเรียนรู้ การประกันคุณภาพหลักสูตรและสื่อการเรียน

ทาบา (Taba)^{๕๑} กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบอย่างน้อยที่สุด ๔ ประการ คือ

๑. วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์รายวิชา

๒. เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงที่ทำการสอนแต่ละวิชา

๓. กระบวนการเรียนการสอน

๔. โครงการประเมินตามหลักสูตร

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง เนื้อหาวิชา การเรียนการสอน และการประเมินผล

๒.๑.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ “กิจกรรมการเรียนการสอน”

ในด้านกิจกรรมการเรียนการสอนย่อมมีเป้าหมายให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตาม จุดประสงค์ ที่กำหนดไว้ผู้เรียนจะบรรลุผลได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับด้านกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้สอนเป็นประการสำคัญ กิจกรรมการเรียนการสอนมีหลายรูปแบบและวิธีการ ผู้สอน จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจจึงจะจัดกิจกรรมได้ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้เรียน อย่างแท้จริง

ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอน

ทัศนีย์ ศุภเมธี^{๕๒} กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่กระทำ ขึ้นเพื่อให้การเรียนการสอนในครั้งนั้น ๆ ได้ผลดี หมายถึง การสอนของครูเป็นไปอย่างมีความหมาย นักเรียนได้ทั้งความรู้และความสนุกสนานเพลิดเพลิน

วไลพร คุณุณทัย^{๕๓} กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง สภาพการณ์ของการจัด ประสบการณ์และการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้น จากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ น่าสนใจ และผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง

^{๕๑} Taba Hilda, Curriculum development : Theory and practice, P ๒๑๕.

^{๕๒} ทัศนีย์ ศุภเมธี, หลักการและการจัดการประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๒), หน้า ๑๘๙-๑๙๐.

^{๕๓} วไลพร คุณุณทัย, หลักการสอน, (กรุงเทพมหานคร : กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐), หน้า ๑๙.

พฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยทั้งครูและนักเรียนร่วมกันดำเนินการต่างๆ เช่น ค้นคว้า อภิปราย การบรรยาย การอบรม การสาธิต การจัดนิทรรศการ และการศึกษานอกสถานที่ ฯลฯ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช^{๕๔} กล่าวถึงเรื่องการจัดการเรียนการสอนว่า หมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรมประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดหมายของหลักสูตร จำต้องเป็นกิจกรรมและประสบการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้

สมคิด สร้อยน้ำ^{๕๕} กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การกระทำใดๆ ที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกิดประสบการณ์และเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุ จุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในการเรียนการสอนแต่ละครั้ง

สุพิน บุญชูวงศ์^{๕๖} กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมที่ผู้เรียนเข้าไปมีส่วนร่วมและทำให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดหมายที่ต้องการกิจกรรมการเรียนเป็นการออกแบบในการ จัดประสบการณ์ เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนและมีความเข้าใจต่อการเรียนในเรื่องนั้นๆ นั้นเอง

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^{๕๗} กล่าวว่า การสอน หมายถึง การถ่ายทอดความรู้จากครู ไปสู่ผู้เรียน ส่วนการเรียนการสอน มีความหมายกว้างกว่าการสอน หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง กับการสอนด้วย เช่น การใช้สื่อการสอน การจัดกิจกรรมระหว่างสอนการทดสอบ เป็นต้น การ เรียนการสอนจึงเป็นคำที่ครอบคลุมกิจกรรมในการเรียนรู้ และมักใช้ควบคู่กันไปเมื่อครูต้องการให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามการสอนในสถานศึกษามีได้หมายถึงการสอนในด้านทฤษฎี เนื้อหาวิชาเท่านั้น แต่รวมถึงทักษะคุณภาพที่ต้องการ รวมทั้งความสามารถในการจัดการ ผู้สอน จำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือแนะแนวผู้เรียนในด้านต่างๆรวมทั้งการให้กำลังใจ ให้ความรักและ ความเอาใจใส่ด้วย

วัฒนาพร ระงับทุกข์^{๕๘} กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง สภาพการเรียนรู้ ที่ กำหนดขึ้นเพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย หรือจุดประสงค์การเรียนการสอนที่กำหนด การออกแบบ กิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้เนื้อหา และ

^{๕๔} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา วิทยาการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๗.

^{๕๕} สมคิด สร้อยน้ำ, หลักการสอน, หน้า ๒๒๒.

^{๕๖} สุพิน บุญชูวงศ์, หลักการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๗๔.

^{๕๗} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ, หน้า ๕๓-๕๔

^{๕๘} วัฒนาพร ระงับทุกข์, แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท แอล.ที. เพรส จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๙๑.

สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ จึงเป็นความสามารถและทักษะของครูมืออาชีพในการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ

ประเสริฐ ธรรมโวหาร^{๕๙} กล่าวว่า การสอนเป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ

๑. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสอน ซึ่งมีความสำคัญที่ต้องชัดเจนว่าต้องการให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในด้านใดใน ๓ ด้านนี้ คือ ๑) ด้านพุทธิพิสัย ได้แก่ การเรียนรู้ที่เกิดในสมองในระดับความจำความเข้าใจ ๒) ด้านจิตพิสัย ได้แก่ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในใจอาจเป็นความนึกคิดความผูกพัน และ ๓) ด้านทักษะพิสัย ได้แก่ การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดทักษะในระดับต่างๆ

๒. การกำหนดวิธีการสอน หลังจากได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนแล้ว จึงกำหนดวิธีการสอน ซึ่งสามารถแบ่งได้ ๔ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ๑) การบรรยาย ๒) การอภิปราย ๓) การสัมมนา และ ๔) การเรียนโดยอิสระ

๓. การประเมินการเรียนการสอน หมายถึง การประเมินประสิทธิภาพของการสอน และการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลจากการประเมินการเรียนของผู้เรียน ผลจากการเรียนการสอนจะทำให้ทราบว่า ถึงเวลาที่ต้องปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อรักษามาตรฐานการศึกษาเรื่องใด และแนวคิดในการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนมี ๒ แบบ คือ ๑) การอิงเกณฑ์ และ ๒) อิงกลุ่ม ซึ่งแต่ละแบบจะมีวัตถุประสงค์วิธีการที่จะประเมินแตกต่างกันบ้าง การที่จะเลือกใช้จะต้องคำนึงถึงประเภทของการเรียนการสอนด้วย

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการหรือกิจกรรมใด ๆ ที่จัดขึ้นอย่างหลากหลาย ด้วยวิธีการที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้ไปในทิศทางที่เหมาะสมด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ทั้งนี้มีขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอน คือ การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน การกำหนดวิธีการสอน และการประเมินการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรจัดให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามจุดหมายของหลักสูตร

ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

วาณี ภูเสถว^{๖๐} กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสำคัญต่อผู้เรียน ดังนี้

^{๕๙} ประเสริฐ ธรรมโวหาร, หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๐.

๑. ช่วยเร้าความสนใจของผู้เรียน ทำให้บทเรียนมีความหมายต่อการเรียนรู้
๒. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงความสามารถ ความถนัด และความสนใจ
๓. ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้ผู้เรียนแต่ละคน
๔. ส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน
๕. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสร่วมกันทำงาน ซึ่งเป็นการปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย ความรับผิดชอบ และความสามัคคีให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน

สมคิด สร้อยน้ำ^{๒๑} กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนหลายประการด้วยกัน คือ

๑. กิจกรรมจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในบทเรียน และยังช่วยเร้าความสนใจผู้เรียน
๒. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ความรับผิดชอบและความเป็นประชาธิปไตย
๓. กิจกรรมจะช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ และช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล
๔. กิจกรรมจะช่วยให้ผู้เรียนขยายความรู้ และประสบการณ์ให้กว้างขวางขึ้นรวมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งความงามในเรื่องต่างๆ
๕. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยและปลูกฝังความรับผิดชอบ
๖. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมทักษะและช่วยปลูกฝังเจตคติที่ดี
๗. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความงอกงาม พัฒนาการของผู้เรียนและให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จัดการทำงานเป็นกลุ่ม

๘. กิจกรรมช่วยให้ผู้เรียนมีการเคลื่อนไหวรู้สึกสนุกสนานทำให้ไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียน ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนที่ดีเป็นสิ่งเร้าความสนใจเพื่อผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงความสามารถ ความถนัด ความสนใจ ขยายความรู้ และประสบการณ์การทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งก่อให้เกิดคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย และความสามัคคีในหมู่คณะ รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งความงามในเรื่องต่างๆ

---

^{๒๑} วาณี ภูเสตร์, การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน, (จันทบุรี : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสกลนคร, ๒๕๔๒), หน้า ๙๓.

วัฒนาพร ระวังทุกข์^{๖๒} กล่าวว่า ลักษณะกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพควรมีลักษณะ ดังนี้

๑. สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องสะท้อนจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดทุกข้อ โดยกิจกรรมจะต้องสร้างมโนทัศน์ในสาระการเรียนรู้หรือเนื้อหาที่กำหนดอย่างชัดเจนครบถ้วนและทันสมัย

๒. ฝึกกระบวนการที่สำคัญให้ผู้เรียน ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนควรเป็นกิจกรรมที่ฝึกให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะกระบวนการที่สำคัญ

๓. เหมาะสมกับธรรมชาติและวัยของผู้เรียน ผู้สอนจะต้องคัดเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับธรรมชาติ วัย ความสามารถและความสนใจของผู้เรียน และขณะเดียวกันก็ต้องสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนด้วย

๔. เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและชีวิตจริง ครูควรออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพของห้องเรียน โรงเรียนและชุมชน โดยพยายามใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มากที่สุด

๕. เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง และมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การที่ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้กระทำในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้พร้อม และกระตือรือร้นที่จะเรียนอย่างมีชีวิตชีวา

สุวิทย์ มูลคำ^{๖๓} กล่าวว่า ลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่พึงประสงค์มี ดังนี้

๑. คำนึงถึงพื้นฐานความแตกต่างของผู้เรียน โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ สนับสนุนให้ผู้เรียนทุกคนได้พัฒนาตามศักยภาพ และความสนใจของตนเอง มีวิธีการเรียนการสอนที่หลากหลาย

๒. สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ค้นพบ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยมีผู้สอนคอยช่วยเหลือแนะนำให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียน และทำกิจกรรมต่างๆ

๓. สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์ที่มีความหมาย ทั้งในและนอกห้องเรียน สนองความต้องการของผู้เรียนโดยสานต่อจากพื้นฐานความรู้เดิม และพื้นฐานทางวัฒนธรรมของผู้เรียน

^{๖๒} วัฒนาพร ระวังทุกข์, แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, หน้า ๙๒-๙๕

^{๖๓} สุวิทย์ มูลคำ, แพ้สมะสมงาน, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : ที.พี.พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า

๔. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากปัญหาจริง ประสบการณ์จริง ในลักษณะของการบูรณาการให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่และชีวิตประจำวันสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

๕. ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยตนเอง มุ่งเน้นให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น

๖. มีการสอดแทรกคุณธรรมและจริยธรรม ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยมีผู้สอนเป็นแบบอย่างที่ดี

สภาพที่พึงประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนทั้ง ๖ ประการนั้น ถือเป็นจุดเน้นของการจัดการเรียนการสอนเพื่อการเรียนรู้ที่แท้จริง ผู้สอนสามารถคิดและแสวงหาวิธีการนวัตกรรมเพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปตามทิศทางที่กำหนด ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะที่ต้องการได้

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับหลักสูตรและจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง ขณะเดียวกันก็ต้องสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนด้วย นอกจากนี้การบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งด้านเนื้อหาและกระบวนการยังเป็นลักษณะที่ดีอีกประการหนึ่งด้วย

๒.๑.๖ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ “การใช้สื่อการเรียนการสอน”

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรจำเป็นจะต้องอาศัยสื่อการเรียนการสอน หรือวัสดุและอุปกรณ์การสอนหลาย ๆ อย่างนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ จึงทำให้สื่อการเรียนการสอนมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนธรรมศึกษา ในด้านการกระตุ้นความสนใจต่อสิ่งที่เรียน เป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมจริง ทำให้ได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเป็นตัวแทนสำหรับการเรียนรู้กระบวนการ หรือความคิดรวบยอดที่สลับซับซ้อนสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองในรูปของกิจกรรมต่าง ๆ และสร้างสภาพการณ์ที่เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษาได้มากยิ่งขึ้น

ความหมายของสื่อการเรียนการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ^{๖๔} กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่ช่วยให้ครู และนักเรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนได้สะดวกยิ่งขึ้น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดี และบรรลุคุณภาพตามเป้าหมายที่กำหนด

ประเสริฐ ธรรมโวหาร^{๖๕} กล่าวว่า สื่อการเรียน คือ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ มีทักษะและเจตคติที่ดีตามที่ต้องการ ได้แก่ หนังสือ แผนภูมิ เอกสาร รูปภาพสไลด์ เทปและเครื่องมือต่างๆ

ชลียา ลิ้มปิยากร^{๖๖} กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ใช้เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ อาจจะได้จากผู้สอนหรือแหล่งความรู้อื่นๆ ไปยังผู้เรียนนั่นเอง ซึ่งแหล่งความรู้อื่น ๆ ก็อาจจะหมายถึงวิทยากร หรือบุคลากรในชุมชนผู้ทรงคุณวุฒิในด้านนั้นๆ ดังนั้น สื่อการเรียนการสอน จึงหมายถึง สิ่งต่างๆ ที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมาย

อำภา บุญช่วย^{๖๗} กล่าวว่า คำว่า “สื่อ” หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยในการถ่ายทอดเรื่องราว ข่าวสาร ความรู้ เหตุการณ์ แนวความคิด สถานการณ์ ฯลฯ ที่ผู้ส่งสารต้องการส่งไปยังผู้รับ ส่วนสื่อการเรียนการสอน หมายถึง การนำวัสดุอุปกรณ์ และวิธีการมาเป็นตัวกลางในการให้การศึกษาให้ความรู้แก่ผู้เรียน

อำนาจ เดชชัยศรี^{๖๘} กล่าวว่า สื่อ (Media) ก็คือ ตัวกลางหรือช่องทางผ่านของสารจากผู้ส่งไปสู่ผู้รับให้เข้าใจตรงกัน ส่วนสื่อการศึกษา (Education Media) หมายถึง อุปกรณ์ วัสดุ และวิธีการที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอนหรือใช้สื่อสาร เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

^{๖๔} สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, เอกสารประกอบการบรรยาย หลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง, (กรุงเทพมหานคร : กองพัฒนาบุคคล สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

^{๖๕} ประเสริฐ ธรรมโวหาร, หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา, หน้า ๑๐๗.

^{๖๖} ชลียา ลิ้มปิยากร, เทคโนโลยีการศึกษา, (ธนบุรี : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๓.

^{๖๗} อำภา บุญช่วย, การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : ฟิสิกส์เซ็นเตอร์, ๒๕๓๗), หน้า ๙๙.

^{๖๘} อำนาจ เดชชัยศรี, สื่อการศึกษาพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : ฟิสิกส์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

วัฒนาพร ระงับทุกข์^{๖๙} กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่เป็นพาหนะหรือสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติให้บรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนการสอนและตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ดียิ่งขึ้นหรือเร็วยิ่งขึ้น

กิดานันท์ มลิทอง^{๗๐} กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับการสอนของผู้สอนส่งไปถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ผู้สอนวางไว้ได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง ช่องทาง เครื่องมือ หรือตัวกลางที่ใช้ถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นความรู้และประสบการณ์ไปสู่ผู้เรียน โดยผ่านวัสดุ อุปกรณ์ วิธีการต่างๆ หรือแม้แต่ตัวบุคคลเช่นวิทยากร ที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้การจัดการเรียนการสอนได้บรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ ความหมายของบทเรียนได้ตรงตามที่ต้องการ ไม่ว่าสื่อการเรียนนั้นจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม ก็ถือได้ว่าเป็นทรัพยากร ที่อำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนได้ทั้งสิ้น

ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ๓ ประเภท คือ ^{๗๑}

๑. สื่อประเภทวัสดุ ได้แก่ สื่อเล็กๆ ที่ทำหน้าที่เก็บความรู้ในลักษณะของภาพเสียงและตัวอักษรในรูปแบบต่างๆ เช่น หนังสือเรียน ตำราของจริง หุ่นจำลอง รูปภาพ แผนภูมิ แผนที่ ป้ายนิเทศ फिल्मภาพยนตร์ แผ่นภาพเลื่อน फिल्मสตริป เทปบันทึกเสียง โดยสรุปแล้วแบ่งย่อยได้เป็นวัสดุที่นำเสนอความรู้ด้วยตัวมันเอง และวัสดุที่ต้องอาศัยสื่อประเภทเครื่องกลไกเป็นตัวนำเสนอความรู้

๒. สื่อประเภทอุปกรณ์ หมายถึง สื่อใหญ่ที่เป็นตัวกลางหรือทางผ่านของความรู้ที่จะถ่ายทอดไปยังครูและผู้เรียน ต้องอาศัยวัสดุมาใส่ในตัวของมัน สื่อประเภทนี้ ได้แก่ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายภาพเลื่อน เครื่องฉายข้ามศีรษะ โทรทัศน์ เครื่องบันทึกเสียง วิทยุ เครื่องเล่นแผ่นเสียง

^{๖๙} วัฒนาพร ระงับทุกข์, แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, หน้า ๑๑๗.

^{๗๐} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘๙.

^{๗๑} สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, เอกสารประกอบการบรรยาย หลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง, หน้า ๑๒-๑๓.

๓. สื่อประเภทวิธีการ หมายถึง กิจกรรมทุกอย่างที่ครูและนักเรียนจัดขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียน เช่น การสาธิตการแสดงบทบาท การแสดงละครและหุ่น การศึกษานอกสถานที่ การจัดนิทรรศการ การสอนโดยใช้สื่อทัศนูปกรณ์ เป็นต้น

อำนาจ เดชชัยศรี^{๗๒} กล่าวว่า สื่อทางการศึกษาสามารถแบ่งได้หลายประเภทตามทักษะของผู้รู้ แต่ทางด้านเทคโนโลยีการศึกษาจะแบ่งประเภทของสื่อออกเป็น ๓ ชนิด ได้แก่

๑. สื่ออุปกรณ์ (Hardware) คือ ช่องทางผ่านของตัวผู้มีความรู้ เช่น เครื่องฉาย เครื่องเสียง คอมพิวเตอร์ ดาวเทียม เป็นต้น

๒. สื่อวัสดุ (Software) คือ ตัวผู้มีความรู้ เช่น แผ่นภาพโปร่งใส फिल्मสไลด์ ภาพถ่าย บัตรภาพ บัตรคำ แถบบันทึกภาพ แผนภูมิ แถบบันทึกเสียง ภาพโฆษณา फिल्मภาพยนตร์ บทเรียน คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

๓. วิธีการ (Technique) คือ ขั้นตอนในกระบวนการของการนำเสนอเนื้อหาโดยอาศัยกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ การศึกษานอกสถานที่ การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

กิดานันท์ มลิทอง^{๗๓} กล่าวว่า สื่อการสอนสามารถจำแนกออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. สื่อประเภทวัสดุ หมายถึง สื่อที่เก็บความรู้ไว้ในตัวเองซึ่งจำแนกย่อยได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) วัสดุประเภทที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตัวเอง และ ๒) ที่ต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นช่วยในการถ่ายทอดความรู้ เช่น แผนที่ ลูกโลก รูปภาพ หุ่นจำลอง แผ่นซีดี फिल्मภาพยนตร์ สไลด์ เป็นต้น

๒. สื่อประเภทอุปกรณ์ หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวกลางหรือตัวผ่านทำให้ข้อมูลหรือความรู้ที่บันทึกในวัสดุสามารถถ่ายทอดมาให้เห็นหรือได้ยิน เช่น เครื่องฉายภาพ แผ่นโปร่งใส เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องเล่นแผ่นซีดี เป็นต้น

๓. สื่อประเภทเทคนิคและวิธีการ หมายถึง สื่อที่มีลักษณะเป็นแนวความคิด หรือรูปแบบขั้นตอนในการเรียนการสอน โดยสามารถจะนำสื่อ วัสดุ และอุปกรณ์มาช่วยในการสอนได้ เช่น เกมและการจำลอง การสอนแบบจุลภาค การสาธิต เป็นต้น

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา^{๗๔} กล่าวว่า ประเภทของสื่อการเรียนการสอนตามบทบาทหน้าที่ มีลักษณะการใช้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

^{๗๒} อำนาจ เดชชัยศรี, สื่อการศึกษาพื้นฐาน, หน้า ๑-๒.

^{๗๓} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, หน้า ๙๓.

๑. สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เป็นสื่อหลักประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ หนังสือเรียน
ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และหนังสือแบบฝึกหัดซึ่งกระทรวงศึกษาธิการกำหนด

๒. สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เป็นสื่อประกอบการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ หนังสือ
อื่นๆ นอกเหนือจากหนังสือเรียน ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น หนังสือ
อ่านเพิ่มเติม หนังสือส่งเสริมการอ่าน หนังสืออ้างอิง นอกจากนี้ยังรวมสื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สื่อ
วีดิทัศน์ อินเทอร์เน็ต แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน เมื่อจัดแบ่งตามลักษณะและรูปแบบของการ
นำมาใช้ สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑) สื่อประเภทวัสดุ ๒) สื่อประเภทอุปกรณ์ และ
๓) สื่อประเภทเทคนิควิธีการ หากจำแนกประเภทของสื่อการเรียนการสอนตามบทบาทหน้าที่ มี
ลักษณะการใช้เป็น ๒ ประเภท คือ ๑) สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เป็นสื่อหลักประจำกลุ่มสาระการ
เรียนรู้ และ ๒) สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เป็นสื่อประกอบการจัดการเรียนการสอน

คุณค่าของสื่อการเรียนการสอน

กฤษมันต์ วัฒนาณรงค์^{๗๔} กล่าวว่า คุณค่าของสื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ในวง
การศึกษาไว้หลายประการ คือ

๑. สื่อช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว แม้จะเป็นเนื้อหาที่ซับซ้อน
๒. สื่อช่วยสร้างความสนใจไม่เฉพาะชั้นเด็กเล็ก แต่สามารถใช้เป็นเครื่องกระตุ้นความสนใจ
ได้ดีในผู้ใหญ่อีกด้วย
๓. สื่อช่วยสร้างความสนใจตรงกันขจัดความสับสนในผู้เรียนที่มีภูมิหลังต่างกัน
๔. สื่อประเภทกิจกรรมจะส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู และระหว่าง
นักเรียนกับนักเรียน
๕. สื่อสามารถส่งเสริมให้แต่ละบุคคลสามารถเรียนรู้ตามความสนใจ ความสามารถและ
ความสนใจของตนเอง
๖. เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถค้นคว้าหรือศึกษาในสิ่งที่ต้องการ ทำให้เกิดความคิด
สร้างสรรค์

^{๗๔} สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, แนวทางการบริหารหลักสูตรและการเรียนการสอนตาม
หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานวิชาการและมาตรฐาน
การศึกษา, ๒๕๔๔), หน้า ๔.

^{๗๕} กฤษมันต์ วัฒนาณรงค์, เทคโนโลยีเทคนิคศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาครุศาสตร์เทคโนโลยี
คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๓๖), หน้า ๖๑.

๗. สื่อที่ได้มีการทดสอบแล้ว สามารถใช้แทนการสอนของครูอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็น การลดกิจกรรมด้านการสอนของครูลง ทำให้ครูมีเวลาจัดประสบการณ์ด้านอื่นๆ

๘. สื่อช่วยสร้างความมั่นใจให้ผู้สอน ทำให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีบรรยากาศในการเรียนที่ น่าสนใจ

๙. สื่อทำให้การสอนทันสมัยอยู่เสมอ การใช้เทคโนโลยีตลอดจนการผลิตสื่อใหม่ๆ ทำให้ การเรียนการสอนน่าสนใจยิ่งขึ้น

กิดานันท์ มลิทอง^{๗๖} กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนใช้ประโยชน์ได้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนมี รายละเอียดดังนี้

๑. ในด้านตัวผู้เรียน สื่อการสอนมีประโยชน์ ดังต่อไปนี้

๑) เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะช่วยให้ผู้เรียนเกิด ความเข้าใจเนื้อหาของบทเรียนที่ยุ่งยากซับซ้อนได้ง่ายขึ้น ในระยะเวลาอันสั้นและสามารถช่วยให้ เกิดความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว

๒) สื่อจะช่วยกระตุ้นและสร้างความสนใจให้แก่ผู้เรียนทำให้เกิดความสนุกและไม่รู้สึก เบื่อหน่ายต่อการเรียน

๓) การใช้สื่อทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจร่วมกัน เกิดประสบการณ์ร่วมกันในวิชาที่ใช้ เรียนนั้น

๔) ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้นทำให้เกิด มนุษย สัมพันธ์อันดี ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองและผู้สอนด้วย

๕) ช่วยเสริมสร้างลักษณะที่ดีในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิด สร้างสรรค์ จากการใช้สื่อการเรียนเหล่านั้น

๖) ช่วยแก้ปัญหาเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยการจัดให้มีการใช้สื่อในการ เรียนรู้เป็นรายบุคคล

๒. ในด้านตัวผู้สอน สื่อการเรียนการสอน มีประโยชน์ ดังต่อไปนี้

๑) ช่วยให้บรรยากาศการสอนน่าสนใจมากขึ้น ผู้สอนมีความกระตือรือร้นเชื่อมั่นใน ตนเองในการดำเนินการสอนมากขึ้น

๒) สื่อจะช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอนในการเตรียมเนื้อหา เพราะบางครั้งอาจจะให้ ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาจากสื่อได้ด้วยตนเอง

^{๗๖} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, หน้า ๙๘.

๓) เป็นการกระตุ้นให้ผู้สอนตื่นตัวอยู่เสมอ การเตรียมและผลิตวัสดุใหม่ ๆ เพื่อใช้เป็นสื่อการสอน ตลอดจนคิดค้นเทคนิควิธีการต่างๆ เพื่อให้การเรียนรู้ น่าสนใจยิ่งขึ้น

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า คุณค่าของสื่อการเรียนการสอนแบ่งออกเป็น ๓ ด้านใหญ่ ๆ ได้แก่ ๑) ด้านตัวผู้เรียน สื่อที่ดีนั้นสามารถทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีและลึกซึ้งมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้สอนอีกด้วย ๒) ด้านตัวผู้สอน สื่อที่ดีจะแบ่งเบาภาระของผู้สอน ช่วยให้ผู้สอนใช้เวลาในการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังช่วยสร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ๓) ด้านองค์ความรู้ การผลิตสื่อการเรียนการสอนที่ดีช่วยให้เกิดองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ๆ ขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา

การเลือกใช้อุปกรณ์การเรียนการสอน

ลัดดา ศุขปรีดี^{๗๗} กล่าวว่า การเลือกสื่อการเรียนการสอนดังนี้

๑. เลือกสื่อการเรียนการสอนและประสบการณ์ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องกำหนดจุดมุ่งหมาย ในรูปของพฤติกรรม ซึ่งครอบคลุมลักษณะพฤติกรรมทั้ง ๓ ประเภท คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย ทักษะพิสัย ทั้งนี้เพราะจุดมุ่งหมายของการสอนแตกต่างกัน ย่อมให้ประสบการณ์เรียนรู้ต่างกัน ดังนั้น การเลือกสื่อการเรียนและประสบการณ์ในการเรียนการสอนจึงต้องให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายดังกล่าว โดยพยายามเลือกสื่อการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง และให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อให้เขาได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขั้นสุดท้ายไปตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการ

๒. เลือกสื่อการเรียนการสอนและประสบการณ์ที่สอดคล้องกับลักษณะการตอบสนอง และพฤติกรรมขั้นสุดท้ายของผู้เรียนที่คาดหวังจะเกิดขึ้น พฤติกรรมของผู้เรียนจะเกิดขึ้นได้ ถ้าผู้เรียนมีความพึงพอใจในกิจกรรมและประสบการณ์ที่ได้รับ ความพึงพอใจย่อมก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ดังนั้น การเลือกสื่อการเรียนและประสบการณ์การเรียนการสอน จึงควรเลือกสื่อการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพอใจ มีการตอบสนองและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่คาดหวัง

๓. เลือกสื่อการเรียนการสอนและประสบการณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสมกับความสามารถและประสบการณ์เดิมของแต่ละคน วัสดุและประสบการณ์ที่จัดให้แก่ผู้เรียนควรง่ายและอยู่ในขอบเขตความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน สื่อการเรียนการสอนนั้นจะต้องช่วยให้ผู้เรียนสามารถรับประสบการณ์ใหม่ได้เป็นอย่างดี และไม่จำเป็นต้องใช้กับผู้เรียนทั้งชั้นเหมือนกันหมด

^{๗๗} ลัดดา ศุขปรีดี, เทคนิคการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕-๑๗.

เพราะสื่อการเรียนการสอนและประสบการณ์บางอย่าง อาจไม่เหมาะสมกับผู้เรียนบางคน ดังนั้น การเลือกสื่อการเรียนการสอน จึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย เช่นเดียวกันกับการเลือกวิธีสอนซึ่งไม่มีวิธีสอนวิธีใดวิธีหนึ่งที่เหมาะสมกับผู้เรียนทุกคน หรือกับบทเรียนทุกบทเรียน ครูควรเลือกวิธีที่เหมาะสมอาจเริ่มด้วยการนำเข้าสู่บทเรียนให้ความรู้ใหม่ และจัดกิจกรรมที่จะช่วยฝึกฝนในทักษะใหม่ ๆ ครูควรกำหนดคำถาม หรือแบบฝึกหัดแก่เด็กแตกต่างกันไปตามความแตกต่างระหว่างบุคคลผ่านวิธีการสอนที่แตกต่างกัน

๔. เลือกรูปแบบสื่อ รูปแบบสื่อเป็นการแสดงออกทางกายภาพของสื่อที่ปรากฏให้เห็น เช่น ภาพพลิก (ภาพนิ่งและข้อความ) สไลด์ (ภาพนิ่งที่ฉายกับเครื่องฉาย) โสตวัสดุ (เสียงดนตรี) ภาพยนตร์ (ภาพเคลื่อนไหวบนจอ) วิดีทัศน์ (ภาพเคลื่อนไหวบนจอโทรทัศน์) และคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย (กราฟิกข้อความและภาพเคลื่อนไหวบนจอ) ซึ่งสื่อแต่ละรูปแบบมีความแตกต่างกัน และมีข้อจำกัดในการบันทึกและเสนอข้อมูลต่างกัน ครูควรเลือกรูปแบบของสื่อที่สามารถสนองต่อภารกิจที่ผู้เรียนต้องมีเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสุดท้ายในการเรียนโดยพิจารณาด้วยว่าจะหาสื่อชิ้นใดที่เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายและความแตกต่างของบุคคลด้วย การเลือกรูปแบบของสื่อยังต้องคำนึงถึงขนาดของกลุ่มผู้เรียนด้วย เช่น กลุ่มใหญ่/กลุ่มเล็ก หรือเรียนด้วยตนเองเป็นรายบุคคล เป็นต้น

๕. เลือกสื่อการเรียนการสอนที่พอจะหาได้ และอำนวยความสะดวกในการใช้ การเลือกสื่อการเรียนการสอนมาใช้ในการเรียนการสอน จะต้องคำนึงถึงความสะดวกในการนำสื่อนั้นมาใช้ด้วย และไม่จำเป็นต้องใช้สื่อที่มีราคาแพงเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะหาสื่อการเรียนการสอนชนิดใดบ้างที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^{๗๘} กล่าวว่า หลักการในการเลือกใช้สื่อการเรียน ควรจะได้คำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

๑. การจัดทำสื่อการสอน สามารถจัดทำได้ดังนี้

๑) ครูอาจารย์จัดทำขึ้นเอง โดยใช้วัสดุท้องถิ่นหรือวัสดุเหลือใช้ ตลอดจนวัสดุที่จัดซื้อมาในราคาถูก

๒) ให้นักเรียนนักศึกษาจัดทำขึ้นและอยู่ในความแนะนำของครู

๓) สื่อการสอนบางชนิด อาจได้รับบริจาคจากองค์การหรือมูลนิธิต่าง ๆ ตลอดจนบริษัทห้างร้าน

๔) สื่อการสอนประเภทเครื่องมือและอุปกรณ์ราคาแพง สถานศึกษายังไม่สามารถจะจัดซื้อได้ ก็ใช้การยืมจากหน่วยงานอื่น

^{๗๘} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ, หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

๕) สื่อการสอนบางประเภทไม่สามารถจะจัดทำขึ้นได้เอง แต่ต้องใช้เป็นประจำ ควรจะได้จัดเตรียมงบประมาณเพื่อนำไปซื้อไว้ใช้ และให้บริการแก่ครูอาจารย์

๒. การเลือกใช้สื่อการสอน สื่อการสอนมีมากมายหลายประเภท ซึ่งเป็นหน้าที่ของครูอาจารย์ที่จะต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมโดยคำนึงถึง

๑) ลักษณะวิชาที่สอนเป็นวิชาทฤษฎีหรือปฏิบัติการใช้สื่อชนิดใด จึงจะทำให้นักเรียนนักศึกษา มีความเข้าใจบทเรียนยิ่งขึ้น

๒) คุณลักษณะของนักเรียนนักศึกษา ได้แก่ การเลือกให้เหมาะสมกับอายุ ระดับสติปัญญา ระดับชั้นเรียน จำนวนนักเรียน เวลาที่เรียนลักษณะของห้องเรียน

๓) การเลือกใช้สื่อการสอนในห้องเรียนที่นักเรียนนักศึกษามีบทบาท ในการเรียนการสอนมีกิจกรรมการเรียนรู้และสามารถรับประสบการณ์ใหม่ ๆ ด้วยตัวเอง ซึ่งครูอาจารย์สามารถจะจัดในลักษณะของสื่อประสม

นิตดา ข้าวหอมทอง^{๗๙} กล่าวว่า การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนว่า นอกจากหนังสือคู่มือประกอบการเรียนการสอน เอกสาร วารสารแล้ว ยังได้เตรียมเลือกใช้สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนให้เหมาะสมไว้หลายอย่าง เช่น แผนภาพ แผนภูมิ แผ่นใส สไลด์ วีดิทัศน์ โดยคำนึงสื่อการสอนดังนี้

๑. จะต้องรู้ว่าใช้สื่อการสอนนั้นเพื่ออะไร ใช้ในสถานการณ์ใด เช่น ใช้เพื่อนำเข้าสู่บทเรียน หรือใช้ประกอบขณะสอน หรือเป็นการใช้เพื่อสรุปบทเรียน

๒. จะต้องรับรู้วัยของผู้เรียน การรับรู้ของนักเรียนมีความแตกต่างกันไปตามวุฒิภาวะ การใช้สื่อการสอนจะต้องคำนึงถึงวัยและสติปัญญาของเด็กด้วย

๓. เลือกการใช้สื่อการเรียนการสอนหลายๆประเภทที่เกี่ยวกับบทเรียนเหมาะสมกับเวลา

๔. เลือกใช้สื่อการสอนที่หาได้ง่ายและมีอยู่ในท้องถิ่น

๕. การใช้สื่อบุคคลซึ่งได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ

๖. สนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการสร้างสื่อการเรียนร่วมกับครู

๗. จะต้องพิจารณาสื่อการสอนที่จะใช้ให้มีความสัมพันธ์กับบทเรียนที่จะสอนตามเนื้อหา

๘. ขนาดของสื่อต้องมีความเหมาะสมและอยู่ในสภาพที่ดี

๙. ผลิตภัณฑ์ที่นักเรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเอง เพื่อเป็นการเสริมการเรียนรู้

---

^{๗๙} นิตดา ข้าวหอมทอง, การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนบางปะหัน, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.b.se-ed.net/watthanadham/homepage> (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๐).

อำนวย เดชชัยศรี^{๘๐} กล่าวว่า การเลือกใช้สื่อการศึกษา ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะของสื่อในด้านต่าง ๆ ที่จะสนองวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนเหมาะสมกับลักษณะของผู้เรียน พิจารณาจากศักยภาพของสื่อการสอน ความถูกต้องเที่ยงตรงสอดคล้องกับเนื้อหา คุณภาพของตัวสื่อ มีความเหมาะสมกับค่าใช้จ่าย และสะดวกต่อการนำเสนอในแง่การประยุกต์และสอดคล้องกับหลักการใช้สื่อประสม (Multi media)

วาณี ภูเสตร^{๘๑} กล่าวว่า การเลือกสื่อการสอนเพื่อนำมาใช้ประกอบการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ก่อนอื่นผู้สอนจะต้องตั้งจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมการสอนให้ชัดเจน เพื่อใช้เป็นตัวชี้้นำในการเลือกใช้สื่อการสอนที่เหมาะสม

๑. หลักการเลือกใช้สื่อการสอน ผู้สอนต้องยึดหลักในการใช้สื่อ ดังนี้

- ๑) สื่อนั้นต้องสัมพันธ์กับเนื้อหา บทเรียน และจุดประสงค์ที่จะสอน
- ๒) เลือกสื่อที่มีความถูกต้อง ทันสมัย และน่าสนใจ เป็นสื่อที่จะส่งผลดีต่อการเรียนการสอนมากที่สุด ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาวิชานั้นได้ดี เป็นลำดับขั้นตอน
- ๓) เป็นสื่อที่เหมาะสมกับ วัย ระดับชั้น ความรู้ และประสบการณ์ของผู้เรียน
- ๔) สะดวกในการใช้ มีวิธีใช้ไม่ยุ่งยากซับซ้อนจนเกินไป
- ๕) ต้องเป็นสื่อที่มีคุณภาพ มีเทคนิคการผลิตที่ดี มีความชัดเจนและเป็นจริง
- ๖) มีราคาไม่แพงจนเกินไป ถ้าจะผลิตเองควรคุ้มค่างบเวลาและการลงทุน

๒. ความรู้พื้นฐานในการเลือกใช้สื่อ จากหลักการเลือกใช้สื่อที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า การเลือกใช้สื่อที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นที่ผู้สอนจะต้องมีความรู้ความสามารถ และทักษะในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

- ๑) ต้องรู้ถึงจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม และจุดมุ่งหมายการเรียนการสอน
- ๒) ต้องรู้ถึงจุดมุ่งหมายในการนำสื่อมาใช้ประกอบในกิจกรรมการเรียนการสอนว่า เพื่อให้นำบทเรียน ใช้ในการประกอบคำอธิบาย ใช้เพื่อเพิ่มประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน หรือใช้เพื่อสรุปบทเรียน
- ๓) ต้องเข้าใจลักษณะเฉพาะของสื่อชนิดต่างๆ แต่ละชนิดว่า สามารถสร้างความสนใจ และให้ความหมายต่อประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียนได้อย่างไรบ้าง รู้ถึงข้อดี ข้อจำกัดของสื่อประเภทต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เช่น หนังสือเรียน และสื่อสิ่งพิมพ์อื่นๆ ใช้เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานและอ้างอิง ของจริงและของจำลอง ใช้เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงข้อมูล สไลด์

^{๘๐} อำนวย เดชชัยศรี, สื่อการศึกษาพื้นฐาน, หน้า ๒.

^{๘๑} วาณี ภูเสตร, การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน, หน้า ๑๖๕-๑๖๘

และฟิล์มสตริป ใช้เพื่อเสนอภาพนิ่งขนาดใหญ่ให้ผู้เรียนได้เห็นทั้งชั้น หรือเพื่อการเรียนเป็นรายบุคคลก็ได้

๔) ต้องมีความรู้เกี่ยวกับแหล่งของสื่อการเรียนการสอน ทั้งภายในและภายนอกสถาบันการศึกษา สื่อบางอย่างจะคุ้มค่าในการผลิตเองหรือไม่หรืออาจจะหาซื้อได้จากที่ใดบ้าง

๓. การเลือกสื่อการสอนให้สัมพันธ์กับจุดประสงค์และประสบการณ์การเรียนการสอนนั้น จุดประสงค์ของการเรียนนั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ผู้สอนจะต้องกำหนดไว้ เพื่อเป็นหลักว่า จะสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ หรือได้รับประสบการณ์ด้านใดบ้างจากบทเรียนนั้น จะได้สามารถเลือกสื่อการเรียนได้เหมาะสมกับวิธีการสอนแต่ละวิธี

๔. การเลือกใช้สื่อการสอนให้สัมพันธ์กับขนาดของกลุ่มผู้เรียนและกิจกรรม ในการดำเนินการสอนนั้น ขนาดของกลุ่มผู้เรียน และลักษณะของกิจกรรมในการเรียน ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกสื่อการเรียนด้วย ผู้สอนควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

๑) พิจารณาถึงขนาดของกลุ่มผู้เรียนว่า มีขนาดเท่าใด เพื่อที่สามารถจัดการสอนได้อย่างถูกต้อง โดยแบ่งเป็นลักษณะการศึกษารายบุคคล การสอนกลุ่มย่อยกลุ่มใหญ่หรือขนาดธรรมดาในห้องเรียนปกติ

๒) ประสบการณ์การเรียนรู้ ที่ต้องการนั้นเป็นอย่างไร เช่น การฟัง การกระทำ การศึกษาจากของจริง หรือการศึกษาจากทฤษฎีแนวคิด เป็นต้น

๓) ลักษณะของสื่อการสอน ที่ต้องการใช้นั้นคืออะไร เช่น ควรใช้ภาพเคลื่อนไหว เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ลักษณะการเคลื่อนไหวของสิ่งต่าง ๆ หรือควรใช้เครื่องเสียงเพื่อให้ได้ฟังเสียงประกอบการเรียนด้วย

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การเลือกสื่อการเรียนการสอนนั้นจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้

๑. กิจกรรมการเรียนการสอน
๒. ลักษณะของผู้เรียน
๓. ขอบเขตเนื้อหาของบทเรียน
๔. สอดคล้องกับบทเรียน
๕. เหมาะสมกับเวลา

การที่ครูจะสามารถเลือกสื่อการเรียนการสอนมาใช้ในห้องเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ครูจะต้องมีความรู้ความสามารถและทักษะในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ จุดมุ่งหมายของการสอน จุดมุ่งหมายของการนำสื่อมาใช้ ต้องเข้าใจลักษณะของสื่อการสอนชนิดต่าง ๆ ว่าสามารถสร้างความสนใจให้ความหมายต่อประสบการณ์การเรียนรู้และอื่น ๆ แก่ผู้เรียนอย่างไรบ้าง และต้องมีความรู้เกี่ยวกับแหล่งของสื่อการเรียนการสอนทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน

ขั้นตอนการใช้สื่อการสอน

การใช้สื่อการสอนโดยทั่วไป มีขั้นตอนที่สำคัญ ๔ ขั้นตอน คือ ^{๘๒}

๑. ขั้นตอนการเลือก ควรรู้จักการเลือกใช้สื่อการเรียนและกิจกรรมให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่จะสอน ถ้าเป็นประเภทวัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ ควรจะเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและมีความคงทน หยิบใช้ได้สะดวกใช้ได้ประโยชน์คุ้มค่าและประหยัด

๒. ขั้นตอนการเตรียม สื่อการเรียนการสอนที่จะใช้ ครูควรจะได้ทดลองใช้ดูเสียก่อน ก่อนถึงเวลาใช้ต้องจัดเตรียมไว้ให้พร้อม เรียงลำดับสิ่งที่จะใช้ก่อนหลังไว้ เพื่อความรวดเร็วไม่สับสน เมื่อนำสื่อไปใช้สอนจริง ๆ

๓. ขั้นตอนการนำไปใช้ ซึ่งเป็นขั้นที่ครูนำสื่อมาประกอบประกอบการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็น ได้ฟัง หรือได้สัมผัส เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจได้เร็ว แจ่มแจ้ง ชัดเจน สื่อบางชนิดเมื่อใช้เสร็จแล้วอาจแสดงไว้ให้ผู้เรียนได้ดูที่บอร์ด ห้องสมุด หรือ มุมกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ถ้าเป็นเครื่องจะต้องเก็บเข้าที่ให้เรียบร้อย

๔. ขั้นตอนการประเมินผล หลังจากที่ได้ใช้สื่อแต่ละอย่างแล้ว ครูควรจะได้มีการประเมินผลการใช้สื่อการสอนนั้น ๆ เพื่อหาข้อบกพร่อง ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาแก้ไขปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสำหรับการสอนครั้งต่อไปให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กิดานันท์ มลิทอง ^{๘๓} กล่าวว่า การใช้สื่อการสอนนั้น อาจจะใช้เฉพาะขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของการสอนหรืออาจใช้ในทุขั้นตอนก็ได้ ดังนี้

๑. ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นที่ทำการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในเนื้อหาที่กำลังจะเรียน สื่อที่ใช้ในขั้นนี้ควรจะเป็นสื่อที่แสดงเนื้อหากว้างๆ หรือจะแสดงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนในครั้งก่อน ยังมีสื่อที่เน้นเนื้อหาเจาะลึกอย่างแท้จริง อาจเป็นสื่อที่เป็นแนวปัญหาหรือเพื่อให้ผู้เรียนคิดและควรเป็นสื่อที่ง่ายต่อการนำเสนอในระยะเวลาอันสั้น ๆ เช่น ภาพบัตรคำหรือบัตรปัญหา เป็นต้น

๒. ขั้นดำเนินการสอนหรือประกอบกิจกรรมการเรียน เป็นขั้นตอนสำคัญในการเรียน เพราะถือเป็นขั้นที่จะให้ความรู้ในเนื้อหาอย่างละเอียด เพื่อสนองวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ผู้สอนต้องเลือกสื่อให้ตรงกับเนื้อหาและวิธีสอน หรืออาจใช้สื่อหลายรูปแบบก็ได้ ต้องมีการจัดลำดับขั้นตอนการใช้สื่อให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียน การใช้สื่อในขั้นนี้จะต้องเป็นสื่อ

^{๘๒} ฉลุย พร้อมมูล, พฤติกรรมการสอนภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษา, (สงขลา : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๑.

^{๘๓} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, หน้า ๑๐๔-๑๐๕.

ที่เสนอความรู้อย่างละเอียดถูกต้องและชัดเจนแก่ผู้สอนเอง เช่น ภาพยนตร์ สไลด์แผ่นโปร่งใส แผนภูมิ วิดีทัศน์ เทปเสียง หรือชุดการสอน เป็นต้น

๓. ขั้นวิเคราะห์และฝึกปฏิบัติ เป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้ทดลองนำความรู้ทางด้านทฤษฎีหรือหลักการที่เรียนมาแล้ว ไปใช้แก้ปัญหาในชั้นฝึกหัด โดยการลงมือปฏิบัติเอง สื่อในขั้นนี้จึงเป็นสื่อที่เป็นประเด็นปัญหาให้ผู้เรียนได้ขบคิดโดยผู้เรียนเป็นผู้ใช้สื่อเองมากที่สุด เช่น ภาพ บัตรปัญหา เทปเสียง สมุดแบบฝึกหัด หรือชุดการเรียน เป็นต้น

๔. ขั้นสรุปบทเรียน เป็นขั้นของการเรียนการสอน เพื่อการย้ำเนื้อหาบทเรียนให้ผู้เรียนมีความเข้าใจถูกต้องตรงตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ขั้นสรุปนี้ควรใช้ระยะเวลาสั้น ๆ เช่นเดียวกับขั้นนำสื่อที่ใช้สรุป จึงควรครอบคลุมเนื้อหาสำคัญทั้งหมด โดยย่อและใช้เวลาสั้นๆ เช่น แผนภูมิ และแผ่นโปร่งใส เป็นต้น

๕. ขั้นประเมินผู้เรียน เป็นขั้นทดสอบว่า ผู้เรียนสามารถเรียนรู้หรือเข้าใจในสิ่งที่เรียนไปถูกต้องมากน้อยเพียงใด และบรรลุตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ตั้งไว้หรือไม่ สื่อในขั้นนี้มักจะเป็นคำถามจากเนื้อหาบทเรียน โดยอาจมีภาพประกอบด้วยก็ได้ อาจจะนำบัตรคำหรือสื่อต่างๆ ที่ใช้ในขั้นกิจกรรมการเรียนมาถามอีกครั้งหนึ่ง และอาจเป็นการทดสอบ โดยการปฏิบัติจากสื่อหรือการกระทำของผู้เรียน เพื่อทดสอบดูว่า ผู้เรียนมีความสามารถ มีทักษะ จากการฝึกปฏิบัติจริงอย่างถูกต้องครบถ้วนหรือไม่

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การนำเสนอสื่อการสอนในห้องเรียน คือ การใช้สื่อการเรียนการสอนเพื่อประกอบในกระบวนการเรียนการสอน อาจจะใช้เฉพาะขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของการสอนหรืออาจใช้ในทุขั้นตอนก็ได้ การใช้สื่อในการเรียนการสอนครูจะต้องใช้ให้เหมาะสมกับวิธีการสอน จุดมุ่งหมาย จังหวะ เวลา จิตวิทยาการเรียนรู้ และบุคลิกภาพของครูประกอบด้วย ทั้งนี้ครูจะต้องระลึกอยู่เสมอว่า ไม่มีสื่อการสอนชนิดใดๆ ที่จะทำหน้าที่แทนครูได้อย่างสมบูรณ์

๒.๑.๗ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ “การวัดและประเมินผล”

การวัดและประเมินผล เป็นขั้นตอนสำคัญอันหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน ครูจะทราบว่านักเรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือไม่เพียงใดก็โดยการวัดผลและประเมินผลนั่นเอง ดังนั้นนอกเหนือจากครูจะมีความรู้ด้านเนื้อหาและวิธีการสอนแล้วครูจะต้องมีความรู้ด้านการวัดและประเมินผลด้วยว่าการวัดและประเมินผลหมายถึงอะไร วัดและประเมินผลอะไร วัดและประเมินผลอย่างไร และใช้ผลของการวัดและประเมินอย่างไร

ความหมายของการวัดและการประเมินผล

การวัดและประเมิน มีคำศัพท์หลายคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน จำเป็นต้องให้นิยามคล้ายคลึงกัน คือ ^{๘๔}

๑. การวัด (Measurement) คือ การให้ตัวเลขกับลักษณะที่กำหนด
๒. การประเมินผล (Evaluation) คือ การตัดสินคุณค่าของสิ่งที่วัดตามเกณฑ์ภายในและภายนอก
๓. การตรวจสอบ (Testing) คือ การวัดลักษณะโดยการสุ่มลักษณะบางอย่างออกมาทำการวัดเพื่อประโยชน์ในการบรรยายสรุป
๔. การตีความ (Assessment) คือ การตัดสินคุณค่าของสิ่งที่วัด โดยอิงกับสิ่งแวดล้อม
๕. การตีราคา (Appraisal) คือ การตัดสินคุณค่าของสิ่งที่วัดโดยอิงกับเกณฑ์หรือหลักการ

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์^{๘๕} กล่าวว่า การวัดผลทางการศึกษานั้นจะมีคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องใช้และพบบ่อยอยู่ ๓ คำ คือ การทดสอบ การวัดผล และการประเมินผลซึ่งมักจะเกิดความเข้าใจสับสนอยู่เสมอ จึงขอทำความเข้าใจถึงคำศัพท์ทั้ง ๓ คำนี้เสียก่อน คือ

๑. การทดสอบ (Testing) เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่ทำให้ได้มาซึ่งจำนวนหรือปริมาณของคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อนำไปสู่การประเมินค่า กระบวนการทดสอบที่ใช้กันอยู่ทั่วไปคือการนำแบบทดสอบซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคำ กลุ่มคำถามไปกระทำให้ผู้สอบแสดงพฤติกรรมตอบสนองออกมา เช่น พูด บอก อธิบาย เขียน ปฏิบัติ (กระทำ) ฯลฯ ที่ขึ้นอยู่กับลักษณะของแบบทดสอบ กระบวนการนี้จะเสร็จสิ้นเมื่อผู้สอบได้แสดงพฤติกรรมตอบสนองมาเรียบร้อยแล้ว ผู้สอบที่ไม่ตอบ โดยส่งกระดาษเปล่าจะถือว่าผู้นั้นสอบไม่ผ่าน การทดสอบกระทำได้หลายวิธี เช่น การสอบปากเปล่า ทดสอบภาคปฏิบัติ หรือทดสอบโดยการเขียนตอบ เป็นต้น

๒. การวัดผล (Measurement) หมายถึง การใช้เครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่งที่จะค้นหาคำตอบเพื่อให้ได้ข้อมูลซึ่งเป็นปริมาณหรือคุณภาพที่มีความหมายแทนพฤติกรรมหรือคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งหรือแทนผลงานที่แต่ละคนจะแสดงออกมา เช่น การวัดความสูง การชั่งน้ำหนัก การให้คะแนน การตอบข้อสอบถาม เป็นต้น ในการทดสอบเมื่อผู้สอบได้ตอบคำถามหรือส่งกระดาษคำตอบให้ครูแล้วก็สันนิษฐานว่าสิ้นสุดการทดสอบ การวัดผลจะเริ่มตั้งแต่ครูตรวจข้อสอบของนักเรียนแล้วให้คะแนนออกมา การวัดผลการศึกษา นอกจากจะใช้แบบทดสอบเครื่องมือนำไปสู่การ

^{๘๔} ปรียาพร วงศ์อนุตโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๕.

^{๘๕} สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์, การประเมินผลการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓), หน้า ๕๕-๕๖.

วัดผลแล้วยังมีอีกหลายประการที่จะใช้วัดได้ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การสอบถาม การสำรวจ ฯลฯ ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้เหมาะสมที่จะใช้วัดลักษณะแต่ละอย่างแตกต่างกัน

๓. การประเมินผลหรือประเมินค่า (Evaluation) หมายถึง การนำเอาข้อมูลทั้งหลายที่ได้จากการวัดผลมาพิจารณาเพื่อหาข้อสรุปหรือประเมินค่าหรือตีราคา อาจกล่าวง่ายๆ ว่าเป็นการนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ การประเมินผลนี้ ผู้ประเมินจะต้องมีข้อมูลมากเพียงพอ เพื่อนำมาเปรียบเทียบพิจารณากลับกรองให้รอบคอบแล้วจึงสรุปออกมาว่า ดี-เลว, ได้-ตก, เก่ง-อ่อน ได้ระดับคะแนน ๔ ๓ ๒ ๑ หรือ ๐ เป็นต้น

สนธิ เจริญธรรม^{๘๖} กล่าวว่า การวัดผล (Measurement) หมายถึง การใช้เครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่งในการค้นหาหรือการตรวจสอบเพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นปริมาณที่มีความหมายแทนพฤติกรรมหรือคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือแทนผลงานที่แต่ละคนแสดงออกมา เช่น การวัดความสูงและชั่งน้ำหนักของเด็ก การให้คะแนนการตอบข้อสอบของนักเรียน หากจะพูดถึงความหมายของการวัดผลอย่างสั้น ๆ ก็จะได้ว่า การวัดผล คือ การกำหนดตัวเลขแทนคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่ต้องการด้วยระเบียบวิธีที่เชื่อถือได้

อำภา บุญช่วย^{๘๗} กล่าวว่า การวัดผล (Measurement) คือ การกำหนดหน่วยให้แก่ปริมาณที่มีอยู่ โดยใช้เครื่องมือวัด การวัดทางการศึกษาที่ใช้กันอยู่ อาจเป็นการสังเกตของครู ตารางตรวจพฤติกรรม หรือข้อสอบ

ส่วนการประเมินผล (Evaluation) คือ การนำผลที่วัดได้มาหาคุณค่า การประเมินผลควรจะรวมถึงการวิเคราะห์จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ วิธีการที่ได้ใช้ไปเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายตลอดจนพิจารณาถึงปริมาณของคุณสมบัติที่วัดได้ เช่น เก่งหรือไม่เก่ง ดีหรือไม่ดี

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช^{๘๘} กล่าวว่า การประเมินผลหมายถึง การตรวจสอบดูว่าผู้เรียนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ เจตคติ และทักษะไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่เพียงใด ภายหลังจากที่ได้ผ่านประสบการณ์ที่หลักสูตรจัดให้แล้ว

ประเสริฐ ธรรมโวหาร^{๘๙} กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การประเมินเพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ และเพื่อการตัดสินผลการเรียนรู้ของนักเรียน จัดเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่ง จะช่วยให้ครูได้ทราบระดับความเจริญงอกงามของเด็กแต่ละคนว่ามีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไร

^{๘๖} สนธิ เจริญธรรม

^{๘๗} อำภา บุญช่วย, การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน, หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

^{๘๘} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชาวิทยาการการสอน, หน้า ๒๐๗.

^{๘๙} ประเสริฐ ธรรมโวหาร, หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา, หน้า ๑๐๗.

ผู้เรียนได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ เจตคติ และการปฏิบัติตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้ เพียงใดหรือไม่

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การวัด หมายถึง การกำหนดหน่วยให้แก่ปริมาณที่มีอยู่ โดยใช้เครื่องมือวัดผลการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นปริมาณที่มีความหมายแทนพฤติกรรมหรือคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือแทนผลงานที่แต่ละคนแสดงออกมา ส่วนการประเมินผล คือ การนำเอาข้อมูลทั้งหลายที่ได้จากการวัดผลมาพิจารณาเพื่อหาข้อสรุปหรือประเมินค่าหรือดีราคา ตรวจสอบดูว่า ผู้เรียนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ เจตคติ และทักษะไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่เพียงใด ภายหลังจากที่ได้ผ่านประสบการณ์ที่หลักสูตรจัดให้แล้ว

ประโยชน์ของการวัดและการประเมินผล

อำภา บุญช่วย^{๙๐} กล่าวว่า การวัดผลและประเมินผลมีประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. ด้านการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผลจะเป็นประโยชน์ต่อเด็กโดยทำให้ระดับความสามารถในแต่ละด้านของตนช่วยในการเลือกโปรแกรมวิชาเรียนได้รับการซ่อมเสริมในข้อบกพร่องต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้สอน โดยช่วยให้รู้พื้นฐานของนักเรียน อันจะนำไปสู่การกำหนดจุดเริ่มต้นของการสอน เลือกวิธีสอนและกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม

๒. ด้านแนะแนว ช่วยให้ผู้มีปัญหาและข้อบกพร่อง ความถนัดและความสนใจของเด็ก เพื่อให้คำแนะนำทั้งด้านการเรียนและด้านอาชีพได้ถูกต้อง อันจะทำให้ผู้บริหาร ผู้สอน ผู้ปกครองร่วมมือกันหาทางแก้ไขหรือส่งเสริมลักษณะเด่นของเด็ก

๓. ด้านบริหาร ช่วยในการสอบคัดเลือกหรือคัดสรรเด็ก ทำให้เห็นข้อบกพร่องต่างๆ ในด้านการเรียนการสอนที่ควรแก้ไขปรับปรุง นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ในด้านการวิจัยในการศึกษาหาความจริงของต่างๆ เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาต่อไป

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^{๙๑} กล่าวว่า การวัดและประเมินผล เป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการเรียนการสอน มีประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครูอาจารย์ ทำให้ครูอาจารย์ทราบผลการสอนของตนเองเป็นอย่างไร และจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

๒. เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของผู้เรียน ผู้เรียนได้ทราบว่าตนมีความรู้

^{๙๐} อำภา บุญช่วย, การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน, หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

^{๙๑} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, หน้า ๑๖๖-๑๖๗.

๓. เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารงานในสถานศึกษา ทำให้ทราบสภาพที่แท้จริงของหลักสูตร โครงการสอน บันทึกการสอนที่นำมาสู่การปฏิบัติว่าประสบปัญหาอย่างไร และจะแก้ไขปรับปรุงอย่างไร

๔. เพื่อเป็นข้อมูลทางการศึกษาทั่วไป เช่น ผลการเรียนรู้ การศึกษาสำเร็จตามหลักสูตร เป็นแนวทางในการทำงานและศึกษาต่อ

๕. เป็นหลักฐานด้านการศึกษาของสถานศึกษาในการรับนักเรียน ศึกษาผลการเรียนและผลสำเร็จตามหลักสูตร

๖. เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์สถานศึกษาในด้านผลการเรียนและการสำเร็จการเรียนรู้ของนักเรียนนักศึกษา

พิชิต ฤทธิจรูญ^{๙๒} กล่าวว่า ประโยชน์ของการวัดผลและประเมินผลที่สำคัญ คือ มุ่งนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาซึ่งประโยชน์ของการประเมินผลมีดังนี้

๑. ประโยชน์ต่อผู้เรียน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านตนเองในแนวทางที่เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยผลจากการประเมินความสามารถของตนเอง ทำให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนเพิ่มขึ้น ทำให้ทราบจุดมุ่งหมายในการเรียนชัดเจนยิ่งขึ้น

๒. ประโยชน์ต่ออาจารย์ ทำให้อาจารย์ทราบผลการเรียนรู้ของผู้เรียนว่าเก่ง อ่อนเพียงใด เพื่อให้ทางช่วยเหลือ ผลการประเมินจะทำให้อาจารย์ใช้เป็นแรงกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนยิ่งขึ้น

๓. ประโยชน์ต่อผู้บริหาร ทำให้ทราบมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาในด้านต่างๆ เช่น มาตรฐานความสามารถของผู้เรียน มาตรฐานความสามารถของอาจารย์ เป็นต้น และใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา พัฒนาและดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เปรี๊ยะ กิจรัตน์^{๙๓} กล่าวว่า ประโยชน์และความสำคัญของการวัดผลและประเมินผลไว้ดังนี้

๑. ผู้สอน จะรู้ว่าการสอนบรรลุเป้าหมายหรือไม่เพียงใด รู้ถึงความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน และสามารถนำผลจากการวัดและประเมินผลมาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้

^{๙๒} พิชิต ฤทธิจรูญ, หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เอ้าส์ออฟเคอร์มิสส์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๙๓} เปรี๊ยะ กิจรัตน์, อุตสาหกรรมศึกษาหลักการและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : คณะอุตสาหกรรมศึกษา วิทยาลัยครูพระนคร, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๔-๑๑๖.

๒. ผู้เรียน จะได้ว่าตัวเองมีจุดเด่นและข้อบกพร่องอย่างไร ควรปรับปรุงตนเองในด้านใดบ้าง

๓. ผู้บริหาร จะได้ข้อมูลเพื่อตรวจสอบคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียนและนำมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน

วาณี ภูเสตรวิ^{๙๔} กล่าวว่า การประเมินผลมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพราะผลที่ได้จากการประเมิน จะนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจของผู้สอน ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงการเรียนการสอน การแนะแนวแบบเรียน การใช้สื่อการสอน ตลอดจนระบบบริหารทั่วไปของสถานศึกษา และยังเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนด้วย อาจกล่าวได้ว่า การวัดผลประเมินผลมีประโยชน์ ดังนี้

๑. ประโยชน์ต่อตัวผู้สอน ผู้สอนจะได้ประโยชน์จากการวัดผลประเมินผล ดังนี้

๑) ช่วยให้ผู้สอนทราบถึงระดับความสามารถของผู้เรียนว่า เก่ง-อ่อน ในด้านใด ระดับใด เพื่อหาทางช่วยเหลือและสนับสนุนให้ดีขึ้น

๒) ช่วยให้ผู้สอนทราบว่า ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่เพียงใด สะท้อนให้เห็นว่า เทคนิควิธีสอนที่ผู้สอนใช้เหมาะสมดีแล้วหรือไม่

๓) ช่วยให้ผู้สอนทราบถึงประสิทธิภาพในการสอนของผู้สอนว่ามีประสิทธิภาพดีเพียงใด

๔) ใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงเทคนิคการสอนของผู้สอนให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

๕) ใช้เป็นข้อมูลในการจัดกลุ่มเพื่อการเรียนการสอน และใช้เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนมากยิ่งขึ้น

๒. ประโยชน์ต่อตัวผู้เรียน ผู้เรียนจะได้รับประโยชน์จากการวัดผลประเมินผลดังนี้

๑) ช่วยให้ผู้เรียนทราบถึงสถานะของตนเองว่า มีความสามารถอยู่ในระดับใด เก่ง-อ่อน วิชาใด มีความสามารถเด่น-ด้อยในด้านใด ทำให้สามารถพัฒนาตนเองไปในแนวทางที่เหมาะสมได้

๒) ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนมากขึ้น และทำให้มีนิสัยการเรียนที่ดีขึ้น

๓) ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียนได้ชัดเจนขึ้น เพราะในการสอบวัดแต่ละครั้ง ผู้เรียนจะต้องทบทวนเนื้อหาวิชาที่เรียนมา จึงมีการกล่าวว่าการสอบเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน

^{๙๔} วาณี ภูเสตรวิ, การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน, หน้า ๒๒๑-๒๒๓.

๔) ทำให้ผู้เรียนทราบจุดมุ่งหมายในการสอบวัด ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนนั่นเอง

๓. ประโยชน์ต่อผู้บริหาร ผู้บริหารได้รับประโยชน์จากการวัดผลประเมินผล ดังนี้

๑) ทำให้ทราบถึงสถานภาพต่าง ๆ ของสถานศึกษา เช่น มาตรฐานความรู้ของผู้เรียนว่าอยู่ในระดับใด มีการพัฒนาไปถึงระดับใด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาต่อไป

๒) ใช้เป็นข้อมูลในการประชาสัมพันธ์สถานศึกษาให้ผู้ปกครองและชุมชนทราบ

๓) ใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจแก้ปัญหาและดำเนินการด้านต่างๆ

๔. ประโยชน์ต่อการแนะแนว ผู้แนะแนวได้รับประโยชน์จากการวัดผลและประเมินผล ดังนี้

๑) ให้ข้อมูลพื้นฐานแก่ผู้เรียนที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และช่วยให้เข้าใจปัญหาของผู้เรียนมากขึ้น

๒) ช่วยในการแนะแนวทางให้ผู้เรียน เลือกวิชาเรียนและอาชีพได้เหมาะสม

๓) ช่วยแนะแนวทางในการแก้ปัญหาการเรียนและปัญหาส่วนตัวของผู้เรียนได้ผลดียิ่งขึ้น

๕. ประโยชน์ด้านการวิจัย ในการวิจัยใช้ผลที่ได้รับจากการวัดผลประเมินผล คือ ให้ข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย และใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลวิจัย

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ประโยชน์ของการวัดผลและประเมินผล มี ๓ ประการ ดังนี้

๑. ประโยชน์ต่อผู้เรียน ทำให้เกิดการพัฒนาตนเองในแนวทางที่เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยผลจากการประเมินความสามารถของตนเอง ทำให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนเพิ่มขึ้น ทำให้ทราบจุดมุ่งหมายในการเรียนชัดเจนยิ่งขึ้น

๒. ผู้สอนจะได้รู้ว่าการสอนบรรลุเป้าหมายหรือไม่เพียงใด รู้ถึงความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน และสามารถนำผลจากการวัดและประเมินผลมาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้

๓. ผู้บริหารจะได้ข้อมูลเพื่อตรวจสอบคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียนและนำมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน

วิธีการและเครื่องมือการวัดผลและประเมินผล

พร้อมพรรณ อุดมสิน^{๙๕} กล่าวว่า มีวิธีการและขั้นตอนในการวัดและประเมินผลดังนี้

๑. จะต้องวางแผนการประเมินผลตามจุดประสงค์ของหลักสูตร จุดประสงค์ของการประเมินผลจะต้องสอดคล้องและครอบคลุมจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

๒. เปลี่ยนจุดประสงค์ที่จะประเมินให้เป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม จุดประสงค์ในขั้นแรกเป็นเรื่อานามธรรมอยู่ เราจะต้องบ่งบอกถึงจุดประสงค์ของแต่ละข้อให้ชัดเจนว่าเป็นอย่างไร มีการแสดงออกอย่างไร เพื่อที่จะวัดได้ถูกต้อง

๓. กำหนดสถานการณ์ ประสพการณ์ กิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้แสดงออกตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ แล้วคัดเลือกเครื่องมือวัดและวิธีวัดให้สอดคล้องเหมาะสมกับข้อมูลที่จะวัดนั้น

๔. ทำการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ และจัดบันทึกไว้เพื่อเปรียบเทียบ

๕. ผสมผสานข้อมูลต่าง ๆ ของทุกรายการที่วัดได้ แล้ววินิจฉัยชี้บ่งลงไปถึงผลการประเมิน

กรมวิชาการ^{๙๖} กล่าวว่า การวัดและประเมินผลการเรียนเป็นกระบวนการหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนที่ใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความสามารถของผู้เรียน และเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จของการดำเนินการตามแนวทางของหลักสูตร ซึ่งผู้บริหารและครูมีหน้าที่โดยตรงที่ต้องทำการทดสอบตามลักษณะการจัดประสบการณ์และเนื้อหาวิชาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะๆ แล้วนำผลไปพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ทั้งนี้ ต้องเป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช ๒๕๓๔

การวัดประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการจัดการเรียนการสอนการวัดผลประเมินผลจึงสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอนดังนี้

๑. การประเมินผลก่อนเรียนเพื่อช่วยให้ครูได้ทราบความสามารถของแต่ละคนเพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาตัดสินว่าจะมีความสามารถเพียงพอในการศึกษาต่อหรือไม่ หากไม่ดีพออาจทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

๒. การประเมินผลระหว่างเรียน เมื่อมีการสอนไประยะหนึ่ง ครูควรจะได้มีการประเมินผลนักเรียนตามจุดประสงค์ของรายวิชาเหล่านั้น เพื่อจะได้ทราบว่ามีความสามารถพอหรือไม่ ควรจะก้าวไปข้างหน้าได้หรือยัง

^{๙๕} พร้อมพรรณ อุดมสิน, การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนคณิตศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชามัธยมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^{๙๖} กรมวิชาการ, คู่มือประเมินผลการเรียนการสอน หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๔๗), หน้า ๓-๕.

๓. การประเมินผลหลังการเรียน เป็นการประเมินผลที่ครอบคลุมจุดประสงค์ด้านต่างๆ หลายจุดประสงค์ เป็นการประเมินผลเพื่อตัดสินความสามารถ เพื่อดูว่าตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ นักเรียนมีความรู้ความสามารถตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด

ประเสริฐ ธรรมโวหาร^{๙๗} กล่าวว่า การประเมินผลนั้นมี ๒ ประเภท คือ ๑) การประเมินเพื่อสรุปผลหรือเพื่อตัดสินผล และ ๒) การประเมินเพื่อพัฒนารักษาคุณภาพ ซึ่งการประเมินแต่ละประเภทต้องการข้อมูลที่แตกต่างกันออกไป แต่จะต้องครอบคลุมองค์ประกอบเชิงระบบ ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านผลผลิต เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ๒) ด้านกระบวนการ เช่น กิจกรรมสนับสนุน และ ๓) ด้านบริบท เช่น สิ่งแวดล้อม และขั้นตอนในการวัดและประเมินผลโดยทั่วไปจะครอบคลุมเกี่ยวกับเหตุผล ความสำคัญ วัตถุประสงค์ของการประเมิน สิ่งที่จะประเมินงานด้านวิชาการ และกระบวนการใช้ประโยชน์จากการประเมิน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^{๙๘} กล่าวไว้ว่า เครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลการเรียนการสอนมีหลายชนิด ได้แก่

๑. แบบตรวจสอบรายการ เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน เช่น การสังเกตผู้เรียนขณะปฏิบัติงาน

๒. แบบจัดอันดับคุณภาพของงานโดยเป็นตัวเลขแสดงอันดับคุณภาพ

๓. แบบทดสอบ เป็นเครื่องมือที่นิยมใช้ในสถานศึกษามี ๓ ลักษณะ คือ

๑) ข้อทดสอบแบบอัตนัย (Subjective test) เป็นแบบเรียงความเป็นข้อทดสอบที่ไม่จำกัดการตอบของผู้ตอบ ข้อทดสอบแบบอัตนัยมีข้อดีที่ไม่ต้องเสียเวลาในการเตรียมออกข้อสอบนานออกได้ง่าย และสะดวกเหมาะสมกับการวัดที่ต้องการให้ผู้เรียนแสดงเหตุผลและความคิดสร้างสรรค์เป็นตัวของตัวเอง แต่มีข้อเสียตรงที่ไม่สามารถออกให้ครอบคลุมหลักสูตร การตรวจให้คะแนนไม่แน่นอนและในการตรวจแต่ละครั้งจะเสียเวลามาก แต่ก็ยังเป็นข้อสอบที่จำเป็นสำหรับครูอาจารย์ ที่ต้องการวัดความคิด และการใช้เหตุผล รวมทั้งการเขียนเรียงความด้วย

๒) ข้อทดสอบแบบปรนัย (Objective test) ข้อทดสอบแบบปรนัยเป็นข้อทดสอบที่จำกัดการตอบของผู้ตอบ แต่สามารถออกได้มากข้อ ครอบคลุมหลักสูตร แต่ก็ขึ้นอยู่กับการสร้างข้อสอบของผู้สอน ข้อทดสอบแบบปรนัยแบ่งได้เป็น ๓ ชนิด คือ

^{๙๗} ประเสริฐ ธรรมโวหาร, หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา, หน้า ๒๕๑.

^{๙๘} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, หน้า ๑๗๑-๑๗๓.

(๑) แบบถูก-ผิด (True-false) ข้อสอบแบบนี้จะกำหนดให้ผู้ตอบชี้ว่าข้อความที่กำหนดให้นั้นถูกหรือผิด ข้อทดสอบนี้มีทางเลือกเพียง ๒ ทางจึงไม่ค่อยนิยมใช้เพราะผู้ตอบเดาได้ง่าย

(๒) แบบจับคู่ (Matching) ข้อทดสอบแบบนี้จะมีข้อความสองตอนที่สัมพันธ์กัน แล้วให้ผู้ตอบจับคู่ให้ตรงกัน หากจะนำไปใช้ ควรจะคำนึงถึงคำถามและคำตอบที่สัมพันธ์กันนั้นเป็นเรื่องเดียวกัน และไม่ควรมีจำนวนข้อเกินกว่า ๘ ข้อ

(๓) แบบเติมคำ (Completion type) ข้อสอบแบบนี้จะเว้นข้อความที่สำคัญของประโยคนั้นไว้ แล้วให้ผู้ตอบหามาใส่หรือเติมให้สมบูรณ์ ข้อสอบควรเป็นคำถามเฉพาะที่จะตอบเป็นแบบอื่นไม่ได้ เว้นที่ว่างพอให้ตอบและหลีกเลี่ยงคำถามที่แนะนำข้อสอบ

๓) แบบเลือกตอบ (Multiple choice) เป็นแบบที่มีคำถามแล้วมีคำตอบให้เลือก ๔-๕ ตัว โดยให้เลือกตอบคำตอบที่ถูกต้องที่สุดกว่าตัวอื่นเพียงคำตอบเดียว ส่วนอีก ๓-๔ ตัวก็เป็นตัวลวงไป ข้อทดสอบแบบนี้ถือเป็นข้อทดสอบที่เหมาะสมที่สุด เพราะสามารถสอบวัดได้ครอบคลุมหลักสูตรและยังสามารถนำมาหาความยากง่าย ค่าความเชื่อมั่น ค่าความเที่ยงตรงรวมทั้งปรับปรุงให้ดีขึ้น

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การวัดและการประเมินผลแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) การประเมินเพื่อสรุปผลหรือเพื่อตัดสินผล และ ๒) การประเมินเพื่อพัฒนารักษาคุณภาพ ซึ่งสามารถใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายตามความเหมาะสม เช่น การสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์ การตรวจสอบผลงานหรือกระบวนการทำงาน และการทำข้อสอบ ซึ่งขั้นตอนการวัดและประเมินผลโดยทั่วไปมี ๓ ขั้นตอน คือ ๑) การประเมินผลก่อนเรียน ๒) การประเมินผลระหว่างเรียน และ ๓) การประเมินผลภายหลังการเรียน ส่วนผลการประเมินอาจนำไปใช้เพื่อสรุปผลการเรียนการสอนหรือเพื่อประกอบการตัดสินใจ หรือเพื่อประเมินความก้าวหน้า

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสุภาวิทย์ ปภัสโร (วิราม)^{๙๙} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของนิสิตที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติของวิทยาลัยสงฆ์เลย” โดยมีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ

^{๙๙}พระมหาสุภาวิทย์ ปภัสโร (วิราม), “ทัศนคติของนิสิตที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติของวิทยาลัยสงฆ์เลย”, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย, ๒๕๕๕. (บทคัดย่อ)

๑) เพื่อศึกษาทัศนคติของพระนิสิตที่มีต่อการเรียนการสอนในรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ ๓, ๕, และ ๗

๒) เพื่อศึกษาทัศนคติของพระนิสิตที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ ๓, ๕, และ ๗ ของนิสิตชั้นปีที่ ๒, ๓, และ ๔

๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบเกี่ยวกับทัศนคติของพระนิสิตที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ และ

๔) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการเรียนการสอนในรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ ๓, ๕, และ ๗ ของนิสิตชั้นปีที่ ๒, ๓, และ ๔

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนิสิตภาคปกติและภาคพระสังฆาธิการที่ได้ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ ๓, ๕ และ ๗ ภาคเรียนที่ ๒/๒๕๕๕ กำลังศึกษาอยู่ที่วิทยาลัยสงฆ์เลย จำนวนทั้งหมด ๑๕๐ รูป ผลรายงานการวิจัย พบว่า

๑. พระนิสิตวิทยาลัยสงฆ์เลยชั้นปีที่ ๒, ๓ และ ๔ มีความเห็นทั้ง ๔ ด้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทัศนคติด้านการจัดการเรียนการสอนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ทัศนคติด้านเนื้อหาสาระ ทัศนคติด้านแรงจูงใจ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ทัศนคติด้านการปฏิบัติก็มีมาตรฐาน ตามลำดับ

๒. พระนิสิตวิทยาลัยสงฆ์เลยชั้นปีที่ ๒, ๓ และ ๔ มีความคิดเห็นต่อเนื้อหาสาระรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ ๓, ๕, ๗ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อ ๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษารายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ รองลงมา คือ ข้อ ๓ เนื้อหาสอดคล้องกับความเป็นจริงของโลกปัจจุบัน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ข้อ ๕ เนื้อหาเคยได้ศึกษามาก่อนแล้ว

๓. พระนิสิตวิทยาลัยสงฆ์เลยชั้นปีที่ ๒, ๓ และ ๔ มีความคิดเห็นต่อแรงจูงใจรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ ๓, ๕, ๗ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก

พระอนุวรรตน์ พองศรี^{๑๐๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาปัญหาและแนวทางในการจัดธรรมศึกษาในจังหวัดชลบุรี” พบว่า ปัญหาในการจัดธรรมศึกษาในจังหวัดชลบุรี ทั้งโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับคะแนนเฉลี่ย ได้แก่ ด้านการวัดและประเมินผล ด้านกระบวนการเรียนการสอน และด้านหลักสูตร ปัญหาในการจัดการศึกษาในจังหวัดชลบุรี จำแนก

^{๑๐๐} พระอนุวรรตน์ พองศรี, “ศึกษาปัญหาและแนวทางในการจัดธรรมศึกษาในจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

ตามองค์กรที่จัด ไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและวัดมีปัญหาในการจัดธรรมศึกษาสูงกว่าเรือนจำ ส่วนด้านหลักสูตรและด้านกระบวนการเรียนการสอนไม่มีความแตกต่างกัน ผลการเปรียบเทียบปัญหาในการจัดธรรมศึกษาในจังหวัดชลบุรี จำแนกตามผู้จัดธรรมศึกษาทั้งโดยรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกัน ส่วนแนวทางในการจัดธรรมศึกษาของวัด โรงเรียน และเรือนจำในจังหวัดชลบุรีที่สำคัญ ได้แก่ ควรกำหนดหลักสูตรให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์มากขึ้น ควรจัดหาอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนให้เพียงพอและเหมาะสม และควรจัดให้มีการอบรมการวัดและประเมินผลให้กับผู้สอนเพื่อปฏิบัติให้เป็นแนวทางเดียวกัน

พระมหามานิต สกลกล้า^{๑๐๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพ ปัญหา และแนวทางพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในจังหวัดชลบุรี” พบว่า สภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในจังหวัดชลบุรี โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในจังหวัดชลบุรี โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในจังหวัดชลบุรี จำแนกตามตำแหน่งของผู้จัดการศึกษาโดยรวม ด้านงานงบประมาณ และด้านงานบุคคลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ประสพการณ์ของผู้จัดการศึกษาโดยรวม และรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ วุฒิการศึกษาของผู้จัดการศึกษาโดยรวม ด้านงานวิชาการ และด้านงานบริหารทั่วไป แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ การเปรียบเทียบปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในจังหวัดชลบุรี จำแนกตามตำแหน่งของผู้จัดการศึกษาโดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนรายด้านในด้านงานบริหารทั่วไป แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ประสพการณ์ของผู้จัดการศึกษา โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และวุฒิการศึกษาของผู้จัดการศึกษาโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ แนวทางพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในจังหวัดชลบุรี เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านงานวิชาการ ควรจัดฝึกอบรมครูให้มีความเข้าใจในการจัดหลักสูตร แผนกธรรม ด้านงานงบประมาณ ควรให้มีการจัดการงบประมาณจากแหล่งต่างๆ อย่างเพียงพอต่อการจัดการศึกษา ให้มีประสิทธิภาพด้านงานบุคคล ควรจัดวางตัว

^{๑๐๑} พระมหามานิต สกลกล้า, “สภาพ ปัญหา และแนวทางพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

บุคลากรปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ ไว้อย่างเหมาะสมและด้านงานบริหารทั่วไป ควรจัดให้มีแผนปฏิบัติงานประจำปีของโรงเรียนไว้อย่างเหมาะสมและชัดเจน

พระบัญชา ฤทธิงาม^{๑๐๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา สำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี” พบว่าพฤติกรรมการสอนของครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงระดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการเตรียมการเรียนการสอน ด้านการสอนและการวัดและประเมินผล ตามลำดับ ประสิทธิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ด้านศาสนบุคคล และด้านการเผยแผ่ตามลำดับ พฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี โดยรวมมีความสัมพันธ์กันทางบวกในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

พระจิรศักดิ์ แสงประโคน^{๑๐๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบุคลากรด้านการสอนธรรมศึกษาแบบบูรณาการของสำนักศาสนศึกษาวัดหลักร้อย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา” พบว่าการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ นับว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญวิธีหนึ่งที่ยึดหลักการว่าในการจัดการเรียนการสอนต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื้อหาวิชาการทางพระพุทธศานานับว่าเป็นเนื้อหาที่ยากต่อการเรียนและเข้าใจ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับชีวิตประจำวันจึงต้องอาศัยหลักการบูรณาการซึ่งนับว่ามีความเหมาะสมมาก การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาบุคลากรของสำนักศาสนศึกษาวัดหลักร้อย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาแบบบูรณาการสองด้าน คือ ๑) ความรู้เกี่ยวกับการเขียนแผนการสอน และ ๒) ความรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ๖ ขั้นตอนดังนี้ ๑. การกำหนดหัวข้อเรื่องที่จะสอน ๒. การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ ๓. การกำหนดเนื้อหาย่อย ๔. การวางแผนการสอน ๕. การปฏิบัติการสอน ๖. การประเมินปรับปรุงและพัฒนาการสอนโดยใช้วิธีพัฒนา คือการฝึกอบรม และการนิเทศตามหลักการวิจัยปฏิบัติการ ๔ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นการปฏิบัติการ ขั้น

^{๑๐๒} พระบัญชา ฤทธิงาม, “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา สำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๑๐๓} พระจิรศักดิ์ แสงประโคน, “การพัฒนาบุคลากรด้านการสอนธรรมศึกษาแบบบูรณาการของสำนักศาสนศึกษาวัดหลักร้อย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

การสังเกต และขั้นการสะท้อนผล โดยดำเนินการ ๒ วงรอบ กลุ่มผู้ศึกษาครั้งนี้ได้แก่ ผู้ศึกษาค้นคว้า และบุคลากรครูของสำนักศาสนศึกษาวัดหลักร้อย ที่อาสาเข้าร่วมศึกษา จำนวน ๓ รูป และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า จำนวน ๗ รูป/คน นักเรียนธรรมศึกษาชั้นตรี จำนวน ๓ คน และวิทยากรในการฝึกอบรม จำนวน ๑ รูป ผลการศึกษาพบว่า ก่อนดำเนินการพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ของบุคลากรของศาสนศึกษาของวัดหลักร้อย บุคลากรยังยึดการสอนในแบบเดิม คือ เน้นการสอนแบบบรรยายเพื่อบอกความรู้แก่ผู้เรียนเป็นหลัก จึงทำให้นักเรียนเกิดความเบื่อหน่ายในการเรียน บุคลากรไม่เข้าใจการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการผู้ศึกษาค้นคว้าจึงได้ดำเนินการพัฒนา วงรอบที่ ๑ โดยใช้กิจกรรมการฝึกอบรมและการนิเทศผลการดำเนินการพบว่า ผู้ร่วมศึกษามีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเพิ่มมากขึ้น แต่มีผู้ร่วมศึกษาบางท่านยังไม่มีความชำนาญในการเขียนแผนการสอนธรรมศึกษาแบบบูรณาการ ผู้ศึกษาจึงได้ดำเนินการพัฒนาบุคลากรในวงรอบที่ ๒ คือ โดยใช้การนิเทศปรากฏว่า บุคลากรมีความรู้เกี่ยวกับการเขียนแผนการสอนเป็นอย่างดี มีความรู้ความเข้าใจ และมีความสามารถในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนแบบบูรณาการทั้ง ๖ ขั้นตอนเป็นอย่างดี

โดยสรุป การพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการสำหรับผู้เกี่ยวข้องและผู้สนใจในการจัดการศึกษาควรใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาที่หลากหลายให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของบุคลากรในการฝึกอบรมควรเน้นให้ผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าให้ทำกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งการศึกษาเอกสารการฝึกปฏิบัติการนำเสนอผลงานและการสนทนาซักถาม ส่วนการนิเทศควรให้ผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าได้มีส่วนร่วมในการนิเทศทุกขั้นตอนยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และเปิดโอกาสให้สนทนาซักถามข้อสงสัยจนเข้าใจ และร่วมกันสะท้อนผลจากการนิเทศเพื่อพัฒนาการกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

พระครูศรีกิตติวรการ^{๑๐๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี ภาค ๑” พบว่า สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี ภาค ๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการสร้างโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาผู้เรียนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการจัดองค์กร ด้านการจัดสภาพแวดล้อม

^{๑๐๔} พระครูศรีกิตติวรการ, “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี ภาค ๑”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ. ๗๐

ภายใน และสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการจัดครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้านการจัดการ หลักสูตรและการเรียนการสอน และด้านการจัดการความสัมพันธ์กับชุมชน ล้วนแต่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

ปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะ จังหวัดนนทบุรี ภาค ๑ พบว่า ไม่มีการบริหารงานผ่านระบบข้อมูลสารสนเทศที่ทันสมัย เช่น ระบบ อินเทอร์เน็ต งบประมาณสำหรับบริหารจัดการสำนักเรียนมีไม่เพียงพอ ขาดผู้สอนที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนเชิงบูรณาการ ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนระบบประกันคุณภาพ การศึกษา ทั้งการประกันคุณภาพภายในสำนักเรียน และการประกันคุณภาพภายนอกโดย สำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์กรมหาชน) (สมศ.) ผู้เรียนขาด ตำราเรียน และแหล่งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เช่น ห้องสมุด เป็นต้น และขาดการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ชุมชนเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนการจัดการศึกษาของสำนักเรียน

ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี ภาค ๑ สำนักเรียนควรมีการประชาสัมพันธ์บอกบุญแก่ผู้มีจิต ศรัทธาให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดระบบสื่อสารสนเทศที่ทันสมัยเพื่อให้พร้อมสำหรับการใช้งานด้านการ เรียนการสอน รวมทั้งประชาสัมพันธ์บอกบุญผู้มีจิตศรัทธาให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์เพื่อ ช่วยเหลือด้านงบประมาณสำหรับบริหารจัดการโรงเรียนด้วย ส่วนสำนักงานแม่กองธรรม สนามหลวงผู้จัดทำหลักสูตรก็ควรเร่งปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับ สภาพปัจจุบันของสังคมโลก โรงเรียนก็ควรจัดกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัด การศึกษาวิชาธรรมศึกษาอย่างกว้างขวางทั่วถึงและมีความทันสมัยเหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียน และ ควรสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนกับชุมชนโดยให้มีความสำคัญกับผู้เกี่ยวข้องกับการจัด การศึกษาหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและชุมชน โดยเน้นให้มีส่วนร่วมจัดการศึกษาในทุกระบบ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม^{๑๐๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาในรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย” พบว่า ๑) การศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ตามสภาพความเป็นจริงและมีความคาดหวังในภาพรวมทุกด้าน มีความเห็นว่า การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน แล้ว พบว่า การเรียนการสอนธรรมศึกษาด้านหลักสูตรการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง

^{๑๐๕} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, “การศึกษาวิจัยรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย : สภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับชั้น”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ. ๗๑

เป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านวิธีการเรียนการสอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน และอันดับสุดท้าย คือ ด้านการวัดผลและประเมินผล ๒) การทดสอบสมมติฐานโดยการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้เรียนธรรมชาติศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ตามสภาพความเป็นจริงและความคาดหวัง พบว่าความคิดเห็นตามสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังในภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะความคิดเห็นของการจัดการเรียนธรรมชาติศึกษาด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ผู้เรียนธรรมชาติศึกษาทุกช่วงชั้น ได้ให้ความคิดเห็นในภาพรวมของปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการเรียนการสอนธรรมชาติศึกษา พบปัญหาที่มีความคล้ายคลึงกัน คือ ๑) งบประมาณไม่เพียงพอ ๒) ขาดบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้าน ๓) ขาดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน ๔) ขาดการประสานงานและประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ได้ให้ข้อเสนอแนะการเรียนการสอนธรรมชาติศึกษาในภาพรวม ดังนี้ ๑. ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายเห็นประโยชน์ของการเรียนธรรมชาติศึกษา ๒) ขอความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้การสนับสนุนส่งเสริม การจัดการเรียนธรรมชาติศึกษาเป็นรูปธรรมเน้นประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอน ควรจัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องควรเน้นคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนธรรมชาติศึกษา และควรจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

แสงจันทร์ มโนสร้อย^{๑๐๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนการสอนจริยธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนในอำเภอเวียงหนองล่อง” พบว่า ด้านสภาพการจัดการเรียนการสอนครู ผู้สอนประสบปัญหาด้านการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยที่ชัดเจน การใช้คำถามแบบปฏิจาวิสนระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน การสนทนาที่ถูกต้องตามการสอนแบบพุทธวิธี การจัดทำสื่อที่ไม่สอดคล้องกับพุทธวิธีการสอน ตลอดจนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดประเมินผลที่สอดคล้องกับเนื้อหา เทคนิควิธีตามหลักพุทธธรรมเนื่องจากผู้สอนส่วนใหญ่ไม่เคยผ่านการอบรมเกี่ยวกับการสอนจริยธรรม ดังนั้น ในการพัฒนาการเรียนการสอน จึงต้องการผู้สอนที่มีประสบการณ์มีความรู้ ความสามารถทางจริยธรรมโดยเฉพาะ ส่วนการดำเนินการสอน ผู้สอนประสบปัญหาในเรื่องของนักเรียนขาดทักษะในการตั้งคำถามและทักษะในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง วิธีการสอนที่ใช้สอนส่วนมาก คือ แบบศูนย์การเรียนและแบบอภิปราย โดยใช้กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการเรียนรู้แต่นักเรียนต้องการให้ครูสอนโดยให้ทำกิจกรรมต่างๆ เสริมบทเรียนที่

^{๑๐๖} แสงจันทร์ มโนสร้อย, “สภาพการเรียนการสอนจริยธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่๓ โรงเรียนในอำเภอ เวียงหนองล่อง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

มีอยู่แล้ว และให้มีการแสดงบทบาทสมมุติให้ศึกษาจากสถานที่จริง รวมทั้งให้ผู้สอนใช้วิธีการสอนหลายๆวิธี

ด้านการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน ผู้สอนประสบปัญหาเรื่องสื่อการจัดทำสื่อการสอนที่มีไม่เพียงพอ ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น สไลด์วีดิทัศน์สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปภาพ จากหนังสือ นิตยสาร ภาพข่าว เหตุการณ์ซึ่งนักเรียนต้องการให้ครูใช้สื่อหลายๆ ประเภท ประกอบการเรียนการสอน นอกจากนี้ผู้สอนต้องการให้มีการอบรมให้ความรู้ในการจัดทำสื่อการสอน และต้องการสื่อที่ทันสมัย สะดวกต่อการใช้และให้ความรู้เพียงพอด้านนักเรียนด้วย

ด้านการวัดและประเมินผล ครูประสบกับสภาพเรื่องขาดความรู้และทักษะในการสร้างเครื่องมือ ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดและประเมินผล ซึ่งปกติจะใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมเป็นหลัก ซึ่งบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิธีวัดและประเมินผล เพราะด้านจริยธรรมบางกรณีศึกษาต้อง การให้ประเมินผลที่การปฏิบัติ

นักเรียนมีปัญหาพฤติกรรม ด้านจริยธรรมในเรื่อง ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัย ความอดทน การประหยัด การตรงต่อเวลา ความขยันและความสามัคคีผู้ปกครองต้องการให้จัดกิจกรรมอบรมธรรมะในโรงเรียน และให้นักเรียนเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาให้มาก และเหมาะสมกับนักเรียนยิ่งขึ้น เพื่อปลูกฝังพฤติกรรม ค่านิยมที่ดีให้กับนักเรียนการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน นักเรียนได้นำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติได้เหมาะสม กับวัย และสถานภาพของตนเอง

พระครูปัญญาวุฒนกิจ ปญญาวฑฒโน (พึงสูงเนิน)^{๑๐๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมาเขต ๔” พบว่า

๑. สภาพการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีสภาพอยู่ในระดับมาก ๓ ด้านโดยด้านที่มีสภาพการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด ได้แก่ ด้านหลักสูตร รองลงมา ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามลำดับ ยกเว้นด้านอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนที่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

^{๑๐๗} พระครูปัญญาวุฒนกิจ ปญญาวฑฒโน (พึงสูงเนิน), “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ในสถาบันชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๔”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ.

๒. ปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ๒ ด้าน และมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย ๒ ด้าน โดยด้านที่มีปัญหาระดับปานกลางเป็นอันดับแรก คือ ด้านอุปกรณ์และสื่อการสอน รองลงมา คือ ด้านหลักสูตร ด้านการวัดและประเมินผล และด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๓. ผู้สอน ที่มีเพศต่างกัน มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีประสบการณ์สอนต่างกันและมีการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่างกัน มีสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ทั้งโดยภาพรวมและเป็นรายด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕

๔. ผู้สอน ที่มีเพศต่างกัน มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีประสบการณ์สอนต่างกันและมีการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่างกัน มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ทั้งโดยภาพรวม และเป็นรายด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕ ผู้สอนที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกันมีปัญหาด้านอุปกรณ์และสื่อการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน ที่จบการศึกษาวิชาเอกทางด้านสังคมศึกษา มีปัญหามากกว่าผู้สอนที่จบการศึกษาวิชาเอกอื่น

พระมหาทวน นวลสาย^{๑๐๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม” พบว่า

๑. ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยส่วนรวมและจำแนกตามประสบการณ์ในการสอนมีปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยรวม และหลายด้านอยู่ในระดับปานกลางเรียงอันดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ ดังนี้ การดำเนินการกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการสอน การทำแผนการสอน การศึกษาหลักสูตร การวัดผลและประเมินผล และการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้โดยมีรายชื่อที่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก และมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในแต่ละด้าน ดังนี้ ผู้สอนไม่จบวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง คู่มือที่ใช้ในการประกอบการทำแผนการสอนมีน้อย โรงเรียนได้รับเอกสารล่าช้า เช่น แผนการสอน คู่มือครูมีการไปสังเกตพฤติกรรมของ

^{๑๐๘} พระมหาทวน นวลสาย, “ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ.

นักเรียนจากการไปเยี่ยมที่บ้านน้อย และจุดประสงค์การเรียนรู้ยังไม่คำนึงถึงความพร้อม ด้านวัสดุ/อุปกรณ์/อาคารสถานที่/แหล่งการเรียนรู้

๒. ครูที่มีประสบการณ์สอนวิชาพระพุทธศาสนาต่ำกว่า ๑๐ ปีและประสบการณ์ตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยรวม และหลายด้านไม่แตกต่างกัน

พระธีรชาติ ธีรว โส (ธรรมวงศ์)^{๑๐๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาการใช้หลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม (วิชาพระพุทธศาสนา) ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมาเขต ๑ พบว่า

๑. ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า สถานศึกษาที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๑ มีปัญหาการใช้หลักสูตร (วิชาพระพุทธศาสนา) ในด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาประเด็นคำถามเป็นรายข้อ พบว่า สถานศึกษามีปัญหาการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ๙ ข้อ และในระดับน้อย ๖ ข้อ เรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับแรก ได้แก่ ครูขาดความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสาระพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย และในการทำแผน และวางแผนการสอนสาระพระพุทธศาสนา ครูไม่ใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนในสาระพระพุทธศาสนา ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีปัญหาน้อยที่สุด ได้แก่ เครื่องมือวัดผลที่ใช้ไม่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้

๒. ด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร พบว่า สถานศึกษาที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๑ มีปัญหาการใช้หลักสูตร (วิชาพระพุทธศาสนา) ในด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร โดยภาพรวมและรายข้อ อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาประเด็นคำถามเป็นรายข้อ พบว่า สถานศึกษามีปัญหาด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร อยู่ในระดับปานกลาง ๑๑ ข้อ และระดับน้อย ๖ ข้อ มีปัญหาเรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับแรก ได้แก่ สถานศึกษาขาดงบประมาณในการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนา ครูขาดสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย เช่น วีซีดีวีดีดีทีทัศน์หรือสื่ออื่น ๆ ที่สอดคล้องกับเนื้อหาการเรียนรู้ในสาระพระพุทธศาสนา เช่น ห้องจริยศึกษา ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีปัญหาน้อยที่สุด ได้แก่ ครูมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาพระพุทธศาสนา

^{๑๐๙} พระธีรชาติ ธีรว โส (ธรรมวงศ์), “การศึกษาปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม (วิชาพระพุทธศาสนา) ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นครราชสีมา เขต ๑”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

พระครูปริยัติธรรมมาธู (วิรัช ต้นชวน)^{๑๑๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ ตรัง และพังงา” พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านพัฒนาหลักสูตร ๒) ด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอน ๓) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล ๕) ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และ ๖) ด้านการนิเทศภายในสถานศึกษา พบว่า ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ ตรัง และพังงา มีปัญหาระดับปานกลางและมากทุกด้าน

พระสมุห์สุทธิยะ สุทธิโย (หยุ่มไธสง)^{๑๑๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดมหาสารคาม” พบว่า ปัญหาการใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนตามหลักการใช้สื่อ ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านหลักการเลือก ๒) ด้านหลักการเตรียม ๓) ด้านหลักการนำเสนอสื่อในห้องเรียน และ ๔) ด้านหลักการประเมินผล ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดมหาสารคาม ปีการศึกษา ๒๕๕๑ จำนวน ๙๒ รูป/คน ซึ่งผลการศึกษาปรากฏดังนี้

๑. สภาพการใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดมหาสารคาม รวมทุกประเภทและเป็นรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงจากลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ สื่อประเภทไม่ต้องฉาย สื่อประเภทเสียง สื่อของจริง สื่อกิจกรรม สื่อประสม สื่อภาพเคลื่อนไหว คอมพิวเตอร์ และเกมส์ และสื่อภาพนิ่งประเภทฉาย เมื่อพิจารณาตามตัวแปร ปรากฏดังนี้

๑) ครูที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรีมีการใช้สื่อรวมทุกประเภทและเป็นรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง

๒) ครูที่มีประสบการณ์ ๑-๕ ปี, ๖-๑๐ ปี และครูที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ ๑๑ ปีขึ้นไป มีการใช้สื่อรวมทุกประเภทและเป็นรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง

^{๑๑๐} พระครูปริยัติธรรมมาธู (วิรัช ต้นชวน), “บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ ตรัง และพังงา”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

^{๑๑๑} พระสมุห์สุทธิยะ สุทธิโย (หยุ่มไธสง), “สภาพและปัญหาการใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

๓) พิจารณาตามตัวแปรกลุ่มวิชาที่สอน พบว่า มีการใช้สื่อการเรียนการสอนรวมทุกประเภทอยู่ในระดับปานกลาง

๒. ปัญหาการใช้สื่อการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษามหาวิทยาลัยการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดมหาสารคาม โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีปัญหามากที่สุด ได้แก่ ด้านหลักการเตรียม และที่มีปัญหาน้อยที่สุดคือ ด้านหลักการเลือก และเมื่อพิจารณาตามตัวแปร ปรากฏดังนี้

๑) ครูที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรีมีการใช้สื่อรวมทุกประเภทและเป็นรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง

๒) ครูที่มีประสบการณ์ ๑-๕ ปี, ๖-๑๐ ปี และครูที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ ๑๑ ปีขึ้นไป มีการใช้สื่อรวมทุกประเภท อยู่ในระดับปานกลาง และเป็นรายด้าน โดยครูที่มีประสบการณ์ ๑-๕ ปี มีความเห็นว่า ด้านที่มีปัญหามากกว่าด้านอื่น ๆ คือ ด้านหลักการเตรียม และด้านที่มีปัญหาน้อยกว่าด้านอื่น ๆ คือ ด้านหลักการนำเสนอสื่อในห้องเรียน ครูที่มีประสบการณ์ ๖-๑๐ ปี มีความคิดเห็นว่า ด้านที่มีปัญหามากกว่าด้านอื่น ๆ คือ ด้านหลักการเลือก ด้านหลักการประเมินผล และด้านที่มีปัญหาน้อยกว่าด้านอื่น ๆ ด้านหลักการเตรียม สำหรับครูที่มีประสบการณ์ ๑๑ ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นว่า ด้านที่มีปัญหามากกว่าด้านอื่น ๆ คือ ด้านหลักการนำเสนอสื่อในห้องเรียน และด้านที่มีปัญหาน้อยกว่าด้านอื่น ๆ คือ ด้านหลักการเลือก

๓) พิจารณาตามตัวแปรกลุ่มวิชาที่สอน พบว่า ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการใช้สื่อการเรียนการสอนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

พระธีรวัฒน์ คะรัมย์^{๑๑๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑” พบว่า

๑. ครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม โดยรวม จำแนกตามสถานภาพและประสบการณ์ในการสอนมีปัญหาการจัดการเรียนการสอน โดยรวมและเป็นรายด้าน ทั้ง ๔ ด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านหลักสูตร ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล โดยมีรายข้อที่มีปัญหาอยู่ในระดับมาก ๕ อันดับแรก ได้แก่ คู่มือครูไม่ครบทุกรายวิชา จำนวนคู่มือครูแต่ละวิชาไม่เพียงพอ จำนวนตำรา

^{๑๑๒} พระธีรวัฒน์ คะรัมย์, “ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

เรียนแต่ละวิชาไม่เพียงพอ จำนวนเครื่องฉายแผ่นใสไม่เพียงพอ และขาดเจ้าหน้าที่ที่จะอำนวยความสะดวกในการติดตั้งอุปกรณ์การเรียนการสอน

๒. ครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑ ที่มีสถานภาพต่างกัน มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน ทั้งโดยรวมและเป็นรายด้านไม่แตกต่างกัน

๓. ครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑ ที่มีประสบการณ์ในการสอนต่างกัน มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน ทั้งโดยรวมและเป็นรายด้านไม่แตกต่างกัน

พระมหาไพโรจน์ กนโก (นวลสาลี) ^{๑๑๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา” พบว่า

๑. ครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในภาพรวมและเป็นรายด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอน รองลงมา ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและด้านการวัดผลและประเมินผล ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อทั้ง ๔ ด้านพบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับมาก จำนวน ๑๐ ข้อ ได้แก่ คู่มือครูในแต่ละรายวิชาไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้สอน คู่มือประกอบการใช้หลักสูตรมีไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้สอน ขาดห้องปฏิบัติการสำหรับใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเฉพาะวิชา ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์มีไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้สอน สื่อการสอนประเภทวัสดุมีไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้สอน ขาดห้องและสถานที่จัดเก็บสื่อการเรียนการสอนที่เป็นสัดส่วน โรงเรียนไม่มีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกในการติดตั้งอุปกรณ์การใช้สื่อการเรียนการสอน ครูไม่ได้รับการนิเทศความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอน และครูขาดความรู้และทักษะด้านเทคนิคการผลิตสื่อการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ

๒. ครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ที่เป็นครูอาจารย์บรรพชิตและครูอาจารย์ฆราวาส มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมและเป็นรายด้านไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อทั้ง ๔ ด้าน พบว่า มีปัญหาแตกต่างกัน จำนวน ๑ ข้อ ได้แก่ ครูขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการสอน ครูอาจารย์มีปัญหา

^{๑๑๓} พระมหาไพโรจน์ กนโก (นวลสาลี), การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา, บทคัดย่อ.

การจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยครูอาจารย์ที่เป็นบรรพชิตมีปัญหามากกว่าครูอาจารย์ที่เป็นฆราวาส

๓. ครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ที่เป็นครูอาจารย์ประจำและครูอาจารย์พิเศษ มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน ทั้งโดยภาพรวมและเป็นรายด้าน ไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อทั้ง ๔ ด้าน พบว่า มีปัญหาแตกต่างกัน จำนวน ๔ ข้อ ได้แก่ ครูไม่เข้าใจจุดประสงค์ของหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาครูขาดการวางแผนด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูขาดความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และครูไม่ดำเนินการวัดผลและประเมินผลให้เป็นไปตามขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ ครูอาจารย์มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยครูอาจารย์ประจำมีปัญหามากกว่าครูอาจารย์พิเศษ ยกเว้นข้อที่ครูไม่เข้าใจจุดประสงค์ของหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ครูอาจารย์พิเศษมีปัญหามากกว่าครูอาจารย์ประจำ

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ครูไม่ใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอน และครูขาดความรู้ในการเลือกใช้เครื่องมือการวัดและประเมินผลที่มีความเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน จึงส่งผลกระทบต่อด้านปัญหาคือนักเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งทำให้การเรียนรู้ไม่เป็นไปตามความมุ่งหมายและจุดประสงค์ของหลักการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่กำหนดไว้

๒.๓ สภาพลักษณะของการเรียนการสอนธรรมศึกษา

สภาพพื้นที่ โรงเรียนชุมชนวัดบ้านระกาศ อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

สภาพทั่วไป โรงเรียนชุมชนวัดบ้านระกาศ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๒ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านระกาศ อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ อยู่ในพื้นที่ปกครองของวัดบ้านระกาศ เนื้อที่ประมาณ ๑๒ ไร่ ทำเลที่ตั้งบริเวณรอบ ๆ เหมาะแก่การประกอบธุรกิจอุตสาหกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่เป็นจำนวนมากหลายแห่ง ทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ด้านสังคม มีการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นของประชากรจำนวนมาก ทั้งจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

เปิดสอนตั้งแต่ระดับปฐมวัย ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เขตพื้นที่บริการของโรงเรียนมีจำนวน ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๓, หมู่ที่ ๔, หมู่ที่ ๕ และหมู่ที่ ๖ สถานที่สำคัญที่อยู่ใกล้โรงเรียน

คือ วัดบ้านระกาศและสนามบิณสสุวรรณภูมิ ซึ่งอยู่บริเวณด้านเหนือของถนนบางนา-ตราด ในเขตปกครองของอำเภอบางพลีซึ่งติดต่อกับอำเภอบางบ่อ

ประวัติโรงเรียนโดยย่อ โรงเรียนชุมชนวัดบ้านระกาศ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๔๗๒ เป็นโรงเรียนประชาบาลประเภทนายอำเภอจัดตั้ง ด้วยเงินศึกษาพลี ครั้งแรกอาศัยศาลาการเปรียญของวัดบ้านระกาศเป็นสถานที่เรียนชั่วคราว เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยมีนายแอบ ธนโกเศศ เป็นครูใหญ่คนแรก

ต่อมาได้สร้างอาคารเรียนแบบ ป.๒ ในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๘๐ และย้ายมาเรียนในอาคารนี้เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๔๘๒

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้สร้างอาคารเรียนแบบ ป.๑ ฉ แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๐๖ และเปิดสอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ต่อมาได้เปิดสอนถึงชั้น ป.๗ ปัจจุบันอาคารเรียนหลังนี้รื้อถอนแล้ว

ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้รับงบประมาณเงินอุดหนุนงบประมาณศึกษา สร้างอาคารเรียนแบบ ๐๐๘ ขนาด ๑๐ ห้องเรียน ชั้นเดียว

ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ สร้างอาคารเรียนแบบ ๐๑๗ ขนาด ๔ ห้องเรียน ๒ ชั้น ด้วยงบประมาณเงินอุดหนุนประถมศึกษา และต่อเติมชั้นล่างอีก ๔ ห้องเรียน เมื่อปี ๒๕๒๘ ด้วยงบประมาณ ส.ส.

ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เปลี่ยนแผนการศึกษาชาติฉบับใหม่ ลดชั้น ป.๗ เปิดสอนตั้งแต่ชั้น ป.๑ ถึง ป.๖ ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๒๑ เป็นต้นมา

ปี พ.ศ. ๒๕๒๙ เปิดสอนชั้นเด็กเล็กชั้น ๑ ห้อง

ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ยุบชั้นเด็กเล็ก เปิดสอนชั้นอนุบาลปีที่ ๑ และอนุบาลปีที่ ๒

ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้เปิดสอนขยายโอกาสทางการศึกษาเพื่อสนองนโยบายการศึกษา ๑๒ ปี โดยเปิดรับนักเรียนชั้น ม.๑ ในวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๔๐ ปัจจุบันเปิดสอนตั้งแต่อนุบาลปีที่ ๑ ถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ปี พ.ศ.๒๕๕๑ ได้รับจัดสรรงบประมาณ สร้างอาคารเรียน แบบ สปข.๑๐๕/๒๙ จำนวน ๑ หลัง ๑๐ ห้องเรียน ปัจจุบันใช้เป็นอาคารเรียนของนักเรียนชั้น ป.๑ - ป.๖ และห้องพิเศษต่าง ๆ

ปี พ.ศ.๒๕๕๒ ได้รื้อถอนอาคารเรียนแบบ ป.๑ ฉ และอาคารโรงอาหาร เพื่อมาก่อสร้างอาคาร โรงอาหารหลังใหม่ ในบริเวณอาคารเรียนแบบ สปข.๑๐๕/๒๙

ปี พ.ศ.๒๕๕๓ ก่อสร้างโรงอาหารขนาด ๒๔ x ๘ เมตร ชั้นเดียว จำนวน ๑ หลัง

ลักษณะภูมิศาสตร์ ลักษณะภูมิศาสตร์ของโรงเรียนชุมชนวัดบ้านระกาศ มีเนื้อที่ประมาณ ๑๒ ไร่เศษ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อดินของวัดบ้านระกาศ (ที่ตั้งของศูนย์เด็กเล็ก อบต.บ้านระกาศ)

ทิศใต้ ติดต่อลำคลองสำโรง

ทิศตะวันออก ติดกับที่ดินเอกชนและสนามกีฬา อบต.บ้านระกาศ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับวัดบ้านระกาศ

สภาพชุมชนโดยรวม สภาพชุมชนบริเวณโรงเรียนมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ไม่มีภูเขา มีลำคลองสำโรงไหลผ่าน การคมนาคมสะดวก มีการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ บริเวณใกล้เคียงโดยรอบโรงเรียนได้แก่ วัดบ้านระกาศ โรงงานอุตสาหกรรม บ่อปลาและท้องนา อาชีพหลักของชุมชน คือ รับจ้างโรงงานอุตสาหกรรม เนื่องจากบริเวณชุมชนมีโรงงานอุตสาหกรรม จำนวนมากและการทำงานซ้ำวและน่ากึ่งไม่ได้ผล เมื่อทำแล้วจะเกิดภาวะขาดทุนตลอด ประชาชน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณี/วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ ประเพณี สงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีสารทเดือน ๑๐ เป็นต้น นอกจากนี้โรงเรียนยังได้รับความร่วมมือจากชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ มากมาย เช่น บริษัท เจ ที พี ๑๙๙๑ ได้ให้ความช่วยเหลือโรงเรียนตลอดมา

ผู้ปกครองส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพ รับจ้างโรงงานอุตสาหกรรม เกษตรกรรม ค้าขาย

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงได้นำมากำหนดกรอบแนวคิดเพื่อดำเนินการวิจัย ดังนี้

ตัวแปรต้น

(Independent Variables)

ตัวแปรตาม

(Dependent Variables)

